

**İLKÖĞRETİM
HALK KÜLTÜRÜ (8. SINIF) DERSİ
ÖĞRETMEN KILAVUZU**

“8. SINIF ETKİNLİKLERİ”

İlköğretim Halk Kültürü (8. Sınıf) Dersi Öğretim Programı Kılavuzu'nun hazırlanmasında;

- Prof. Dr. Gürbüz ERGİNER,
- Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ,
- Doç. Dr. M. Muhtar KUTLU,
- Doç. Dr. Ali YAKICI,
- Halk Bilimi Uzmanı Selma UYSAL,
- Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni Rahime DEMİR,
- Felsefe Grubu Öğretmeni Şükriye DOMBAYCI,
- Program Geliştirme Uzmanı Mehmet Akif SÜTCÜ görev yapmıştır.

UYARI

- Bu bölümde yer alan etkinlik örnekleri öğretmenlere öneri niteliğindedir. Dersin öğretmeni verilen etkinlik örneklerini aynen kullanabileceği gibi okulun donanımı, fiziki durumu, öğrencilerin ve çevrenin özelliklerine göre ilgili kazanımı gerçekleştirmek koşuluyla farklı etkinlikler düzenleyip uygulayabilir.
- Kimi kazanımlar için birden fazla etkinlik hazırlanmıştır. Öğretmen bu etkinliklerden istediği birini kullanabilir.

GELENEKLERİMİZ VE BİZ

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilimi
ÜNİTE	: Gelenek ve Değişme
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, girişimcilik, iletişim, değişim ve sürekliliği algılama, sosyal ve kültürel katılım
KAZANIMLAR	: Geleneğin toplumsal ve kültürel hayatımızdaki yerini kavrar (1. kazanım). Halk kültürünün sürekliliğinde geleneğin rolünü açıklar (3. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Örnek, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

SÜREÇ

1. Öğretmen ekteki anlatımları ve fotoğrafları yansıtarak öğrencilere aşağıdaki soruları yöneltir:

- Aşağıdaki sözlü ifade ve fotoğraflar hangi gelenekleri anlatmaktadır?
- Bu geleneklerle ilgili çevrenizdeki farklı uygulamaları söyleyiniz.
- Bunların dışında bildiğiniz/uyguladığınız geleneklere örnekler veriniz.
- Bu gelenekleri kimlerden, nasıl öğrendiniz? Öğrendiklerinizi siz başkalarına nasıl aktarırsınız? Bu aktarım neyi sağlar?

2. Geleneğin toplumsal ve kültürel hayatımızdaki yeri sınıfça tartışılarak aşağıdaki tablo doldurulur.

GELENEĞİN TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL HAYATIMIZDAKİ YERİ
1. Yardımlaşma ve dayanışmayı sağlar.
2.
3.
4.
5.
6.

3. Halk kültürünün sürekliliğinde geleneğin rolü öğretmen tarafından vurgulanır.

**1.Allah analı babalı büyütsün.
Allah nazardan saklasın.**

2. Lohusa ile çocuğunun üstüne, içerisine altın, gümüş, ustura; yumurta, kırk tane arpa, buğday, çakıl, fasulye, fındık; demir, anahtar vb. konulan su dökülür.¹

**3. Adın Yaşar olsun
Beşik bağın berk olsun
Arkanda küçük
Önünde büyük kardeşlerin olsun
Beşik bağın kopmasın
Arka eteklerini davar, at sürüleri bassın
Ön eteklerini çocuklar bassın
Benim gibi aksakallı, sarı dişli ol
Ak dişlerin sararsın
Kara saçların ağarsın.
Bu ad bu yiğide kutlu olsun.
Adı kendine kutlu olsun.**

4.

Sünnetten sonra çocuklar ve hediyeleri²

5.

**Kınayı getir anam
Parmağın batır anam
Bu gece misafirem
Yanında yatır anam**

¹ Örnek, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.147.

² age.

6.

7.

8.

Yeni evinin kapısı önünde gelinin başı üstünde tutulan ayna.³

³ age.

9.

Geline uğur getireceğine inanılan ayna.
Bu ayna "gelinciler" tarafından gelin evine girinceye kadar taşınır.⁴

10.

Türkmen düğününden bir düğün bayrağı⁵

11.

Yaşlı kadınların düğün yemeğinden önce dua edişleri⁶

⁴ age.

⁵ age.

⁶ age.

12.

Gelinin başı üstündeki tepsiye konan hediyeler⁷

13. **Şu mübarek günde küsmek olur mu?**
Uzat ellerini bayramlaşalım.
Tanrı selamını kesmek olur mu?
Uzat ellerini bayramlaşalım.

14. Kalıplaşmış başsağlığı dilekleriyle acılı aileyi avutmak, yaşamın gerçek alanına çekmek ve ölenin ardından "yanıp yakılma"nın boşluğunu ve zararını belirtmek amacıyla söylenen sözlerden tipik örnekleri sıralayalım:

Başınız sağolsun.
Allah başka acı vermesin.
Allah sizlere uzun ömür versin.⁸

⁷ age.

⁸ age.,s.226.

ESKİDEN...ŞİMDİ...

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilimi
ÜNİTE	: Gelenek ve Değişme
TEMEL BECERİLER	: Değişim ve sürekliliği algılama, gözlem becerisi, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Gelenek ile kültürel değişme arasındaki ilişkiyi sorgular (2.kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	:

SÜREÇ

1. Öğrencilerden yakınlarının bayramlarını nasıl kutladıklarını/tebrik ettiklerini anlatmaları istenir.
2. Çevresinin düğünlerindeki geleneksel uygulamalara örnekler vermeleri istenir.
3. Bayram kutlamaları ve düğün ile ilgili ekteki görseller ve ifadeler öğrencilere gösterilir.
4. Şiir yansıtılarak okunur.

ESKİDEN

Çember çevrilir,
Su musluktan içilir,
Ağaçalara tırmanılırdı.
Bebekler bezden,
Silahlar tahtadan,
...
Komşuda pişen bize...
Bizde pişen komşuya düşerdi.
...
Turşu, salça, mantı
Evde yapılır,
Karpuz kuyuda soğutulurdu.
...
Kış gecelerinde masal anlatılırdı.
Merdiven çıkılır, Aidat ödenmez,

Yönetici seçilmezdi.
Evler badanalı,
Sokaklar lambasız,
Mahalleler bekçili olurdu.

Ajans¹ radyodan dinlenir,
Çizgi roman okunur,
Defterlere kenar süsü yapılırdı.

Hayat,
Arkası yarın gibiydi,
Kesintisizdi.

¹ ajans: Radyoda haber bülteni.

5. Şairin bu şiiri niçin yazmış olabileceği sorusu yöneltilir.
6. Şiirden hareketle aşağıdaki tablo doldurulur.

ŞİİRDE ANLATILAN GELENEKLER	SİZİN UYGULADIĞINIZ GELENEKLER
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.

7. Öğrencilerin anlattıklarından, ekteki görsel malzemelerden ve şiirden hareketle gelenek ile kültürel değişme arasındaki ilişki sorgulanır.

Kartpostalla bayram kutlama

Cep telefonuyla bayram kutlama

Elektronik postayla bayram kutlama

Yerel düğünle ilgili bir resim

Günümüz düğünlerine örnek bir fotoğraf

Düğünde dolarlar havada uçuştı

"Davul zurna eşliğinde halayların çekildiği düğünde gelin dolar yağmuruna tutuldu."

"Gelinin başından aşağı kuru yemiş, şeker, buğday, darı saçılar."

"Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır."
"Kahve içene, fal bedava."

"Elini öptü duasını aldı."

NEDENSİZ OLMAZ

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Toplumsal Uygulamalar
ÜNİTE	: Halk İnanışları
TEMEL BECERİLER	: Araştırma, eleştirel düşünme, iletişim, gözlem
KAZANIM	: Halk inanışlarının oluşum nedenlerini sorgular (1. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Örnek, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Halk inanışı, halkın doğaüstü ya da doğa dışı dünyaya ilişkin şeyleri gerçekmiş ya da doğruymuşçasına kabul etmesidir.¹

İnanç; sözlük anlamı ile “kişice ya da toplumca bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi” demektir. Halk inanışlarından söz edenlerce kavramın Fransızca ve Almanca karşılıkları olan superstition ve Aberglaube kelimelerinin Türkçeye batıl itikat, batıl inanış, yanlış inanış, boş inanış, hurafe deyimleri ile çevrildiği oluyor. Bu deyimler, bir yargı anlamı taşıdıkları için yersiz kullanıldıkları zaman sakıncalı olur; bilim adamının konusu karşısında tarafsız olması, önyargılardan kaçınması kurallarına aykırı düşer.²

Halk İnanışlarını Hazırlayan Sebepler

Halk inanışlarının temelindeki sebepler şunlardır:

1. Psikolojik anlar
2. Eşyanın mahiyetini ve doğa kanunlarını bilmemek
3. Geleceği öğrenmek arzusu
4. Korku
5. Cin, peri ve dev inancı
6. Batıl inanmalarla ilgili yayınlar

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden öğrencilerden halk inanışlarını, bu inanışların oluşum nedenlerini ailelerinden/çevrelerinden araştırmaları istenir.

¹ Örnek, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.125.

² Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984, s. 7.

1. Öğrencilerin araştırmalarına dayanarak halk inanışlarının oluşum nedenlerini tartışmaları sağlanır.
2. Tartışma sonunda halk inanışlarının oluşum nedenleri tahtaya yazılır.
3. Halk inanışlarıyla ilgili uygulamalar ve bu uygulamaların nedenleri ile ilgili çalışma kâğıdındaki tablo doldurulur.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

Halk İnanışları	
Uygulamalar	Uygulamaların Nedenleri
<ul style="list-style-type: none"> • Evlere üzerlik tohumları ve buğday başaklarından yapılmış nazarlıklar asılması • Gelin erkek evine girerken eşiğe yağ sürülmesi • Yolcu giderken arkasından su dökülmesi • Ocak başına yağ sürülmesi • Gelinin ayakkabısının altına bekâr kızların adının yazılması • • • • 	<ul style="list-style-type: none"> • Eve nazar değmemesi için, bereket getirdiğine inanıldığı için • Gelinin iyi geçineceğine, dirlik ve düzenin bozulmayacağına inanıldığından • Yolculuğu kolay geçsin diye • Ağız tadıyla bir arada yaşanılacağına inanıldığı için • Kısmeti açılsın diye • • • •

UMUDUN EFENDİLERİ

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Toplumsal Uygulamalar
ÜNİTE	: Halk İnanışları
TEMEL BECERİLER	: Girişimcilik, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Halk inanışlarının, geçmiş kültürlerden ve inançlardan izler taşıdığının farkına varır (2. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Emiroğlu, Kudret; Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Halk İnanışları

Çeşitli halkların inanç sistemlerinde, dinlerinde, geleneklerinde, toplumsal ve inanç kurumlarında çoğu kez ayrılıklar/farklar, zıtlıklar göze çarparken halk inanışlarının, gerek ana şekillerinde gerekse temel düşüncelerinde küçümsenmeyecek bir benzerliğe rastlanmaktadır. Bunun nedenini, insanlığın manevi hayatında, başka bir deyişle ruhunda (psikolojik yaşantıda) aramak gerekir. Halk inanışlarının insanlığın maddi ve manevi dünyasına bu denli temelli/köklü bir şekilde yerleşmesinin ve yayılmasının ana motifini ruhsal yaşantının çeşitli evrelerinde, karışıklıklarında, çatışmalarında, özellikle de bazı anlarında aramak gerekir. Sonuçta halk inanışlarının evrensel bir temel düşünceden kaynaklandıkları söylenebilir.

ÖN HAZIRLIK

Öğretmen bir hafta önceden öğrencilerden Hızır, İlyas ve Hıdırellez ile ilgili inanışları ve bunlarla ilgili günümüzdeki uygulamaları araştırarak gelmelerini ister.

1. Aşağıdaki metin yansıtılarak okunur.

Hıdırellez

Hıdırellez, Anadolu'da kışın sona erip yaz mevsiminin başladığına işaret eden ve 6 Mayıs'ta kutlanan geleneksel bahar bayramıdır. Hıdırellez kutlamalarının temelinde Hızır-İlyas çevresinde oluşmuş halk inanışları yer almaktadır.

Halk inanışlarında insanüstü meziyetlere sahip efsanevi bir kişiliğe dönüşen Hızır'ın İslam öncesi halk inançlarıyla iç içe geçtiği görülür. "Anadolu'da İslam öncesi dönemde Hristiyan ahali tarafından asırlar boyunca takdis edilmiş bir aziz olan Ayios

Yeoryios (Aya Yorgi- Hagios Georgios) etrafında oluşmuş inanış, Anadolu'nun İslamlaşmasından sonra Hızır-İlyas kültüyle Müslümanlığa geçmiştir. Aya Yorgi, Hızır ile özdeşleştirilmiş ve "Suriye, Anadolu, Balkanlar ve Kırım gibi yerlerde Aya Yorgi'ye ait makamlar, kilise ve manastırlar İslami dönemde Hızır veya Hızır İlyas'a mal edilmiştir. İslam kaynaklarına bile "Çerciş Aleyhisselam" adıyla bir peygamber olarak giren Aya Yorgi (Ayios Yeoryios), kendisiyle ilgili anlatılarda, tıpkı daha sonra Hızır için olduğu gibi, uğradığı eve bolluk, bereket getiren, kuru tahtaları yeşertip ulu ağaç hâline getiren ve hastalıkları iyileştiren bir aziz olarak anlatılır.

Ancak durumu daha da çarpıcı kılan nokta, Aya Yorgi'nin de aslında büyük olasılıkla Hristiyanlık öncesi Anadolu'nun efsaneleşmiş bir Hitit tanrısının Hristiyanlaştırılmış formu olmasıdır. Aya Yorgi'ye ait efsanevi hayat hikâyelerinin daha çok Orta Anadolu'daki yaygınlığı, bunların eski Hitit efsaneleriyle ilgisine işaret etmekte gibidir. Tıpkı İslamiyet'in Anadolu'ya yayılma sürecinde Hristiyan inanç pratiklerini İslamileştirmesi gibi Hristiyanlık da Anadolu'da yayılırken burada daha önceden mevcut "putperest" inançları gerçek ya da hayali azizlere mal etmek suretiyle Hristiyanlaştırmıştır.

Anadolu halk inanışlarında Hızır, darda kalan, başı sıkışan insanların yardımına koşup iyiliklerde bulunan melek yüzlü bir insandır. Doğanın uyanmasını, yeşillenmesini, ekinlerin büyümesini sağlar, girdiği her eve bolluk, bereket saçar. Yazı baharı başlatmak için geldiğinde çevresine şans dağıtır, bekâr gençlerin kısmetini açar, hastalara şifa verir.

Hızır sözlü ve yazılı hemen hemen bütün tasvirlerde bir doğaüstü güç olarak betimlenmektedir. Bir yandan dara düşene el vermenin, iyilikseverliğin, uğur, şans getirmenin, bolluk, bereketin, üremenin sembolü hâline gelmiş bir veli ya da peygamber; öte yandan ölümsüzlüğün, ölüp dirilmenin, yeşilin, yeşermenin yani baharın sembolüdür.

Hızır her iki karakteriyle, özellikle Mısır, Mezopotamya ve Anadolu üçgeninde yaşamış çeşitli kültürlerdeki bazı doğaüstü güçlerle örtüşmektedir. Örneğin Mısır'ın Osiris'i, Horus'u; Sümer'in Tammuz'u; Hitit'in Telepinus'u; Babil'in Marduk'u; Sümer ve Hitit kökenli Fenike'nin Adonis'i; Frigya'nın Kybele ve Attis'i hem ölüp dirilme hem de bahar bayramlarıyla ilişkilendirilebilen doğaüstü güç tasarımlarıdır.

Hıdırellez, Hızır ya da Hızır-İlyas kültü (çevresinde oluşmuş inançlar) her ne kadar İslami bir temelden kaynaklanıyor görünse de iyice ve derinliğine incelendiği zaman gerçekte ona yabancı ve değişik özellikler de taşıdığı görülmektedir. Bu bakımdan Hıdırellez'i, bu coğrafyanın tarihinde farklı insan toplulukları arasındaki karşılaşmanın, bunun sonucu olan kültürel etkileşimin ve alışverişin inanç boyutundaki sonuçlarını bünyesinde taşıyan bir pratik olarak değerlendirebiliriz.¹

¹ Bu konuda bk. "Ocak, Ahmet Yaşar, İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007."

2. Öğrencilere paragrafla ilgili aşağıdaki sorular yöneltilir:
 - a. Hıdırellez nedir?
 - b. Hızır ile Hıdırellez arasındaki ilişkiyi belirtiniz.
 - c. Diğer kültürlerde Hızır'a benzer hangi kişilikten söz edilmektedir?
 - ç. Bunların ortak özellikleri nelerdir?
3. Öğrencilerden de "Hızır, İlyas, Hıdırellez" ile ilgili araştırmaları sunmaları istenir.
4. Aşağıdaki örnekler de yansıtılarak okunur.

Ağaç, Ağaç Tapımı

Ağaç, dünya ağacı, yaşam ağacı ve ölümsüzlük ağacı inançlarıyla kutsallaştırılmış, doğaüstü güçlerin, koruyucu ruhların ağaçlara yerleştiği inancıyla özellikle ulu, yaşlı ve garip biçimli ağaçlar, koruluk ve ormanlar kutsal kabul edilmiştir...

...

Türk kozmogonisinde² (Yakutlar, Altaylılar vb.) dünya ağacı yaratılış mitolojilerinde yer aldığı gibi ilk insan veya ilk atanın ağaçtan doğduğu örnekler de vardır (Uygur, Oğuz ve Kıpçaklar vb...). Dikilen ağacın, onu dikenin veya adına dikilen yeni doğmuş bebeğin ömür uzunluğuyla ilişkisi olacağı ve ağaç kesmenin uğursuzluğu hâlen Türkiye'de yaygın inançlardan olduğu gibi adak inancında da ağaçlara çaput bağlamak en yaygın uygulamadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nin sonunda 'Devletlü kaba ağaç kesilmesin.' duası bulunur. Hâlen bu inançlar en güçlü biçimiyle... yaşamaktadır.³

Nazar

Belirli insanların, özellikle kıskançlık nedeniyle küçük çocukları etkileyen, kötü etkiler yaratan duygusal güçleri, bakışları olduğuna inanılan çok yaygın bir halk kültürü ögesidir. Eski bilgiye göre göz, kendine ulaşan ışıkla görmeyip yöneldiği yeri görünür kıldığından, gözün inanılan bu niteliği ile nazar inancı arasında bağlantı vardır. Orta Doğu ve Afrika geleneklerinde çok güçlü olan nazara Latin Amerika'da **mal de ojo** denir... Nazarın en çok bebekler olmak üzere değer verilen her türlü canlı ve cansıza değmesi söz konusudur. Özellikle hane ekonomisinde değeri yüksek ineklere nazar değer, inek sütten kesilir. Nazarın "insanı mezara, hayvanı kazana" sokan gücünden korkulur...⁴

Nazarlık

Taşıyanı tehlikeli dış etkilerden ve çeşitli zararlardan koruyacağına... inanılan doğal ya da yapma nesne. Bu nesnelerin olumlu veya olumsuz güçle yüklü oldukları inancı, bu gücün kötü niteliklerinden yararlanmak amacıyla, bu güçle dolu ya da bağlantılı olduğuna inanılan nesnelerin insanlarca üstte taşınması uygulamasını

² Evrenin kökeni ile ilgili teori.

³ Emiroğlu, Kudret, Suavi Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s. 13, 14.

⁴ age., s. 624.

doğurmuştur... Hayvan parçaları, taş, ağaç, metalden yapılmış nesneler, özel biçim ve yazılar, yazılı kutsal sözler; sahibini kötülük, hastalık, felaket ve nazardan korur. Müslümanlık ve Hristiyanlığın yayıldığı bölgelerde en yaygın nazarlıklar el ve göz biçiminde olanlardır. Fadime Ana'nın eli, Meryem Ana'nın eli diye bilinen nazarlıklarla göz biçimindekilere Türkiye'de nazarlık denmektedir... Taşıyıcısına mutluluk ve başarı getireceğine inanılan uğurluğun nazarlıktan farkı, kötü etkileri uzaklaştırma niteliği olmamasıdır. Uğur eşyası genellikle kişisel ve tesadüfidir. Uğurlukların çoğu, nazarlıklar içinde olabildiği gibi, süs eşyasına dönüşmüştür...⁵

Alkızı / Alkarısı

Anadolu'nun farklı yörelerinde al, albastı, alanası olarak da tanımlanan ve genellikle lohusalarla yeni doğmuş bebeklere, ender olarak da gebe kadınlara, gelinlere, güveyilere, erkek yolculara ve atlara musallat olduğu ve çeşitli sağlık bozukluklarına, zaman zaman da ölüme yol açtığı düşünülen yaratıklara (dev, peri, cin vb.) verilen ad. Bu varsayımsal yaratık köpek, kedi, oğlak, buzağı, tilki, örümcek, kuş, gelin, erkek, güzel bir kadın, acuze vb. çok farklı biçimlerde tasarlanmaktadır... Alkızının zararlı etkilerinden korunabilmek için de yine farklı bölgelerde, ocaklı ailelerden birine ait bir eşyayı ya da süpürge, nazarlık, sarımsak vb. bir nesneyi, demir bir aleti lohusa ya da bebeğin yakınına yerleştirmek, lohusa odasında gece gündüz çerağ yakmak, yastığında ya da üzerinde kırmızı kurdele ya da altın bulundurmak, Meryem Ana otunu ıslatarak lohusaya içirmek, lohusanın baş ucuna bir kaz yerleştirmek vb. önlemler alınır.

Alkızı/alkarısının ölümcül etkisi, yani albasması, halk arasında lohusa humması olarak da bilinen doğum sonrası enfeksiyonların tüm organları sarması ya da septicemiyle açıklanmaktadır.

Alkızı/alkarısı inancı Orta Asya, İran ve Anadolu folklorunda yaygın olmakla birlikte, yeryüzünün büyük bölümünde tarihsel olarak var olmuş diğil kültürlerle ilişkili olarak düşünülmelidir.⁶

5. Yukarıdaki ya da farklı örnekler ile ilgili öğrencilerin bildikleri uygulamaları söylemeleri istenir.

6. Halk inanışlarının verilenlerle sınırlı olmadığı, bunların dışında "su, dünya, ay, güneş, yıldız vb." etrafında da birçok inanışın olduğu ve halk inanışlarının geçmiş kültür ve inançlardan izler taşıdığı öğretmen tarafından vurgulanır.

⁵ age., s. 43.

⁶ age., s. 35, 36.

BİR FİNCAN KAHVENİN KIRK YIL HATIRI VARDIR

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Toplumsal Uygulamalar
ÜNİTE	: Halk İnanışları
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, eleştirel düşünme, girişimcilik, iletişim
KAZANIM	: Halk inanışlarının toplum yaşantısındaki yansımalarına örnekler verir (3. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Sakaoğlu, Saim, 101 Türk Efsanesi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önce öğrencilerden halk inanışlarının toplum yaşantısındaki yansımalarına örnekler araştırmaları, araştırma sonuçları ile ilgili bir sınıf panosu hazırlamaları istenir. Bu amaçla öğrenciler sınıf mevcuduna göre uygun sayıdan oluşan birkaç gruba ayrılır. Öğrencilerin araştırmalarında fotoğraf, karikatür, resim, fıkra, şiir, haber vb.den yararlanabilecekleri belirtilir.

1. Araştırma sonuçları sınıfa sunulur.
2. Ekteki fotoğraf, haber ve metinler yansıtılır.
3. Verilen örneklerden hareketle halk inanışlarının toplum yaşantısına yansımaları üzerinde tartışılır.
4. Öğrencilerin araştırmaları sınıf panosuna asılır.

Bir fincan kahvenin bir falık hatırı oldu

Kahve falı ve Tarot tutkusu büyük şehirlerde yeni bir trend yarattı. Ankara ve İstanbul'da adım başı rastlayabileceğiniz fal kafelerinde, bir fincan kahve içene yanında bedava fal promosyonu çok tuttu...¹

Nazarlıktı, süs eşyası oldu

Nazara karşı kullanılan üzerlik otu, Ahlat'ta ev ve işyerlerinin duvarlarına asılarak süs eşyası olarak kullanılıyor.²

¹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/02/20>

² www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2007/Aralik

Balıklı Göl, Urfa³

DİLEK AĞACI

Yanına varıp da umut diledim
İçimdeki dileğimi sana söyledim
Dileğim olsun diye yemenimi bağladım
Sen bana umut ol dilek ağacı

Duydum herkes senden umut ararmış
Dallarına bez parçası bağlarmış
Yağmur yağar bez parçalarını ıslarsın
Dallarında umutları, hayalleri beslersin
Sen ışık ol umutsuzluğa dilek ağacı⁴

³ www.turkforum.gen.tr

⁴ www.edebiyatdefteri.com/siir

BALIKLI PINAR VE ÇOLAKLAR

Boğazlıyan'dan yola çıkar, kuzeydoğuya doğru yönelirseniz Yozgat'a ulaşırsınız. Ancak daha yolun başında sağa yönelirseniz Yoğunhisar köyüne varırsınız. Yoğunhisar köyünün en önemli özelliği Balıklı Pınar'ının olmasıdır.

Bu pınarın balıklarının kutsal olduklarına inanılır; bu yüzden köy halkı bunlara pek dokunmaz. Halk arasındaki bir inanişâ göre bu balıklar seferberlikte pınarlarından ayrılıp savaş bitinceye kadar geri dönmemişler. Geldikleri zaman da hepsi yaralı oldukları için halk bunların veli olduklarına ve savaşa katıldıklarına inanır.

Bir yabancı Yoğunhisar'ın pınarından birkaç balık yakalar ve pişirmek üzere evine getirir. Pişirmek üzere gerekli hazırlıkları yapar. Ateş yakılmıştır, balıklar da pişirilmeye hazır hâle getirilmiştir.

Ancak sacın üzerine dizilen balıklar sıçrayarak yerlerine dönerler. Adam, balıkların bu davranışlarına bir anlam veremez. Biri sıçrar, ikisi sıçrar; derken üçüncüsü, dördüncüsü sıçrar. Adam iyiden iyiye şaşırır.

Pınarın balıklarının ise sacın üzerine gelen tarafları biraz kızardığı için renklidir; yanık gibidir. Balıklar pişmekte oldukları yerden kaçıp esas yerlerine giderlerken de kendilerini yakalayan adam bedduada bulunmuşlar...⁵

⁵ Sakaoğlu, Saim, 101 Türk Efsanesi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 230, 231.

GEZELİM GÖRELİM
(Alternatif)

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Sanatları
ÜNİTE	: Halk Mimarisi
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, araştırma, iletişim, değişim ve sürekliliği algılama, sosyal ve kültürel katılım
KAZANIM	: Halk mimarisini örnekleri ile tanır (1.kazanım).
MATERYALLER	:

SÜREÇ

1. Öğrencilerin çevresinde halk mimarisi özellikleri taşıyan bir yere/yapıya (konak, kahve, çeşme, han, hamam, köy odası, köprü, değirmen vb.) gezi düzenlenir (Öğrencilerden not almak, kaydetmek amacıyla yanlarında kâğıt, kalem, fotoğraf makinesi vb. getirmeleri istenir.).
2. Öğrenciler gezi sırasında gezip gördükleri yerlerle ilgili not alırlar, fotoğraf çekerler.
3. Öğretmen gezi sırasında gezilen yerdeki halk mimarisinin özellikleriyle ilgili açıklamalarda bulunur.
4. Gezi izlenimleri ve gözlemler görsellerle desteklenerek sınıfa sunulur.

GELENEKTEN GELECEĞE

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Sanatları
ÜNİTE	: Halk Mimarisi
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIMLAR	: Halk mimarisini örnekleri ile tanır (1. kazanım). Halk mimarisini koruma ve yaşatma yöntemlerine ilişkin önerilerde bulunur (4. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Oğuz, M.Öcal vd., Türkiye’de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

❖ Halk mimarisini; çevre ve kültürle ilgili çeşitli etkenler altında, kuşaktan kuşağa aktarılacak gelenekselleşen, anonim bir tasarım sürecinde oluşan bir mimari olarak tanımlayabiliriz.

Halk mimarisi; söz konusu toplumun değer yargılarını, dünya görüşünü, inanç sistemini, gelenek göreneklerini, aile ve akrabalık bağlarını, komşuluk ilişkilerini anlamaya ve anlatmaya kaynaklık eder.

Halk mimarisini yaşatmak sadece onu korumak değil, ona yeni fonksiyonlar yükleyerek yeniden yorumlamak ve değerlendirmektir.

❖ UNESCO’nun 1972 Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi kapsamında tarihsel nitelik taşıyan mimarinin de korunması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’nin Safranbolu evleri “Dünya Miras Alanları” listesine kaydedilmiştir.

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden öğrencilerden halk mimarisi örnekleri ile ilgili araştırma yapmaları, araştırmalarına dayanarak halk mimarisini koruma ve yaşatma yöntemlerine ilişkin öneriler geliştirmeleri istenir (Öğrencilerin araştırmalarını görsel malzemelerle destekleyebilecekleri belirtilir.).

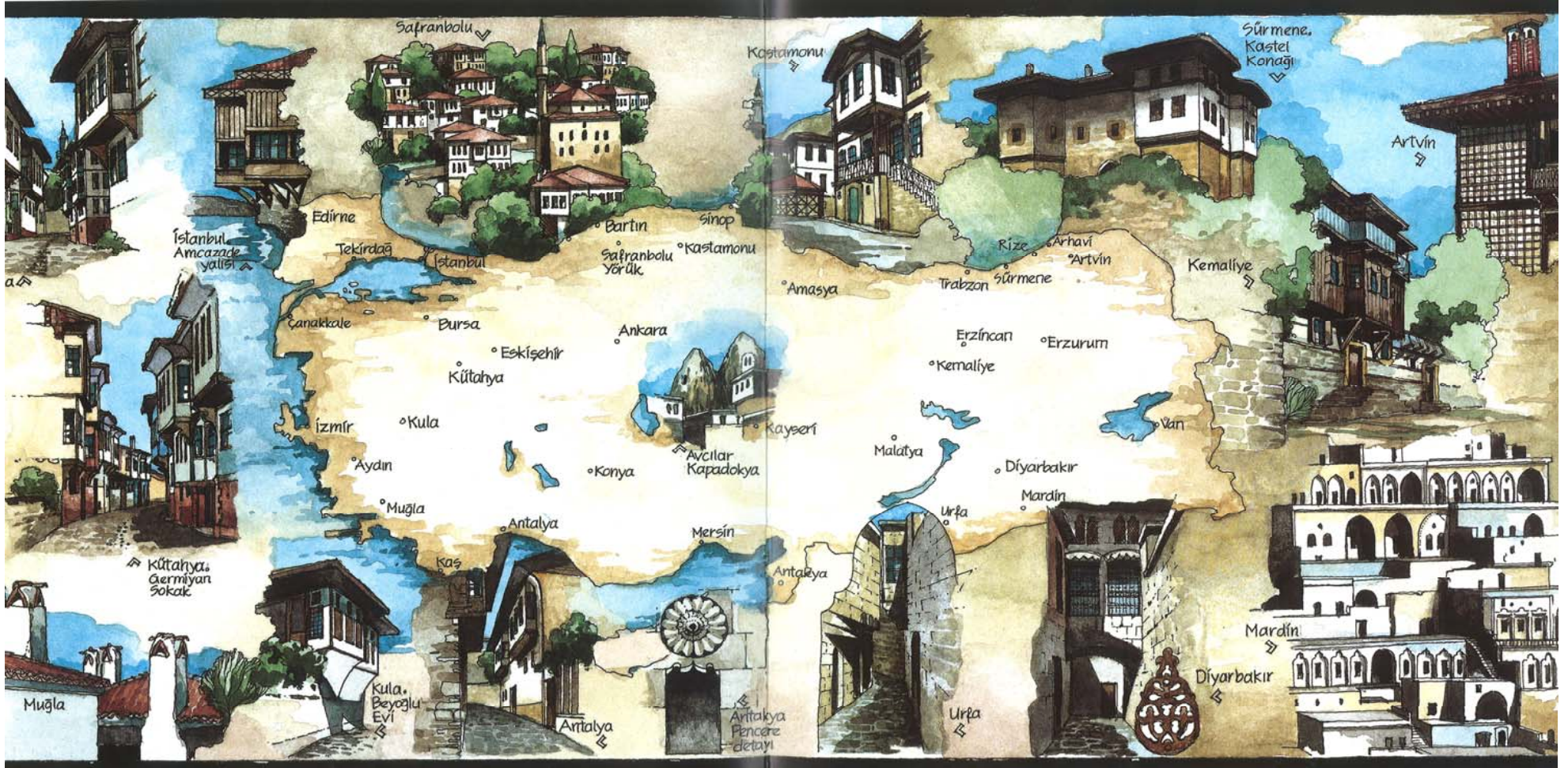
1. Aşağıdaki paragraf yansıtılarak okunur.

...Halk mimarisinin ortaya çıkışında halkın inanç, ahlak, gelenek gibi kültür unsurlarının etkisi olduğu; halkın teknik olarak kullandığı yöntemleri de coğrafya, iklim

ve ekonomik imkânların belirlediği sonucuna ulaşılmaktadır. Geleneksel mimarinin ihtiyaçlar ekseninde geliştiği görülmüştür. Karadeniz Bölgesi'nin kıyı kesiminde inşa edilen geleneksel halk mimarisi örneği, o bölgenin coğrafya ve iklimine uygun olarak ahşap malzeme seçilerek yapılmıştır. Ahşap malzemenin bölgedeki ormanlardan temin ediliyor olmasının da etkisini hatırlatmak gerekir. Orta Anadolu'da Nevşehir, Ürgüp, Göreme civarındaki evlerde, Erciyes Dağı'nın tüflerinden oluşmuş kayalar ve bu kayalardan elde edilen taşlar, yöredeki halk mimarisinin teknik malzeme olarak niteliğini etkilemektedir. Doğu Anadolu'da, yörenin soğuk iklimine dayanıklı malzeme ve yapım tekniği kullanıldığı, pencerelerin bu sebepten küçük, duvarlarınsa kalın yapıldığı görülmektedir.¹

2. Paragrafla ilgili aşağıdaki sorular öğrencilere sorulur:
 - a. Halk mimarisinin ortaya çıkışını belirleyen etmenleri söyleyiniz.
 - b. Halkın teknik olarak kullandığı yöntemleri neler etkilemektedir?
3. Ek 1'deki halk mimarisi örnekleri ile ilgili harita yansıtılır.
4. Ek 2'deki halk mimarisi örnekleri yansıtılır.
5. Paragrafta verilen örneklerden de hareketle ekte verilen halk mimarisi örnekleri tanıtılır/değerlendirilir.
6. Öğrencilerin araştırmalarına dayanarak halk mimarisini koruma ve yaşatma yöntemlerine ilişkin önerileri tahtaya yazılır.

¹ Oğuz, M. Öcal vd., Türkiye'de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007, s. 6, 7.

² Sözen, Metin, Gelenekten Geleceğe, Anadolu'da Yaşama Kültürü, ÇEKÜL Vakfı, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Fotoğraf 1: Yöresel özellikler taşıyan Bartın evi, s.167.

Fotoğraf 2: Çıkma düzeniyle mimari üslubun belirginleştiği Kastamonu evi, s.170.

Fotoğraf 3: Beyoğlu Evi, Kula, s.205.

Fotoğraf 4:Özgün bacaları, yüksek duvarların arkasında kuzu kapısından girilerek geçilen avlulu evleriyle tipik Muğla sokağı, s.206, 207.

Fotoğraf 5: Etkileşimli bir toplumsal kültürün ürünü olan Bodrum evleri, s. 208, 209.

Fotoğraf 6: Divriği’de Şeyhoğlu Evi, s.272.

Fotoğraf 7: Kale burcu üstüne yerleşen Harput evleri, s.270.

Fotoğraf 8: Akseki-İbradi havzasındaki yerleşmelerde, taş ve ahşabın ustalıkla kullanıldığı evler, Antalya, s.242.

Fotoğraf 9: Çok kültürlü yaşamın izlerini taşıyan Mardin ve Midyat evleri, s.292.

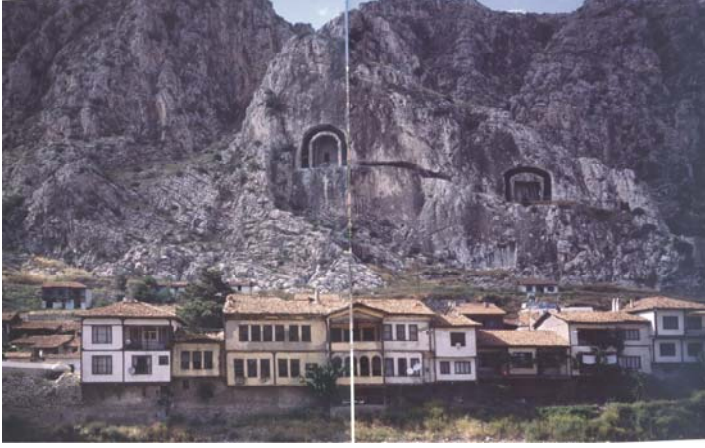
Fotoğraf 10: Arazi yapısının etkisiyle özgün çözümlere ulaşan Doğu Karadeniz evleri, s. 74.

Fotoğraf 11: Yörük Köyü, Safranbolu, s.75.

Fotoğraf 12: Dengeli yerleşim yapısıyla Safranbolu, s.78.

Fotoğraf 13: Yeşilirmak boyunca kaya mezarlarına sırtlarını dayayan Amasya yalıları, s.122, 123.

Fotoğraf 14: Yeşilin tüm tonlarının görülebildiği Doğu Karadeniz’de özgün mimarileriyle geleneksel evler, s.127.

Fotoğraf 15: Geleneksel Bursa sokak dokusu, s.131.³

³ 1-15 numaralı fotoğraflar: Sözen, Metin, Gelenekten Geleceğe, Anadolu’da Yaşama Kültürü, ÇEKÜL Vakfı, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Fotoğraf 16: Haspiyaş köprü, Karadeniz.⁴

Fotoğraf 17: Haspiyaş köprü, Karadeniz.

Fotoğraf 18: Beypazarı evi.⁵

⁴ 16 numaralı fotoğraf, M. Muhtar Kutlu arşivinden alınmıştır.

⁵ www.beypazari-bld.gov.tr

MİMARİDEN YANSIYANLAR

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Sanatları
ÜNİTE	: Halk Mimarisi
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim
KAZANIM	: Halk mimarisinin kültürle ilişkisini kavrar (2. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Kudret, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III Cumhuriyet Dönemi (1923–1959), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1990. Oğuz, M. Öcal vd., Türkiye’de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007. Sayan, Yüksel, “Türk Evi, İnsan ve Çevre”, 3. Sayı (Temmuz-Eylül), 2004. Sözen, Metin, Gelenekten Geleceğe, Anadolu’da Yaşama Kültürü, ÇEKÜL Vakfı, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2006.

SÜREÇ

1. Paragraflar yansıtılarak okunur.

Babam bize para pul bırakmadan öldü. Yalnız, çocukluğumu geçirdiğim erik ağaçlarıyla dolu bahçesiyle o büyük ahşap ev kaldı. Evimiz Bizans’tan kalma büyük surların bittiği yerde inşa edilmiş, ailemizin beş neslini içinde büyütmüştü. Geniş sofaları, taşlıkları, panjurları inik büyük odaları, kat kat dolapları ile çocuk dünyanın bütün zenginliğini içine alan bu ahşap evin her köşesinde yığınlarca hatıram gizliydi. Babamın ölümüne kadar bu evin başkalarının olabileceğini, bizim bir başka evde oturabileceğimizi aklıma bile getirmemişim. Benim bütün hülyalarım, dünyanın hudutları bu evin içi ile bahçesinden ibaretti... Fakat artık ahşap ev satılmış, yeni sahibi bize evden çıkmak için bir hafta müddet vermiş, bir hafta geçmişti. ¹

İnsanın barınma ihtiyacını karşılayan yapıları, geleneksel halk mimarisi bağlamında değerlendirdiğimizde, bu yapıların barınmanın ötesinde, kültürün şekillendirdiği bir yaşam alanı olduğu görülecektir. Doğanın verdiklerine karşı, insanın üretimi olarak ‘kültür’, mimari yapıların şekillenişinde de etkili olmuştur. Ağaç kovuğu ve mağaralardan, taşınabilir barınaklara, kolay üretilebilir yapılara, malzeme ve teknik

¹ Kudret, Cevdet, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III Cumhuriyet Dönemi (1923–1959), İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1990, s.374.

açıdan uzun ömürlü yapılara doğru bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu dönüşümün kültürü oluşturan tüm özellikler ve değerlerden etkilenecek şekilde gerçekleştiği de aşîkârdır.

...

Göçebe geleneğinin geleneksel mimari yapılarıdaki yansımasını, otağların konumlandırılması ve merkez çevre bağlamında değerlendirilerek iç mekân olan sofanın ve sofaya açılan odaların bu geleneği devam ettirdiği yönündeki görüşler mevcuttur. Bu hâli ile sofa, konumu ve işlevi itibarıyla "merkezî yapı"yı temsil eder ve aynı zamanda bir geçiş/ servis alanıdır. Sofaya açılan her bir oda, 'otağ'ın etimolojik kökenine yapılan atıfların yanı sıra birer çekirdek ailenin yaşayabilmesini mümkün kılmaktadır. Her odada bulunan gömme dolaplar ki, geleneksel halk mimarisinde vazgeçilmez bir özellik olarak karşımıza çıkar, bu dolaplar içinde gizlenmiş, mahremiyetin ve içe dönüklüğün odalardaki ifadeleri "abdesthane/gusûlhane/banyoluk" yanı sıra, ısınmanın sağlandığı "ocaklar", odaları çekirdek ailenin yaşadığı küçük birer "ev" konumuna sokmaktadır. Anadolu'nun birçok yerinde odaya ev denilmesinin sebebi de burada aranmalıdır.²

2. Aşağıdaki fotoğraflar gösterilir.

Fotoğraf 1: Kadınlar ve çocuklar için farklı boyutlarda ve yüksekliklerde yerleştirilmiş, yaşamın inceliklerinin ayrıntılarda yansıdığı kapı tokmağı dizisi, Tokat, s. 184, 185.

² Oğuz, M. Öcal vd., Türkiye'de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007, s. 10 (Bu konuda ayrıca bk. M. Muhtar Kutlu, "Göçerlerde Mekânsal Düzenleme: Çadır ve Ev İlişkisi", Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000, s. 211- 216.).

Fotoğraf 2: Safranbolu'da yamaca yerleşen, birbirini örtmeyen evlerden oluşan geleneksel doku, s.160, 161.

Fotoğraf 3: Geleneksel Bursa sokak dokusu, s.131.³

Sıcaklığın bunalttığı, içimizi serinletecek ferah bir köşe yahut ağaç gölgesi aradığımız şu günlerde, yaşadığımız evlere dönüp "Bunların mimarisinde eksik olan nedir?" diye sormanın zamanı geldi sanırım. Beton yığınlarının arasında çevremizden soyutlanıp doğadan koparıldıkça daha bir hisseder olduk eski evlerimizin kıymetini... Eğer onların, yaz sıcaklığında üfül üfül esen sofalarını, doğayla kucaklaşan hayatlarını ve sokağa uzanan cumbalarını özlemiyorsak Türk evini tanımıyoruz demektir. Ya değişen toplum yapımızda unutulmaya yüz tutan iyi komşuluğu, dayanışmayı, karşılıklı saygı ve sevgiyi aramamak mümkün mü?..

20. yüzyıla gelinceye dek, eski evlerimizi yapanlar mimar ve mühendisler değildi. Onlar geleneksel yöntemlerle yetişmiş halk usta ve sanatkârlarının eseri idi. Fakat Türk evi denilen bu konut tipi, bütünüyle kimlikli bir halk mimarisiydi. Bu evlerde, halk dayanışmasının, iyi komşuluk ilişkilerinin, doğal çevreye saygının

³ Fotoğraf 1-3: Sözen, Metin, Gelenekten Geleceğe, Anadolu'da Yaşama Kültürü, ÇEKÜL Vakfı, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2006.

gözetildiği bir mimari anlayış hâkimdi. Omuz omuza vermiş evler komşuluğun ve dayanışmanın ne demek olduğunu da anlatır gibiydiler. Buna bağlı olarak denilebilir ki dıştan bakıldığında zengin ile fakir evleri arasında büyük fark göze çarpmıyordu. Aynı kültür kaynağından beslendiği için geniş bir coğrafya üzerine yayılmasına rağmen, bu ortak mimari kimlik ve birbirlerine olan benzerlikler her zaman kendini belli ediyordu...⁴

3. Öğrencilerin paragraflardan ve fotoğraftan hareketle halk mimarisinin kültürle ilişkisini yorumlamaları istenir.

⁴ Sayan, Yüksel, "Türk Evi, İnsan ve Çevre", 3. Sayı (Temmuz-Eylül), 2004.

YAŞAM ALANLARIMIZ

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Sanatları
ÜNİTE	: Halk Mimarisi
TEMEL BECERİLER	: Araştırma, gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, bilgi teknolojilerini kullanma
KAZANIM	: Halk mimarisindeki konutun bölümlerini, yardımcı yapılarını ve işlevlerini açıklar (3. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Oğuz, M. Öcal vd., Türkiye'de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007. Sözen, Metin, Gelenekten Geleceğe, Anadolu'da Yaşama Kültürü. CEKÜL Vakfı. Creative Yavıncılık. İstanbul. 2006.

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden öğrencilerden konutun bölümleri ve yardımcı yapıları ile bunların işlevlerini araştırarak gelmeleri istenir (sofa, taşlık, cumba, mahzen, eyvan, sundurma, serender, kiler, seki, sedir, merak, ambar vb.).

1. Ek 1'de verilen fotoğraflardaki konutun bölümleri, yardımcı yapıları ve bunların işlevleri tanıtılır.

2. Öğrencilerin de verilenlerin dışında araştırmalarına dayanarak halk mimarisindeki konutun bölümleri ve yardımcı yapılarına örnekler vermeleri, bunların işlevlerini kısaca açıklamaları istenir.

3. Ek 2'deki konutun bölümlerini gösteren plan örneği yansıtılır.

4. Öğrencilerden geleneksel mimarideki konutun bölümleri ile yaşadıkları evlerin bölümlerini karşılaştırmaları ve bunların işlevlerini açıklamaları istenir (yükçük, gardrop, serender, kiler, mutfak, balkon vb.) .

Fotoğraf 1: Ana mekânı ayıran zarif sütunlu, korkuluklu alçak kapılı oda girişi, oymaları, yüklüğü, kalemişi ve resimlerle süslü duvarları ve tekne tavanıyla geleneksel Anadolu evinin tüm özelliklerini taşıyan Tokat evi, s.176, 177.

Fotoğraf 2: Birgi Çakırağa Konağı'nda dış sofa, s.82.

Fotoğraf 3: Mardin’de avlu etrafında çevrelenen odalar teraslar hâlinde ovaya açılırlar, s.71.

Fotoğraf 4:Gökçeoğlu Bağ Evi’nin orta sofası ve zemini yerden yükseltilmiş eyvanı, Safranbolu, s.82.

Fotoğraf 5: Hürrem Hanım Evi’nin kapatılmış ocağı, Karaman, s.87.

Fotoğraf 6: Tartan Evi orta sofası, Karaman, s.94.

Fotoğraf 7: Cumalıkızık'ta bir evin kapısı, Bursa, s.138.

Fotoğraf 8: Sokaklara hareketlilik kazandıran çıkmalar, s.134.¹

¹ 1-8 numaralı fotoğraflar, "Sözen, Metin, Gelenekten Geleceğe, Anadolu'da Yaşama Kültürü, ÇEKÜL Vakfı, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2006." adlı çalışmadan alınmıştır.

Fotoğraf 9: Gün ışığını odaya dağıtarak yansıtan ve ayna işlevi gören küre. Ahşap tavanla pervazlar arasında duvar süsleri görülmektedir. Bu süslemede kullanılan renkler kök boyadan elde edilmektedir, s.179.

Fotoğraf 10: Payandalar ile desteklenmiş, dışa çıkıntı şeklinde tuvalet ve banyo, s.220.

Fotoğraf 11: Fırın, s.201

Fotoğraf 12: İç sofa /karnıyarık diye bilinen iç alan.
Katlara çıkan ahşap merdiven, dışarı açılan kapı görülmektedir, s.199.

Fotoğraf 13: Çıplak odada bulunan ahşap sedir.
Yüklük banyoluk kısım, s.207.

Fotoğraf 14: Evlik adı verilen mutfakta yüklük bulunmaktadır, s.223.

Fotoğraf 15: Küçük gömme dolap (kör pencere), kurutmak için duvara asılmış biberler ve biberlerin hemen yanındaki daire oyuk, para saklanılan yerdir. Buraya küp içinde para saklanır ve üzeri alçı ile kapatılır, s.210.

Fotoğraf 16: Avlu, içeriden giriş kapısı, s.209.

Fotoğraf 17: Altı ahır, üstü ev olan tipik Karadeniz köy yapısı. Tamamı ahşap malzemeden yapılmış, s.214.

Fotoğraf 18: Soba ile ısıtılan oturma odası ve sedir, s.218.

Fotoğraf 19: Cumbanın içerden görünüşü, s.219.

Fotoğraf 20: Balkon şeklinde hayat. Odaların bir kısmı hayata açılmakta. Hayat bahçeye bakıyor, s.229.²

² 9-20 numaralı fotoğraflar, "M. Öcal Oğuz vd., Türkiye'de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007, s.178- 235." adlı çalışmadan alınmıştır.

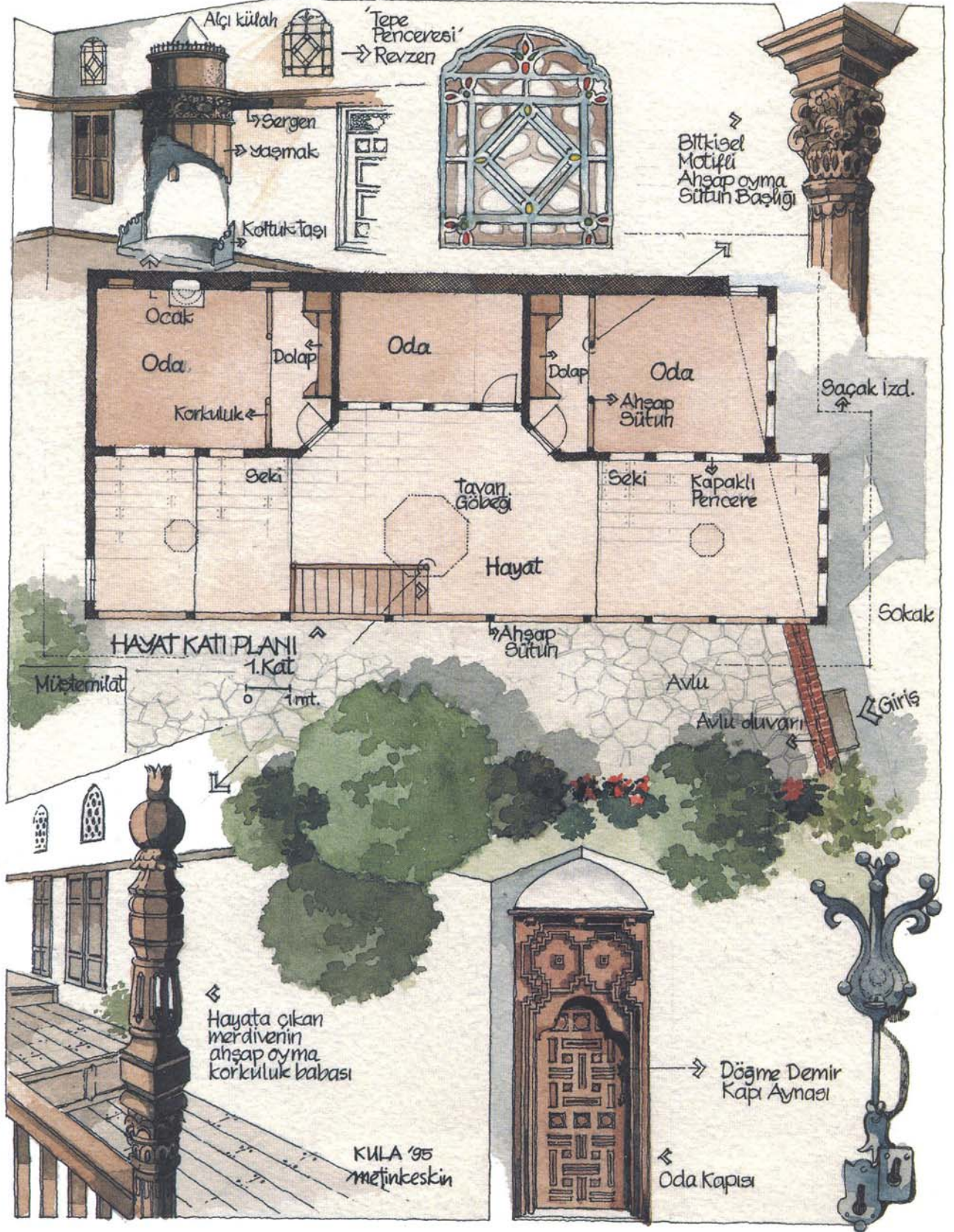
Fotoğraf 21: Tandır evi, Kahraman Maraş

Fotoğraf 22: Ev içinden kiler görüntüsü, Artvin-Berta.

Fotoğraf 23: Serender

³ Sözen, age.

HALİL İBRAHİM SOFRASI

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Atasözleri, Deyimler
TEMEL BECERİLER	: Değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Atasözü ve deyimlerin sözlü kültür içindeki yerini ve bunların halkın düşüncesini, yaşayışını, değer yargılarını yansıttığını fark eder (1. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	: Karaalioğlu, Seyit Kemal, Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 1 Başlangıçtan Tanzimata, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Atasözleri ve deyimlerin sözlü kültür içindeki yerini vermek amacıyla geçmişten Levnî¹'nin "Atalarsözü Üzerine Destanı", günümüzden ise Tarkan ve Barış Manço'nun şarkı sözleri örnek olarak alınmıştır. Atasözlerinin sözlü kültür içindeki yeri verilenlerin dışında farklı örneklerle de verilebilir.

Levnî'nin "Atalarsözü" Üzerine Destanı

Tut atalarsözün kalbi selim ol
Gönülden gönüle yol var demişler
Gider yavuzluğun tab'ı hâlim² ol
Sert sirke kabına zarar demişler

Aldırma cihanın sakın varına
Düşmeye gör anın **ah ü zarına**³
Bugünkü işini koyma yarına
Yâr yıkıldığı gün tozar demişler

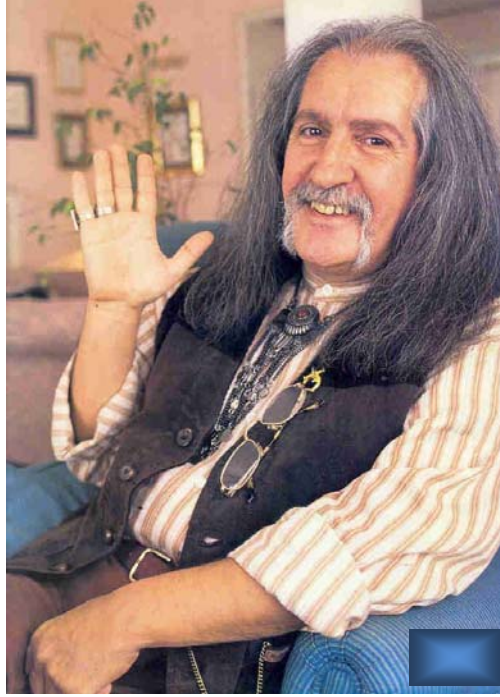
...

¹ Ressam Levnî (?-1732), 18. yüzyıl başlarında minyatürden portreye geçiş döneminin en büyük ressamı (nakkaş) ve Türk minyatürünün de eşsiz ustalarından olan Levnî, aynı zamanda saz şairleri tarzında "destan" ve "koşma"lar yazan bir âşıktır (Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, Cilt 2, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Beşinci Baskı, İstanbul, s.483.).

² **tab'ı hâlim**: Yumuşak huylu.

³ **ah ü zar**: Ağlayıp inleme.

Arzeyle bu pendî⁴ kendi özüne
Dost addetme⁵ her güleni yüzüne
İncinme dostunun doğru sözüne
Doğru söz insana batar demişler⁶

HALİL İBRAHİM SOFRASI

İnsanoğlu haddin bilir, kem söz söylemez iken
Elalemin namusuna yan gözle bakmaz iken
Bir sofraya kurulmuş ki Halil İbrahim adına
Ortada bir tencere boş mu, dolu mu bilen yok
Buyurun dostlar, buyurun Halil İbrahim sofrasına
...

Yıllardır sürüp giden bir pay alma çabası
Topu topu bir dilim kuru ekmek kavgası
Bazen durur bakarım bu ibret tablosuna
Kimi tatlı peşinde kimininse tuzu yok
Buyurun dostlar, buyurun Halil İbrahim sofrasına

Ağzı açık, gözü toklar buyursunlar başköşeye
Kula kulluk edenlerse ömür boyu taş döşeye
Nefsine hâkim olursan kurulursun tahtına
Çalakaşık saldırırsan ne çıkarsa bahtına

⁴ **pent:** Nasihat, öğüt.

⁵ **addetmek:** Saymak.

⁶ Karaalioğlu, Seyit Kemal, Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 1 Başlangıçtan Tanzimata, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980, s.258, 259.

Halat gibi bileğiyle, yayla gibi yüreğiyle
Çoluk çocuk geindirip haram nedir bilmeyenler
Buyurun siz de buyurun
Buyurun dostlar, buyurun

Barış der, her bir yanın altın, gümüş taş olsa
Dalkavuklar etrafında el pençe divan dursa
Sapa, kulpa, kapağa itibar etme dostum
İçi boş tencerenin bu sofrada yeri yok

Para, pula, ihtişama aldanıp kanma dostum
İçi boş insanların bu dünyada yeri yok
Söyleyen: **Barış MANÇO**

DİLLİ DÜDÜK

Söz gmşse, skt altındır.
Masal okuyor, bilmiyor o zırdeli.
Rüzgâr eken, fırtına biçer.
Kendi düşen ağlamaz yani.

Sen sen ol, kalp kırma,
Uykuların kaçar sonra.
Akıllı ol, oyuna gelme,
Tepetaklak olursun.
Eden bulur sonunda.

Pireyi deve yaptı dilli düdük,
Ateşe bile bile krkle gidiyor.
Kendi kuyusunu kazıyor enayi,
Cır cır tyor.

Bana göre hava hoş, kendi bilir,
Beni bilen iyi biliyor.
Boşa çabaları,
Bu gönüllerde hükmü geçmiyor.

Hadi sev, hadi hadi hadi gözünü karart da
Koy elini kalbine, şu yalan hayatta.
Gelen geçer, konan geçer unutma,
Sana da kalmaz bu ölümlü dünya.

Şöyle bi silkelen de gel kendine,
Hududunu haddini bil, ileri gitme.
İki kere iki dört, hesap kolay,
Aç kalbini gel, dırdır etme.

Caka satıyor, utanması yok,
O kendini üstün buluyor, ama yanılıyor.
Burnu Kaf Dağı'nda mübarek,
O kendini bu âlemin kralı sanıyor.

Söz-müzik: **Tarkan TEVETOĞLU**

1. Levnî'nin atalarsözü üzerine destanı yansıtılarak okunur.
2. Yukarıda sözleri verilen Tarkan'ın ve Barış Manço'nun şarkıları dinletilir/söyletilir.
3. Şarkı sözleri ve destanda geçen deyimler ve atasözleri bulunarak tahtaya yazılır.

- a.
- b.
- c.
- ç.
- .
- .
- .

3. Bu atasözleri ve deyimlerin yansıttıkları düşünceler üzerinde konuşulur.

4. Örneklerden hareketle öğrencilerin atasözleri ve deyimlerin sözlü kültür içindeki yerini tartışmaları istenir.

5. Öğrencilerden de halkın düşüncesini, yaşayışını ve değer yargılarını yansıtan atasözlerine ve deyimlere örnekler vermeleri istenir.

6. Öğretmen de halkın düşüncesini, değer yargılarını yansıtan atasözlerine aşağıdaki örnekleri verir. Bunların anlamları ile ilgili öğrencilerin düşüncelerini alır.

- a. İnsanın alacası içinde, hayvanın alacası dışında.
- b. Avcı nice al (hile) bilse ayı onca yol bilir.
- c. El atına binen tez iner.
- ç. Ağaç ucuna yel değer, güzel kişiye söz değer.
- d. Yapı taşı, açıkta kalmaz.
- e. Şık şık eden nalçadır⁷, bitiren akçadır.

⁷ **nalça:** Ayakkabıların altına çakılan demir.

- f. Deniz yoğurt olsa kaşığı olan yer.
- g. Ateşin zorunu kazan bilir.
- ğ. İyiliğe iyilik her kişinin işi, kötülüğe iyilik er kişinin işi.
- h. Keçiye yardan uçuran bir tutam ottur.
- ı. Korkunun ecele faydası yoktur.
- i. Irmak kenarına çeşme yapılmaz.
- j. Horozu çok olan köyün sabahı geç olur.
- k. Körler memleketinde şaşıl原因 padişah olur.
- l. Şaşkın misafir, ev sahibini ağırlar.
- m. Ne ekersen onu biçersin.
- n. Aslan yattığı yerden belli olur.
- o. Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur.
- ö. Yalnız taş, duvar olmaz.
- p. Boş torba ile at tutulmaz.
- r. Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.

7. Atasözleri ve deyimlerin halkın düşüncesini, yaşayışını ve değer yargılarını yansıttığı vurgulanır.

TUZ EKMEK HAKKI
(Alternatif)

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Atasözleri, Deyimler
TEMEL BECERİLER	: Değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Atasözü ve deyimlerin sözlü kültür içindeki yerini ve bunların halkın düşüncesini, yaşayışını, değer yargılarını yansıttığını fark eder (1. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	: Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Tuz ekmek hakkı deymi: "Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak, duygusal borç."¹

1. Aşağıdaki örnekler yansıtılarak okunur.

Yeni geldi Arap atın sökünü,
Seyir eyle sağa sola bükeni,
Helal edin tuz ekmeğin hakkını,
Varamıyom beni burada eğler var.

"Tuz ekmek hakkı bilmeyenin ardına düşüp de ne yapacaksın?",
"Az gittiler, uz gittiler, susadıkça soğuk su içerek, acıktıkça tuz ekmek yiyerek günlerce yol gittiler.",
"Öyle bir can ciğer oldular ki birbirinden kız alıp veriyor, tuz alıp veriyorlardı."

...

Tuz ekmek yediğim kavim kardeşler,
Nedir bu feleğin ettiği işler?
Gözümünden akıttım kan ile yaşlar
Gelin helalleşin, ben gider oldum.

Kerem ile Aslı hikâyesinden

¹ Aksoy, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988, s.1080.

2. Karacaoğlu'dan ve Kerem ile Aslı hikâyesinden alınan bölümlerde "tuz ekmek hakkı"ndan söz edilmektedir. "Tuz ekmek hakkı" deyimini hangi anlayışı/değer yargısını yansıtmaktadır? Belirtiniz.

3. Aşağıdaki deyimler ve atasözleri tahtaya yazılarak bunların yansıttıkları düşünceler sınıfça tartışılır.

- Tuz ekmek hakkı
- İki dirhem, bir çekirdek
- İki ayağını bir pabuca sokmak
- Sarı çizmeli Mehmet Ağa
- Halep ordaysa arşın burada
- Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış.
- Gelin eşikte, oğlan beşikte.
- Az veren candan, çok veren maldan
- Gençlikte para kazan, kocalıkta kur kazan.
- Elden gelen öğün olmaz, o da vaktinde bulunmaz.
- Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.

4. Çalışma kâğıdı dağıtılarak atasözleri ve deyimlerle ilgili eşleştirme yaptırılır.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

Aşağıda anlamları karışık olarak verilen deyim ve atasözlerinin anlamlarını tahmin ederek eşleştiriniz.

Atasözleri ve Deyimler		
1	Atı alan Üsküdar'ı geçti.	Ç
2	Düğüne gider, zurna beğenmez; hamama gider, kurna beğenmez.	
3	Balık kavağa çıkınca	
4	Dolap çevirmek	
5	Davetsiz gelen döşeksiz oturur.	
6	Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?	
7	Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla.	
8	El el üstünde olur, ev ev üstünde olmaz.	
9	Su küçüğün, söz büyüğün.	
10	Oynamasını bilmeyen kız "Yerim dar." demiş, yerini genişletmişler, "Yenim ² dar." demiş.	
11	Pişmiş aşı soğuk su katmak	
12	Pire için yorgan yakmak	

a	Bitmek üzere olan işi bozacak davranışta bulunmak.
b	Önemsiz bir istek uğruna ya da küçük bir zarardan kurtulmak için çok büyük bir kaybı göze almak.
c	Aynı evde iki ya da daha fazla ailenin uzun süre yaşamaları birtakım sorunların çıkmasına neden olur.
ç	Fırsat elden gitti; artık yapılacak bir şey kalmadı.
d	Gizli kapaklı işler yapmak.
e	Bir durumun, işin vb. gerçekleşme olanağının bulunmaması.
f	Görüştüğün kimseyi ağırlayacak ya da onun istediğini verecek durumda olmayabilirsin. Ama tatlı dille gönlünü hoş etmek varlıklı olmaya bağlı değildir.
g	Doğrudan doğruya kendisine söylenmesi uygun bulunmayan düşüncelerin daha yakın birine söylenerek dolaylı yoldan iletilmesi.
ğ	Kendisinden beklenen işi beceremeyen kişi, beceriksizliğini ve yeteneksizliğini gizlemek için çeşitli bahaneler öne sürerek yeteneksizliğini belli etmemeye çalışır.
h	Hiçbir şeyden memnun kalmaz, her şeyde bir kusur bulur.
ı	Bir yere çağrılmadan giden kimse, ağırlanmasını beklememelidir.
i	Büyüklerin sayılması, küçüklerin korunması gerektiğini anlatır.

Yanıt anahtarı: 1-ç, 2-h, 3-e, 4-d, 5-ı, 6-f, 7-g, 8-c, 9-i, 10-ğ, 11-a, 12-b

² yen: Giysi kolu.

SÖZÜN KISASI

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Atasözleri, Deyimler
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, iletişim, sosyal ve kültürel katılım becerisi
KAZANIMLAR	: Atasözü ve deyimlerin kültürel süreklilik içinde üretilmeye devam ettiğini kavrar (2. kazanım). Atasözü ve deyimlerin ortaya çıkışı ile ilgili hikâyeler oluştuğunu fark eder (3.kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	: Ongun, Güney, "Dar Alanda Kısa Paslaşmalar: Futbol Deyimleri", Millî Folklor, Sayı 67, 2005. Pala, İskender, İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007.

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden ekteki anket öğrencilere dağıtılır. Öğrencilerin bu anketi aile ve yakın çevrelerinden, kendileri de dâhil, beş (Bu sayı değişebilir.) kişiye uygulamaları istenir.

1. "Dar Alanda Kısa Paylaşmalar: Futbol Deyimleri" adlı aşağıdaki metin okunarak metin üzerine tartışılır.

Dar Alanda Kısa Paslaşmalar: Futbol Deyimleri

Halk kültürünün birçok ögesi, sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerle birlikte farklı şekillerde, değişerek dönüşerek farklı yapılar içerisinde özlerini korumakta ve "deyim yerindeyse" yollarına devam etmektedir... Deyimler de özellikle 80'li yıllardan günümüze ekonomik, sosyal ve kültürel alanda büyük bir değişim yaşayan ülkemizin kültüründe yerini farklı şekillerde almıştır. Bu çalışmada ele alınacak konu ise medya ve futbol arasındaki ilişkinin sonucu olarak oluştuğunu düşündüğümüz bir futbol dilinin ürettiği deyimlerdir.

...

Futbol dili'nin deyimlerini şöyle sıralayabiliriz: "Sahada basmadık yer bırakmamak, kalesinde devleşmek, takımın iskeletini oluşturmak, ölü top, maça yedek soyunmak, fileleri havalandırmak, topu ağlara göndermek, golü koklamak, üç puanla tanışmak, rakibini sahadan silmek, gol perdesini açmak, gol orucunu bozmak, düdük çalmak, lige havlu atmak". Bu deyimlerin sayısı artırılabilir. Bunlardan birkaçının ne anlama geldiğini açıklamak gerekirse örneğin, "golü koklamak" deyimini, gol atmaya büyük bir becerisi olan kimseler için kullanılır. "Gol orucunu açmak" ise uzun süredir

gol atamayan ve kendisinden de gol atması beklenen oyuncunun sonunda bu amacına ulaşması hâlinde kullanılır.¹

2. Öğrencilerden yeni deyimlere örnekler vermeleri istenir.
3. Öğrencilerin uyguladıkları anketler değerlendirilir, sonuçları sınıfa sunulur.
4. Öğrencilerin derledikleri atasözü ve deyim hikâyeleri de sınıfa sunulur.
5. Atasözleri ve deyimlerin kültürel süreklilik içinde üreilmeye devam edildiği ve bunların ortaya çıkışı ile ilgili hikâyeler olduğu vurgulanır.

¹Ongun, Güney, "Dar Alanda Kısa Paslaşmalar: Futbol Deyimleri", Millî Folklor, Sayı 67, 2005, s.78, 79.

ATASÖZLERİ VE DEYİMLER ANKETİ²

Doğum Yeri ve Tarihi :
 Cinsiyet : ☐ Kadın ☐ Erkek
 Eğitim durumu :

1. Aklınıza gelen ilk beş atasözünü yazar mısınız?

.....

2. Aklınıza gelen ilk beş deyim yazar mısınız?

.....

3. Günlük yaşantınızda atasözü ve deyimlerle en çok nerelerde karşılaşıyorsunuz?

- ☐ a. Derslerde ☐ b. Dergi ve gazetelerde
☐ c. Televizyon ve radyoda ☐ ç. Aile veya arkadaş sohbetlerinde

4. Atasözü ve deyimlerin günlük hayatınızda kendinizi karşınızdakine ifade etmede ne kadar yararlı olduğunu düşünüyorsunuz?

- ☐ a. Çok yararlı ☐ b. Yararlı
☐ c. Çok da önemli değil ☐ ç. Fikrim yok

5. Atasözü ve deyimleri günlük hayatınızda ne kadar sıklıkla kullandığınızı düşünüyorsunuz?

- ☐ a. Çok sık ☐ b. Sık
☐ c. Ara sıra ☐ ç. Nadiren
☐ d. Fikrim yok

² Bu anket hazırlanırken Aslı Uçar ile Arzu Aygün'ün "Anket: Üniversite Öğrencileri ve Atasözleri" adlı çalışmalarından yararlanılmıştır (Millî Folklor, Sayı 67, s. 63–69).

6. Aşağıdaki atasözleri ve deyimlerden daha önce duyduklarınızın yanına (+) duymadıklarınızın yanına (-) koyunuz

- a. () Her şeyi bilen, hiçbir şeyi bilmez.
b. () Gönül kimi severse güzel odur.
c. () Biz kırk kişiyiz, birbirimizi biliriz.
ç. () İdaresiz ev kendi kendine yıkılır.
d. () Kâr zararın kardeşidir.
e. () Deveye hendek atlatmak
f. () Darı unundan baklava, incir ağacından oklava olmaz.
g. () Lafla peynir gemisini yürümez.
ğ. () İki dirhem, bir çekirdek

7. Aşağıda verilen atasözlerindeki boşlukları doldurunuz.

- a. Bana söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim.
b. Bülbülün çektiğibelasıdır.
c. Yiğidi öldür..... yeme.
ç. Dağ ne kadar.....olsa yol (onun) üstünden aşar.
d. Kır atın yanında duran ya huyundan ya

8. Hikâyesini bildiğiniz bir atasözü veya deymi hikâyesiyle birlikte yazınız.

[illegible]

HİKÂYELERİNİ ÖĞRENELİM

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8. Sınıf
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Atasözleri, Deyimler
TEMEL BECERİLER	: Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, sosyal ve kültürel katılım
KAZANIM	: Atasözü ve deyimlerin ortaya çıkışı ile ilgili hikâyeler oluştuğunu fark eder (3. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAK	: Uysal, Mürşide, Hikâyelerle Atasözleri ve Deyimler, Uysal Yayınevi, İstanbul, 2003.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Öğretmen bu etkinliği hazırlarken " İskender Pala'nın İki Dirhem Bir Çekirdek" ve "Osman Çizmeciler'in Ünlü Deyimler ve Öyküleri" adlı eserlerinden yararlanabilir.

1. Öğrenciler gruplara ayrılır.
2. Her bir grup ekte hikâyeleri verilen deyimler ve atasözlerinden belirlediklerini canlandırır.
3. Dersin sonunda deyimler ve atasözlerinin bazılarının hikâyelerinin olduğu vurgulanır.

AŞIK ATMAK

Koyun, keçi gibi küçükbaş hayvanların dizkapağından çıkarılan kemiğe "aşık kemiği" denir. Geleneksel bir çocuk oyunu olan "aşık" bu kemiklerle oynanır. Oyun, aşıkların yere atılması esasına dayanır. Birlikte aşık oynamak, "aşık atmak" bir denklığı gerektirdiği için kendisinden üstün olduğu bilinen bir kimseyle yarışmaya kalkan kişilere söylenen bir deyimdir.

BALIK BAŞTAN KOKAR

Bozulmanın, kötülüğün, her türlü kanunsuzluk ve ahlaksızlığın yukarıdan, üst kademelerdeki yöneticilerden başlayıp aşağıya, halka doğru yayıldığını anlatan bir atasözümüzdür. Büyükler doğru yoldan çıkarsa onu izleyenler de bozulur.

Bu sözün hikâyesi şöyle:

Bektaşî dervişlerinden biri, Eminönü'ndeki eski Balıkpazarı'ndan uskumru alacak olmuş. Fakat balıkçının tablasındaki balıkları gözü tutmamış. Balıkların bayat olduğunu anlamış. Birkaç tanesini eline almış, evirmiş, çevirmiş.

Balıkçı adama çıkışmış:

—Be adam, sen ne biçim balık seçiyorsun. Balığın tazeliği başını koklayınca belli olur. Sen tutmuş kuyruk tarafını kokluyorsun. Bir de anlıyormuş gibi suratını ekşitiyorsun, demiş.

Bektaşî dervîşi dayanmamış:

—Onu ben de biliyorum evlat, balık baştan kokar. Ama benim anlamak istediğim baş tarafındaki kokuşma, kuyruğa kadar inmiş mi?

Senin uskumruların hepsinin kuyrukları kokuyor, bana yaramaz, diyerek oradan ayrılmış.¹

DEREYİ GÖRMEDEN PAÇALARI SIVAMA

"Sırası gelmeden bir işe başlama, aslını bilmeden karar verme." anlamında bir atasözüdür.

Hikâyesi şöyle anlatılır:

Çölde kumlar ışığın yansıması ile uzaktan su gibi görünerek insanı yanıltır. Buna serap ya da ilgin denir.

Delikanlının biri, oba halkı ile kervana katılmış. Konya Ovası'nda giderken sıcaklığın ve yorgunluğun etkisi ile serap görmüş. O güne kadar hiç serap görmeyen delikanlı, suya yaklaştıklarını sanmış. Sevinçle paçalarını sıvamaya, suya girmek için hazırlık yapmaya başlamış.

Delikanlıyı görenlerden tecrübeli biri:

—Oğlum, o gördüğün seraptır. Dereyi görmeden paçaları sıvama, demiş.²

¹ Uysal, Münşide, Hikâyelerle Atasözleri ve Deyimler, Uysal Yayınevi, İstanbul, 2003, s.20, 21.

² age., s.26, 27.

DİMYAT'A PİRİNCE GİDERKEN EVDEKİ BULGURDAN OLMAK

Deyim, elindekinin kıymetini bilmeyip sahip olmadıkları için çabalayan insanların bir gün elindekini de kaybedeceğini vurgular.

Dimyat Mısır'da, Süveyş Kanalı ağzında bir iskeledir. Eskiden Mısır'ın meşhur pirinçleri Anadolu'ya buradan gelirdi.

Dimyat'a pirinç almak için giden bir tüccarın bindiği gemi Akdeniz'de Arap korsanları tarafından soyulmuş ve adamcağızın kemerindeki bütün altınlar korsanların eline geçmiş. Zorlukla memleketine dönen pirinç tüccarı o yıl iflas etmek durumuna düşmüş. O sene tarlasından kalkan buğdayları da bulgur tüccarlarına sattığından kendi ev halkı kışın bulgursuz kalmış.

DOLAP ÇEVİRMEK

Gizli kapaklı işleri olan, dalavereler döndüren kişiler için kullanılan deyim.

Eski zamanın zengin konaklarında haremlik adı verilen kadınlar tarafı ile selamlık adı verilen erkekler tarafı arasında giriş çıkış yapılmaz, kadınlar tarafından hazırlanan yemekler, duvara bir eksen etrafında dönen silindir şeklinde ve içinde sıra sıra geniş raflar bulunan bir dönme dolap aracılığıyla selamlık tarafına aktarılırdı. Kadınlar tarafında, dolabın rafları yemeklerle doldurulduktan sonra, dolap döndürülerek erkekler kısmına çevrilirdi. Raflar boşalıp yerine boş tabaklar konunca da kadınlar tarafına çevrilirdi. Kadınların ve erkeklerin birbirlerinin yüzlerini görmeden yapılan servis sırasında, dolap içine konarak kadınlar tarafına gönderilen aşk nameleri ile konağın erkek hizmetlileri duygularını aktarırmış. Kadınlar tarafı susacak değil ya. Konak sahibesine sezdirmeden kadın hizmetçiler de erkekler tarafına bir şeyler gönderirmiş. Dolap çevirmek deyimini de gizli kapaklı işler çevirenler için kullanılır olmuş.

ESKİ ÇAMLAR BARDAK OLDU

"İşler eskiden olduğu gibi değil, çok şey değişti." anlamında kullanılan bir deyim.

Orman köylerinde, çam ağaçlarından tek parça bardaklar yapılırdı. Suyu serin tutan ve güzel kokulu bu bardakların yapıldığı bir köye, askerliğini yapıp dönen delikanlı, ormanlardaki eski büyük çamları göremeyince, babasına nedenini sormuş:

—Oğlum, demiş babası, o senin sorduğun eski çamlar, bardak oldu. Ne yapalım, köyümüze gelir getiren, çam kerestesi ile çam bardaktır.

ESKİ HAMAM, ESKİ TAS

"Değişen bir şey yok, her şey eskisi gibi." anlamında bir deyim.

Eskiden Edirne'de evkafa ait, harap bir hamamın yıkılıp yeniden yapılmasına karar verilmiş. Bu işle ilgilenen "inşaat emini"³ de hamamı yıkıp yeniden yapmaktansa orasını burasını onarmış, sıvamış, iş için aldığı paraları da cebine atmış. Boyası, badanası da bitince ilgili kişilere haber vermiş, gelip teslim almalarını istemiş. Hamamı teslim almaya gidenlerden akıllı biri, durumu anlamış. Hamamı gezerlerken eskiden kalma bir deste hamam tası bulmuş, bunları da getirip inşaat emini ile diğerlerine gösterdikten sonra şöyle demiş:

³ **emin:** tar. Osmanlı İmparatorluğu'nda bazı devlet görevlerindeki sorumlu kişilere verilen ad.

—Vakıf işi hile götürmez. Şu taslardan da belli oluyor ki burada yeni inşaat yapılmamıştır. Eski hamam, eski tas... Üstelik kubbedeki çatlak da cabası.

ETTEN EVVEL ÇÖMLEĞE DÜŞMEK

Anadolu'da keşkek adıyla bilinen yemek, iki kulplu toprak çömleklerde yapılır. Yaramaz ve sabırsız küçük çocuklar çömleğin içini görmek için bakarken kafaları çömleğin içine girdiğinde anneleri tarafından söylenegelen bu deyim sabırsızca ve zamansız yapılan işler için kullanılır olmuştur.

FOYASI ÇIKMAK

Foya, elmasların ve aynaların arka tarafında yansımayı artırmak amacıyla kullanılan maddeye verilen isimdir. Bu madde zaman içinde suyun da etkisi ile sıyrılarak dökülmektedir. Bu şekilde foyası dökülen ayna ve elmasın ışığı yansıtma gücü azalmaktadır.

Foyanın bu özelliğinden dolayı gümüş ustaları arasında kullanılmaya başlayan ve daha sonra halk arasına yayılan bu deyim, kişilerin yalanının ortaya çıkması anlamında kullanılmaktadır.

İPE UN SERMEK

İstenilen işi yapmamak için çeşitli bahaneler uydurmak, güç koşullar öne sürmek, güçlük çıkarmak anlamında kullanılan bir deyim.

Nasrettin Hoca'dan aldığını bir türlü geri vermeyen ya da kırık dökük, delik, sakat olarak geri getiren bir komşusu Hoca'dan bir gün ip ister.

Hoca da "Bizim Hanım biraz evvel urganın üstüne un serdi, veremeyiz." der, komşusu güler ve şöyle der:

— Aman Hocam, hiç urgan üstünde un durur mu, ipe un serilir mi, diye sorunca, Hoca cevabı yapıştırır.

— Neden serilmesin, vermeye gönül olmayınca, ipe un da serilir elbet.

İPLİĞİ PAZARA ÇIKMAK

Bu deyim zaman içinde anlam kaymasına uğrayarak bir kimsenin, bilinmeyen bir olumsuz özelliğinin ortaya çıkması anlamında kullanılmaya başlanmıştır.

Çok eski zamanlarda iplik büken tezgâhlar, makineler yokken yün ve pamuğu evlerde genç kızlar, kadınlar büker ve yumak hâlinde pazara satışa çıkarırlardı. İpliği güzel ve gereğince eğirmek, yani her tarafını aynı incelikte, kusursuz, düğümsüz, kopuksuz yapabilmek ve bu şekilde yumaklamak herkesin kolayca yapabileceği bir iş değildi. Yeni yetişen kızların ipliğinin, pazarda beğenilip çabuk müşteri bulup satılması ise bir övünme kaynağı olurdu. Bu durumdan şöyle söz edilirdi:

—Ha... Şu Ahmet Ağa'nın kızı mı? Onun ipliği pazara çıktı bile. Herkes de kapıştı. Çok hünerli bir kızmış...

İŞİMİZ ÜÇ NALLA BİR ATA KALDI

Bir köyde yetim ve yoksul bir delikanlı varmış. Delikanlının tek derdi bir atının olmasıymış. Bir gün kırdı bir at nalı bulmuş ve bunu her önüne gelene gösterip tekrar koynunda saklamış. "Bu nalı veren Allah, üç nalla bir atı da elbet bir gün olup verecek." diye inanır, beklermiş. Köyün delikanlıları da onunla alay ederlermiş.

Delikanlı bu alaylara üzülse de ümidini yitirmezmiş. Yine bir gün kırdaki hayvanları otlatırken karşısından tozu dumana katarak bir şey yanına gelmiş. Delikanlı dikkatlice bakınca bunun bir atlı olduğunu görmüş, iyice yaklaşıncaya bunun bir düşman askeri ölüsü taşıyan at olduğunu anlamış. Delikanlı atı da mavzeri de almış, atlamış atın üstüne doğru köye gitmiş ve kendisiyle alay edenlere atı ve mavzerini göstererek:

—Nalı bulduğum zaman “Üç nalla bir ata kaldı.” diyerek alay ederdiniz. İşte atı da buldum, mavzeri de...” demiş.

KABAK TADI VERMEK

Deyim bugün, uzayan, tekrarlanan ve sıkıcı olmaya başlayan işler için kullanılır.

Su kabağı kurutularak içine su, zeytinyağı, susam doldurularak kullanılabilir. Fakat eğer kabak koparıldıktan sonra, güneş altında yeterince bekletilmez ve içinin lifleri iyice kurutulmazsa bir süre sonra kabağın çeşnisi içinekinde siner. Günümüzde de “kabak tadı vermek” deyimini biraz değişikliğe uğratarak uzun süren ve sıkıcı olmaya başlayan şeyler için kullanılmaktadır.

KEÇESİNİ SUDAN ÇIKARMAK

Keçe, yün parçalarının hasırdan örülmüş, iki kalıp arasında, sıcak su ile hamamda pişirilmesi suretiyle imal edilir. İşinin ehli ve çalışkan ustalar, diğerlerinden önce keçelerini yapar ve sudan çıkarırlar. Hayli zor olan bu işin tamamlanması büyük bir zorluk ve sıkıntıdan kurtulmak anlamına geldiğinden deyim, günlük hayattaki zorlukların aşılması durumunda da kullanılır.

KEL BAŞA ŞİMŞİR TARAK

Yoksul ya da durumu kötü bir kişinin, bu durumuna uymayan, pahalı, gereksiz şeyler almaya kalkması anlamında kullanılan bir deyim.

Şimşir tarak, eskiden kullanılan tahta tarakların en lüks ve kaliteli olanıdır. Ancak hâli vakti yerinde olanların kullanabildiği bu tarağın kel başta kullanılmasının yaratacağı tezat ve çelişki, günümüzde de hâlâ uyumsuzluğun ve dengesizliğin bulunduğu durumlar için mecazi anlamda kullanılmaktadır.

KISA KES AYDIN “ABASI” MI, KISA KES AYDIN “HAVASI” MI OLSUN?

Deyim bugün, bir şeyin uzatılmadan, kısaca anlatılması istendiğinde kullanılır.

Eskiden Balıkesir’de Anadolu’nun en güzel abasını dokurlarmış. Hem dokunan kumaşın ismi aba hem de bu abadan dikilen Balıkesir’e mahsus kısa üstlüğün adı aba imiş. Balıkesir’e yolu düşen bir vatandaş, oranın meşhur abasından bir urbalık almış, memleketine götürmüş. Diktirmek için terziye vermiş, terzi ölçüsünü almış; fakat bu aba hem üstlük hem de şalvar dikmeye yetmeyince daha (kumaş) ister diye tutturmuş.

Tepesi atan müşteri terziye şöyle bağırması:

—Yahu nasıl yetmez, nasıl çıkmaz? Kısa kes, Aydın abası olsun!

Deyim günümüzde yanlış kullanıma uğratarak “Kısa kes, Aydın havası olsun.” şeklinde yaygınlaşmıştır.

KOZLARI PAYLAŞMAK

Aralarındaki anlaşmazlığı, tartışma ortamında çözemeyince, kavga ve dövüş yoluyla halletmeye kalkanlar arasında deyim, "Kozumuzu paylaşalım." şeklinde kullanılır.

Koz, ceviz demektir. Ceviz oyunundan kalma bu deyiş, iskambil oyununa da sıçrayarak oyundaki alıcı kâğıda koz denilmiştir. Kastamonu'nun iki köyünün ortak malı olan büyükçe bir cevizlik varmış. Cevizlerin toplanması için bir gün kararlaştırılır ve iki köy halkı bir araya gelerek cevizleri paylaşırlarmış. Ceviz paylaşılması sırasında genellikle kavga çıkar, ahali birbirine girermiş. Bu nedenle iki köyün eli sopa tutan delikanlıları, koz paylaşma günü için hazırlanır, cevizlerin paylaşılacağı gün kavga çıkarırlarmış. Güçlü olan taraf paylaşmadan kârlı çıkarmış.

Bu nedenle anneler oğullarının delikanlılık yaşına geldiğini anlatmak ve onları övmek için "Benim oğlum artık büyüdü, kozunu paylaşacak yaşa geldi." derlermiş.

KÖS DİNLEMEK

Başından çok şeyler geçmiş, nice badireler atlatmış olduğundan vurdumduymaz, kaygısız, soğukkanlı olmuş kişiler için kullanılan bir deyim.

Kös, mehter takımında kullanılan büyük, ağır ve vurmali bir çalgıdır, at sırtında taşınır ve sesleri çok gürdür. Bu davulların sesi, insanları bile ürküttüğü hâlde yıllarca bunu taşımaya çalışan atlar ve develer bu sese hiç aldırmaırmış.

Eskiden Osmanlı ordusunda yıllarca mehter takımlarında kös taşıyarak ihtiyarlamış bir deve, emekliye ayrılmış. Gördüğü hizmete karşılık olarak boynuna bir ferman asılarak istediği bağ ve bahçeye girip çıkmakta özgür olduğu, buna engel olanların cezalandırılacağı duyurulmuş.

Fermanlı deve hazretleri, bir gün fakir bir adamcağızın bostanına girmiş. Bostan sahibi korkusundan bir şey diyememiş; ama kimse duymadan deveyi ürkütüp kaçırmanın yollarını da aramaya koyulmuş. Eline aldığı küçük bir değnekle bir tencere kapağına yavaş yavaş vurmaya başlamış. Deve oralı bile olmamış. Bostan sahibi, devenin yanına yaklaşp tencereye biraz daha kuvvetlice vurmuş deveyi ürkütebilmek için. Bunu gören komşusu uzaktan seslenmiş:

—Yahu komşu, boşuna uğraşma, o deve yıllarca kös dinlemiş, senin tencere kapağının tıngirtısı ona vız gelir.

KÜPÜNÜ DOLDURMAK

Görevini kötüye kullanarak rüşvetle, hırsızlıkla, işindeki olanakları kendi çıkarı için kullanarak para kazanan, servet yapan kişiler için kullanılan deyim.

Eskiden, çok rüşvet alan, kim daha çok para verirse, onun çıkarını savunan bir kadı varmış. Halk, artık bu adamdan öyle bıkmış ki sonunda İstanbul'a şikâyet üstüne şikâyet yağmış ve kadı azledilmiş. Şehirden ayrılmadan önce, kendisini şikâyet edenleri, ileri gelen eşrafı, tanınmış kişileri konağına çağırarak ziyafet vermiş. Yemekler yenmiş, kahveler içilmiş. Sıra sohbete gelince kadı efendi, uşaklarına emir vermiş, uşakların zorla taşıyabildikleri üç büyük küp odanın ortasına getirilmiş.

Kadı, geçmiş küplerin başına ve konuklarına şöyle demiş:

— Konuklar, biliyorsunuz, beni şikâyet ettiniz ve görevden aldıldınız. Bakın, bu küpleri sizlerden topladığım paralarla doldurdum. İkisi doldu, birinin dolmasına dört

parmak kalmıştı. Bunu da doldurmuş olsaydım artık hiç haksız ve kanunsuz iş yapmayacak adaletten ayrılmayacaktım. Fakat sabredemediniz, işin tuhafı, şimdi yerime gelecek olan adam, boş küplerle işe başlayacak ve kendi küplerini doldurmaya çalışacak. Bu paralar da yine sizlerden alınacak... Allaha ısmarladık...

MAVİ BONCUK DAĞITMAK

Nasreddin Hoca'nın sözde iki karısı varmış. Birbirini kıskanan kadınlar, bir gün Hoca'yı sıkıştırmışlar: " Hangimizi daha çok seviyorsun söyle?" diye Hoca'ya sormuşlar.

Hoca zeki adam, kadınların sen, ben kavgasına düşeceklerini önceden hesapladığı için her iki karısına da birer mavi boncuk verip şöyle demiş:

— Bu mavi boncuk benim sevgimin işaretidir, sakın ola ki bunu eşine gösterme!

Kadınlar, " Hangimizi daha çok seviyorsun?" diye sorunca, Hoca cevabı vermiş:

— Canım ne sıkıştırıp duruyorsunuz? Mavi boncuk kimdeyse...

Bu cevaba kadınların ikisi de memnun olmuş.

Günümüzde de herkesin gönlünü hoş etmek isteyenler için "Herkes mavi boncuk dağıtıyor." denmektedir.

OKKANIN ALTINA GİTMEK...

Eski devirlerde çarşı esnafını teftiş eden, gerekirse cezalandıran ihtisap⁴ ağalarından birine, " Filanca bakkalın dirhemleri noksandır." diye şikâyet etmişler.

İhtisap ağası dükkâna baskın yapmış, okka ve dirhemlerle teraziye alıp doğruca kadiya götürmüştü. Hilekâr bakkal da tutuklanmış.

Kadı efendi, bakkala bir diyeceği olup olmadığını sormuş. Adam:

—Kadı efendi hazretleri, haremim hamile idi, doğum sancıları başlamıştı. Tam dükkânı bırakıp eve gidecektim ki gelip beni huzurunuza getirdiler. Bana bir saat izin verin, ebe bulup eve götüreyim, tekrar gelirim, demiş.

Kadı efendi, kendisine rüşvet vermek için para almaya gideceğini anlamış, adamı evine yollamış.

Bakkal eve koşmuş, karısının beşibiryerdelerini almış, yolda aktar dükkânından da on paralık zift almış, her beşibiryerdenin üstüne leblebi büyüklüğünde zift yapıştırmış.

Kadı şikâyetçileri dinlemiş. Sonunda adama da söz vermiş. Bakkal:

—Kadı efendi demiş, ben bu çarşıda kırk yıllık esnafım. Kullandığımız okka ve dirhemler, demir ve bakır karışımı olan tunçtan yapılmıştır. Belki uzun süre kullanılmaktan aşınmış olabilir, izninizle şu okkalara bir bakayım, demiş.

Kadı efendinin önündeki terazinin bir kefesinde tam okka, ötekinde adamın eksik okkası duruyormuş. İncelemek için aldığı okkalara, beşibiryerdeleri, ziftli yüzlerinden yapıştırıp yapıştırıp koyan bakkal, bunlarda eksik olmadığını ileri sürmüştü. Herkes biraz önce kefeleri aynı hizada olmayan terazinin nasıl olup da düzeldiğini anlayamamış. Kadı efendi ise işi anlayarak bakkalın lehine karar vermiş.

Sevinçle evine koşan bakkal beşibiryerdeleri soran karısına durumu anlatınca kadıncağız:

— Desene benim altınlar okkanın altına gitti, demiş.

⁴ **iẖtisap:** Belediye memurunun işi ve dairesi.

PABUCU DAMA ATILMAK

Eskiye, modası geçen mal ve eşyalar; değerden dūřen, saygınlığını yitiren kişiler için kullanılan bir deyim.

Eskiden malın kalitesini yūkse tutmak, standart ūretimi ve usta iřçinin yetiřmesini saęlamak, karaborsayı ūnlemek, iř ve ticaret ahlakının sūreklilięini saęlamak gibi amaçlarla bir ihtiya heyeti tarafından idare edilen loncalar bulunurdu. Kendi sanat kolunu, ūrneęin pabuçları kontrol eden bir yięitbařı, pabulara hile karıřtırıldıęını, kalitenin uygun olmadıęını anladıęında, o kiřinin bu kūtū řūhretinin bilinmesi ve dięer esnafa da ibret olması amacıyla ihtiya heyetinin kararı ile bu kalitesiz mallar dama atılır, orada ūrūmeye terk edilirdi.

POT KIRMAK

İstemeyerek karřısındakini kızdıracak veya ūzecek bir davranıřta bulunmak veya yanlış bir sūz sūylemek anlamında kullanılan deyim.

Pot, usta olmayan terzilerin, diktikleri dikişlerde meydana gelen, gereksiz kabarıklığa denir. Acemi terzi, potluğu gidermek için biçimsiz pensler ya da kırmalar yapar. Buna "pot kırmak" denir.

TABANLARI YAğLAMAK

Deyimin ūykūsū, çarık giyilen devirlere dayanır. Taban ūlūsūne gūre ham deriden kesilerek kenarlarından sırimla būzūlmūř olan bu arıklar, sık sık kurur, ayaęı sıkardı. Bunun için arıkların arada bir zeytinyaęı veya bařka yaęlarla yaęlanarak yumuřak tutulması gerekirdi. Uzun yola gidecek olanların bir gūn ūnceden arıklarının tabanlarını yaęlayarak arıkları hazır etme gereklilięinden gelen bu deyim, " uzun yola çıkmak ūzere, gayretini ve gūcūnū toplayıp hazırlanmak" anlamında kullanılmaktadır.

YALANCININ MUMU YATSIYA KADAR YANAR

"Bir kimsenin sūyledięi sūz yalan ise durum kısa sūrede anlařılır ve sūyleyenin yalancı olduęu ortaya çıkar." anlamında bir atasūzūdūr.

Bu sūzūn hikāyesi řūyle:

Eskiden elektriklerin henūz olmadıęı dūnemde medresede okuyan bir grup ūęrenci aralarında anlařmıřlar:

—Her gūn birimiz mum alsın. Ders çalışırken o mumla çalışalım, demişler.

Her gūn birisinin aldığı mumu akşam olunca yakmışlar. Derslerine çalışmışlar. Çocuklardan biri gizli gizli erimiş mumları topluyormuş. Sıra kendisine gelince erimiş mumları birbirine yapıştırarak bir mum yapmış. Būylelikle yeni bir mum almaktan kurtulmuş.

Akřam olunca hileci çocuęun mumunu yakmıřlar, derslerini çalıřmaya bařlamıřlar. Ancak mum yatsiya kadar dayanmıř. ūęrencilerden biri:

—Yahu, bizim aldığımız mumlar gece yarısına kadar yanıyordu. Senin mumların neden yatsı olmadan tūkendi, diye sormuş.

—Ne olacak, řimdiki insanlar hep sahtekār, mumları kūūltmūřlerdir, demiř.

Arkadaşının hilesini anlayan ocuk:

—Evet, sen de onlardan birisin. Hile yaptın. Unutma ki yalancının mumu yatsıya kadar yanar, demiş.⁵

YANLIŞ HESAP BAĞDAT'TAN DÖNER

“Yapılan yanlışlar, mutlaka anlaşılır. Bu uğurda pek çok çaba ve emek de sarf edilmiş olsa, doğruya dönmek esastır.” anlamında kullanılan atasözüdür.

Atasözünün hikâyesi şöyle:

Bağdat'ta yaşayan iki tüccar arkadaş varmış. Ortak olarak çalışıyorlarmış. Ortaklardan biri kervan düzenlemiş ve diğer şehirlere mal götürmüştü. Şehir şehir dolaşarak götürdükleri malları satmışlar. En son gittikleri şehirde malları satıp bitirmişler. Son malı alan tüccar, parayı eksik teslim etmiş.

Bağdatlı tüccar eksik para keselerini alarak Bağdat'a dönmüş. Ortağıyla beraber hesap görmüşler. Ortağı hesabın eksik olduğunu fark etmiş. Bunun üzerine tüccar hemen son uğradığı şehre gitmiş. Malını alan adamı bularak paraları eksik verdiğini söylemiş.

Paraları eksik veren tüccar, karşısındaki tüccarı görünce şaşırılmış:

—Sen burada ne arıyorsun? Bağdat'ta olman gerekmiyor muydu, diye sormuş:

Tüccar:

—Evet, Bağdat'ta olmam gerekiyordu; ama görüyorsun ki yanlış hesap Bağdat'tan döner, demiş.⁶

ZIVANADAN ÇIKMAK

Zivana, içerisine gümüş, altın vb. takıların konulması için yapılan kutuların kapaklarının birbirini sıkı tutması için kapaklardan birine yapılan çıkıntıya verilen addır. Zivananın aşınması sonucu bu kapaklar gevşemekte, kapaklar kolayca açılmaktadır. Zivana işlevini yerine getirmediğinden kutular içindekileri koruma özelliğini kaybetmektedir.

Halk arasında ise zivanadan çıkmak deyimi, bir kişinin disiplinini kaybettiği, düzensiz hareket ettiğini anlatmak amacıyla kullanılmaktadır.

⁵ age., s.130, 131.

⁶ age., s.132.

MİTLERDEN HALK KÜLTÜRÜNE

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Mit, Efsane (Söylen, Söylence)
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Mitlerin halk kültürüne yansımalarını fark eder (1. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	: Karaalioğlu, Seyit Kemal, Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 1 Başlangıçtan Tanzimata, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Öğretmen bu etkinlik sırasında "Sedat Veyis Örnek'in İlkellerde Din, Büyü, Sanat ve Efsane, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988. " adlı kitabından da yararlanabilir.

Dünyada mitoloji üzerine çalışan bilim insanlarının özetlenebilir görüşüne göre mit, kutsal bir öyküyü anlatır; bu öykü inanışa göre en eski zamanda yani "başlangıçtaki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır.

Mitlerin genel özellikleri maddeler hâlinde şu şekilde sıralanabilir:

- Halk inanışına göre mit, doğaüstü varlıkların eylemlerinin öyküsüdür.
- Öykünün yaratıcıları öykünün kesinlikle gerçek ve kutsal olduğuna inanırlar.
- Mit; evrenin, dünyanın, dünya üzerindeki belli başlı yer ve mekânların, insanların, canlıların nasıl yaratıldığını ve ortaya çıktığını anlatır.
- Günümüz insan, miti bilmekle bu mitleri yaratanların nesnelerin ve olayların kökenlerini nasıl açıkladığını öğrenir.

Mit, efsane ve masal arasındaki farklar aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tür	İnanma	Zaman	Yer	Kabul Ediş Tavrı	Temel Karakter
Mit	gerçek	uzak geçmiş	farklı bir dünya: erken dönem	kutsal	insan dışı varlık
Efsane	gerçek	yakın geçmiş	günümüz dünyası	kutsal veya değil	insan
Masal	kurmaca	herhangi bir zaman dilimi	herhangi bir yer	kutsal değil	insan veya diğer

1. Aşağıdaki örnekler yansıtılır.

Yaratılış Miti

Su, uçsuz bucaksız su!..Yalnız su yaratılmıştı. Ne zaman ne yer yaratılmamıştı daha. Sudan başka henüz hiçbir varlık yoktu. Evren uçsuz bucaksız sularla kaplıydı. Yer, gök yaratılmadan önce her şeyin su olduğu bu yokluk içinde bir Tanrı Kara Han vardı, bir de su!..

Tanrı Kara Han, beyaz bir iri kaz olmuş, bu uçsuz bucaksız suyun üstünde uçuyordu. Tüm varlıkların başlangıcı, tanrıların en büyüğü, insanoğlunun ilk atası Tanrı Kara Han, bu sonsuz boşlukta, can sıkıntısıyla uçarken sulardan Ak Ana göründü. Tanrı Kara Han'a, "Yarat!" dedi.

Tanrı Kara Han, yalnızlığını gidersin, kendisiyle sulara yüzsün, boşlukta kendisiyle uçsun diye, kendine benzer "Kişi"yi yarattı. Tanrı'da yaratma isteğini uyandıran bir kadındı, Ak Ana'ydı. Yaratana yaratılan, biri ak, biri kara birlikte uçuyor, birlikte yüzüyorlardı.

Kişi, Tanrı'dan daha yükseklerde uçmak istiyordu. Tanrı, Kişi'nin içinden geçenleri biliyor, kızıyordu buna. Kişi'nin uçma yeteneğini aldı. Sularda boğulmak üzereyken yalvardı Kişi: "Tanrı'm, bana üstünde durabileceğim bir yer yarat!" Tanrı Kara Han, "Yüksel!" diye buyurdu. Kişi'yi suların derinliklerinden yükselterek bir yıldızın üstünde oturarak boğulmaktan kurtardı. Tanrı Kara Han, uçmak kudretini kaybeden Kişi'nin yaşaması için yeryüzünü yaratmaya karar verdi. Suların ortasında sivri bir kaya yarattı.

Kişi, bu sivri kaya üstünde otururken sıkılıyor, derin sulara bakarken gözleri kararıyor, sulara düşüp boğulmaktan korkuyor, ürperiyordu. Tekrar Tanrı Kara Han'a yalvardı: "Üzerinde rahat yaşayabileceğim daha geniş bir toprak yarat!" Tanrı, o zaman, yeryüzünü yaratmaya karar verdi. "Suyun dibine dal, toprak çıkar." dedi. Kişi, daldı; suların derinliğinden bir avuç toprak çıkardı. Tanrı Kara Han: "Saç toprağı suya!" dedi. Kişi, çıkardığı toprağı suyun yüzüne serpti. Tanrı: "Büyü!" dedi toprağa. Karalar, dümdüz, inişsiz, yokuşsuz ovalar büyüdükçe büyüdü. Kişi, kendisi için gizli bir dünya yapmak üzere bir parça toprağı ağzında saklıyordu. Tanrı Kara Han, bunu gördü: "Tükür!" diye emretmeseydi, Kişi boğulacaktı.

Kişi'nin ağzından saçılan topraklar yeryüzünü çukurlarla, bataklıklarla, dereler tepeler, dağlar, inişler, yokuşlarla sardı. Tanrı Kara Han, dünyayı böyle bırakamazdı; bitkilerle hayvanları da yarattı. Neler yapmaları, neler yapmamaları gerektiğini bildirdi. Kişi'ye ağzındaki toprak yüzünden kızmıştı; onu o "ışık evreni"nden kovdu: "Senin adın bundan sonra Erlik (Şeytan) olsun!" dedi. Kişi'yi yeraltındaki karanlıklara sürdü, sonra bağışladı. Erlik yalnız mı kaslandı. Tanrı Kara Han, dokuz dallı bir ağacın her dalından dokuz cins insan yarattı. Erlik'e dedi ki: "Ben insanlara buyruğumu bildirdim. Neleri yapmaları, neleri yapmamaları gerektiğini biliyorlar. Git onları kendine çağır. Benim buyruklarımı dinleyenler benden, senin buyruklarını dinleyenler senden olsun!.." Şeytan insanları kendisine çekmesini, kötülöklere sürüklemesini, Tanrı Kara Han aleyhine kışkırtmasını biliyor, onları Tanrı buyruğundan çıkarıyordu. Tanrı Kara Han

buna kızdı. Erlik'i tekrar toprak altındaki karanlıklar dünyasının üçüncü katına sürdü; kendisi de göğün on yedinci katındaki nur âlemine çekildi. Yaratıklarını başıboş bırakmamak, onları yola döndürmek, insanları Erlik'ten kurtarmak için bir meleğini gönderiyordu.

Tanrı Kara Han'ın oturduğu nurlu âlemi gören Erlik, birçok yakarışlarla gökle yer arasında tanrı katına benzer bir dünya yaratmayı başardı. Bu dünyanın kötülöklere saptığını gören Tanrı Kara Han, Erlik'in dünyasını yıkmak için "Mandişire"yi yeryüzüne musallat etti. Mandişire, korkunç gök gürültüleri, depremler ve kudretli mızrağıyla dünyayı darmadağın etti, bıraktı. Tanrı Kara Han, Erlik'i dünyanın en alt katında, ışıktan, güneşten, ay ve yıldızlardan yoksun bıraktı.¹

Oğuz Kağan Destanı

Günün birinde bir yerde Oğuz Kağan Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı, gökten bir mavi ışık indi. Oğuz bu ışığa doğru yürüdü, gördü ki o ışığın içinde bir kız, yalnız oturuyordu, çok güzel bir kızdı. Alnında ateşli parlak bir beni vardı. Kutup yıldızı gibi idi. O kız öyle güzeldi ki gülse Tanrı da güler, ağlasa Gök Tanrı da ağlardı; Oğuz onu görünce deliye döndü, gitti, sevdi, aldı. Günler, gecelerden sonra üç oğlan doğurdu, birincisine Gün, ikincisine Ay, üçüncüsüne Yıldız adlarını koydular. Yine bir gün Oğuz Kağan ava gitti, karşısındaki bir gölün ortasında bir ağaç gördü. Bu ağacın kovuğunda bir kız vardı, yalnız oturuyordu, çok güzel bir kızdı. Gözü gökten daha maviydi, saç ırmak gibi dalgalıydı, dişleri inci gibiydi. O kadar güzeldi ki dünya halkı onu görse "Ay, ay, ah, ah... Ölüyoruz!" der; süt gibi tatlı ve neşeli iken kımız gibi acı ve yaslı olurlardı. Oğuz onu görünce aklı başından gitti, yüreğine ateş düştü, onu sevdi, aldı. Günlerden, gecelerden sonra üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Gök, ikincisine Dağ, üçüncüsüne Deniz adlarını koydular. Ondan sonra Oğuz büyük bir şölen verdi. Kırk masa, kırk sıra yaptırdı; türlü aşlar, türlü şaraplar, tatlılar, kızımlar yediler, içtiler. Şöleniden sonra Oğuz Kağan, beylere ve halka yarlık verdi; dedi ki:

Ben sizlere oldum kağan
Alalım yay ile kalkan
Damga bize olsun buyan
Gök kurt bize olsun uran
Demir kargılar orman olsun
Ay yerinde gezsın kulan
Hem deniz hem de ırmak
Gün tuğ olsun gök kurikan

Men sinlerge boldum Kağan
Alalın ya takı kalkan
Tamga bizge bolsun buyan
Kök böri bolsungıl uran
Temür çıdalar bol orman
Av yirde yürüsün kulan
Takı taluy takı müren
Kün tuğ bolgıl kök kurıka²

¹ Karaalıoğlu, Seyit Kemal, Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 1 Başlangıçtan Tanzimata , İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980, s.47, 48.

² age., s.57.

2. Yukarıda verilen "Yaratılış Miti"nde "Tanrı Kara Han, dokuz dallı bir ağacın her dalından dokuz cins insan yarattı." ifadesi kültürümüzde yakın akraba evliliklerinin kabul görmediğine örnek gösterilebilir (Akraba evliliğinde eskiden yedi göbek sayılırdı.).

Oğuz Kağan Destanı'nda ise Oğuz Kağan'ın altı çocuğunun adlarının göğe (Gün, Ay, Yıldız) ve yere (Gök, Dağ, Deniz) ait unsurların adı olması yaratılış mitlerinin destanlaşmasına örnek olarak gösterilebilir.

3. Öğrencilerin de bildikleri/duydıkları bu türden örnekler varsa sınıfla paylaşımları sağlanır.

4. "Mit" in bir şeyin hayata nasıl geçtiğini ya da bir davranışın, bir kurumun, bir çalışma biçiminin nasıl yaratılmış olduğunu anlattığı vurgulanır.

EFANE BU YA...

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Mit, Efsane (Söylen, Söylence)
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, araştırma, gözlem
KAZANIM	: Efsanelerin halk kültürü içinde mekân, varlık ve olaylarla ilişkisini kavrar (2. kazanım).
KAYNAKLAR	: Selçuk, Elif, "Gelin Kayası Efsanesi", Türkiye'de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007. Sakaoğlu, Saim, 101 Türk Efsanesi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003. Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988. Demir, Nermin, "Koşukavak Taş Kesilme Efsanesi", Türkiye'de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007. Uluğtekin, M. Gül, "Kent Folklorunun İçinden: Bir ODTÜ Efsanesi", www.millifolklor.com, Yıl: 15, Sayı:59.
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Halk edebiyatı ürünlerinden biri olan efsaneler, geçmişle günümüz arasında kültürel aktarımı sağlayan, insanın ve onun oluşturduğu kültürel yapının anlaşılmasına katkıda bulunan alanlardan biridir. Gerçek ve hayali varlıklara, yer ve olaylara olağanüstü özellikler atfederek oluşturulan, anlatılanların gerçek olduğuna ilişkin inançla birlikte kişinin bireysel - toplumsal yaşamını yönlendiren, söyleyeni belli olmayan (anonim) edebiyat türlerinden biridir. Konularına göre şöyle sınıflandırılır:

- Tarihî yer, kişi ve olaylarla ilgili efsaneler
- Olağanüstü varlıklarla ilgili efsaneler

- Hayvanlarla ilgili efsaneler
- Dinsel konularla ilgili efsaneler
- Bitki ve ağaçlarla ilgili efsaneler
- Doğal çevre ve olaylarla ilgili efsaneler
- Günümüzde de üretilmeye devam eden kent efsaneleri

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden öğrencilerin efsaneyi araştırmaları ve çevrelerinden efsane örnekleri derlemeleri istenir.

1. Aşağıdaki efsaneler öğrencilere verilir.

Anadolu Adı

Güzel ülkemizin büyük parçasını oluşturan Anadolu topraklarımızın bu adla anılmasının çeşitli hikâyeleri vardır. Bu efsanelerin her biri ayrı bir güzelliği sergiler, dinleyenleri kendisine çekiverir...

...

...Şöyle Anadolu'nun ortasına, Ankara'ya yakın Kızılcahamam'a kadar uzanınız. Biraz ileride Taşlıca köyü var. Köyün yanı başında taş bir oluk, oluğun yanı başında da bir yatır vardır. Anadolu dile gelir, ağızlar açılır, başlar anlatmaya...

Türk sultanı asker toplar, sefere çıkar; dağ taş, dere tepe aşarlar. Ağustos güneşi, dudakları çatlatır, asker "Su!.." diye kıvranmaya başlar, İşte bu sırada, ta karşığı tepelerden omzunda ayran bakracı, ak saçlı bir nine görünür. Yanık dudakların tek umudu bu ihtiyar anada... Kadın, buradaki taş oluğun başına gelir, ayranını döker. Askerler oluğun başına üşüşürler. Manga manga, bölük bölük ellerindeki bakır mataraları doldururlar.

"Doldur oğlum!"

"Dolu ana..."

"Doldurun yiğitlerim!"

"Ana dolu..."

İhtiyar anne "Doldur!" dedikçe askerler "Ana dolu!" diyerek buz gibi ayranla bağırılarını serinletirler. Öyle ki bir bakraç ayran, koca bir ordunun susuzluğunu giderir. O güne dek "belde-i Rum" olan bu kutsal toprakların adı da "Anadolu" olur.¹

Guguk Kuşu

Çoğumuz guguk kuşunu biliriz. Belki de mevsimi gelince bazılarımızın bahçelerinde ötüşüp dururlar. Ne derler, biz anlamayız ama efsane bunların neler söyleyebileceğini bir güzel anlatmaktadır.

Guguk kuşu bir anneymiş. Kocasıyla ve iki küçük kızıyla birlikte yaşamış.

¹ Sakaoğlu, Saim, 101 Türk Efsanesi, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s. 149, 150.

Bir gün anne hastalanır; yataklara düşer. Kızlarından bir bardak su ister. Onlarsa hiç orali olmazlar, bağıra çağıra oynamaya devam ederler...

Bunun üzerine hasta anne yatağında dua eder:

"Ey Allah'ım, beni guguk kuşu eyle!"

Kadın böyle der demez hemen guguk kuşu olup uçuverir. Annelerinin bir kuş olup uçtuğunu gören küçük yaramazlar ağlamaya başlarlar:

"Anneciğim, anneciğim..."

"N'olursun gel, sana su vereceğim..."

Bu sırada... babaları "Ne oluyor?" diye kapıyı açınca da kadın uçup gider. Kızlar ise ellerine aldıkları birer bardak su ile annelerinin arkasından koşmaya başlarlar.

Ovalar, dağlar aşarlar, bir yandan da hüngür hüngür ağlarlar. Onların gözyaşlarının damladığı yerlerden pınarlar fışkırıp akmaya başlar...

Derler ki guguk kuşları yavrularına bakmaz, onlarla ilgilenmez. Guguk kuşları yavruları yumurtadan çıkar çıkmaz onları kaderleriyle baş başa bırakıp uzaklara giderlermiş. Kim bilir belki de yıllar önceki acısından dolayı öyle yapıyordur.²

İki kardeş güttükleri koyunu yitirmişler. Analarından, babalarından pek korktukları için "Tanrı'm, bizi ya taş yap ya kuş yap." diye yakarmışlar. Kız kuş olup uçmuş, oğlan taş olmuş. Kuş kardeşini durmadan "Yusufçuk!" diye çağırır, ararmış.³

Gelin Kayası Efsanesi

Ankara'nın Kızılcahamam ilçesine bağlı bir köy olan Taşlıca, Akdoğan köyünden 5 km. uzaklıktadır. Bu iki köyün arasındaki yol üzerinde de Oruç Gazi ve Kırmızı Ebe türbelerinin yanı sıra Gelin Kayası bulunmaktadır. Bu kayanın oluşumu hakkında iki rivayeti olan şöyle bir efsane anlatılmaktadır:

İlki şöyledir: Nigar Hanım isimli genç Türk kızını, bir Rum genci zorla kendine eş yapar. Bu zorla alıma bir de davullu zurnalı alay oluşturulunca, Oruç Gazi bu duruma itiraz eder. Ona aldırış etmeyen düğün alayı taş kesilir.

İkinci anlatı ise şöyledir: Nigar, köyün en güzel kızlarından biridir ve dokuz kardeşin en büyüğü olduğu için ev, tarla, bağ ve bahçe işlerinin tamamı onun üzerindedir. Bir gün köyün kızlarıyla birlikte tarlaya giderken karşıdan bir atlinin geldiğini gören Nigar, bu delikanlıya âşık olur. İlerleyen zamanlarda bu genç, yeniden Nigar'ın karşısına çıkar ve onu sevdiğini, evlenmek istediğini söyler. Nigar ise ailesinin yabancıya kız vermeyeceğinden emindir. Bunun üzerine genç adam, ailesini köyün muhtarı ile Nigar'ın evine yollar; fakat yine de sonuç değişmez ve gençler birbirlerine kavuşamazlar. Buna rağmen, köyün çöpçatan teyzesi, sonunda Nigar'ın babasını ikna eder ve törelerine göre de istediği başlığı vereceğini söyler. Düğün hazırlıkları yapılır ve gelin alayı davul, zurna çalarak eğlenmeye başlar. Ne var ki düğünlerde davul çalmamak, eski ulemanın aşırı eğlenceye kaçılmaması için koyduğu bir kuraldır. Tepe yamacına gelen düğün alayı, bu kuralı çiğner ve o anda şimşekler çakmaya, rüzgâr hızlı bir şekilde esmeye başlar. Sonuç olarak herkes taş kesilir, zavallı delikanlının akıbeti ise belli değildir.

² age., s. 72, 73.

³ Boratav, Pertev Naili, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988, s.101.

Günümüzde bu köyde davul çalmak yasaktır ve herkes bu kurala uymaktadır.⁴

Koşukavak Taş Kesilme Efsanesi

Tokat'ın Koşukavak ilçesine bağlı Hac Dağı'nda beyaz bir taş bulunmaktadır. Yöre halkı, bu taşın oluşumuyla ilgili şöyle bir efsane anlatmaktadır:

Hangi savaş olduğu bilinmeyen bir zamanda Tokat'ın Koşukavak ilçesi işgal edilir. Bu yörede yaşayan bir gelin de düşman askerlerine yakalanmamak için kundaktaki bebeğiyle Hac Dağı'na kaçar. Burada bir mağaraya sığınır ve ağlayarak şöyle dua eder: "Allah'ım, ya düşmanları kahret ya da beni taş et!" Bunun üzerine gelinin duası kabul olur ve bebeği ile mağaranın içinde taş kesilir.

Günümüzde mağarada parlak bir su akmaktadır. Bu suyun, gelinin gözyaşlarından oluştuğuna inanılmaktadır. Mağaranın 150 m aşağısında da bu suyun çeşmesi bulunmakta ve buraya da "Koşukavak Çeşmesi" denmektedir. Bu çeşmenin guatr hastalarına iyi geldiğine ve vücuttaki bezelere de şifa kaynağı olduğuna inanılmaktadır. Efsane, bu bölgeye ismini vererek buradaki insanların "Koşukavak" soyadını kullanmalarına yol açmıştır.⁵

Kent Folklorunun İçinden: Bir ODTÜ Efsanesi

ODTÜ Matematik Bölümünün önünde kitaplarını eline almış uzun boylu, soluk yüzlü bir kız heykeli vardır. ODTÜ'de anlatılana göre bu kız gerçekten yaşamış. Normal şartlarda bitirmenin büyük başarı sayıldığı Matematik Bölümünü üç senede "kafayı sıyırmadan" birincilikle bitirmiş. Ancak mezuniyet törenine gelirken trafik kazası geçirip ölmüş. Bunun üzerine Matematik Bölümü, kızın heykelini "örnek öğrenci" niyetine diktirmiş. İnternet sitesinden alıntılıdığım ikinci efsane, yukardaki efsane ile başka bir efsanenin birleşmesinden oluşmuş daha uzun bir anlatı:

ODTÜ Kütüphanesinde girişte, ortada duran heykeli bilirsiniz. Onun ilginç hikâyesi burdadır... Hiç bilmediğiniz bir ODTÜ efsanesi... Yıllar önce ODTÜ Fizik Bölümünde çok çalışkan öğrencilerden biri yoğun çalışmalar yapmakta, gece gündüz, büyük zamanını fizik bölümü "lab"larında harcamaktaymış. Bir süre öğrenci nükleer bir konu üzerinde "lab"da çalışırken yoğun radyasyona maruz kalmış, bu yüzden bir nevi mutasyona uğramış, âdeta insan görünümünden uzaklaşmış. Bu mutasyon yüzünden, öğrenci içine kapanmış, kendini sadece çalışmasına vermiş, gününün nerdeyse tamamını "lab"larda harcamaya başlamış. Bir yandan yoğun tempo, bir yandan maruz kaldığı radyasyonun ölümcül etkileri, öğrencinin hayatta kalmasına izin vermemiş. ODTÜ de öğrencisinin mutasyona uğramasıyla ilişkili ve onu anmak açısından şimdi ODTÜ Kütüphanesinin giriş kısmında ortada duran heykeli oraya yerleştirmiş.

Öğrenciyi anmak için yapılan heykelin oraya yerleştirilmesi ile ilgili olarak bilinen diğer bir şey ise şudur. ODTÜ Matematik Bölümünün yakınında herkesçe bilinen bir kız heykeli bulunmaktadır. Bu heykelin efsanesi, matematikteki bir kız

⁴ Selçuk, Elif, "Gelin Kayası Efsanesi", Türkiye'de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007, s.34.

⁵ Demir, Nermin, "Koşukavak Taş Kesilme Efsanesi", age., s.88.

öğrencinin çok çalışkan olduğu, okulu 3,5 not ortalamasıyla bitirdiği, hatta matematik ve fizik çift-ana dal yaptığı ancak mezuniyet törenine gelirken trafik kazasıyla hayatını kaybettiğidir. ODTÜ’de bu öğrenci için o heykel dikilir. İşte bu fizikçi öğrenci ile bu matematikçi kızın aralarında çok büyük bir aşk olduğu o zamanlar bilinmekteymiş. Önce kız ölür ve fizikçi, kendini “lab”larda çalışmaya hapseder ve hayata küser. Kız için heykel matematiğe dikilmiş. Ölen fizikçi erkek öğrenci için heykel önce Fizik Bölümü civarlarına dikilecekken Fizik Bölümü öğrencileri araya girer ve çok çalışkan olmalarına rağmen yine de birlikte olmayı başarabilen bu iki öğrencinin, aslında iki âşık olduklarını hocalarına bildirirler ve heykel, kız için dikilen heykelin karşısındaki kütüphanenin giriş kısmına, kız heykelini görebilecek şekilde yerleştirilir, âşıklar artık birbirlerini derslerden görmeseler de orada artık temsilen birbirlerini (en azından ODTÜ var oldukça) ebediyen görebileceklerdir...⁶

2. Öğrencilerin duydukları/bildikleri /öğrendikleri (tarihî yer, kişi, doğal çevre ve olaylarla, hayvanlarla vb.) efsaneleri anlatmaları istenir.

3. Ekteki efsane fotoğrafları yansıtılır.

4.Efsanelerin halk kültürü içinde mekân, varlık ve olaylarla ilişkisi üzerinde tartışılır.

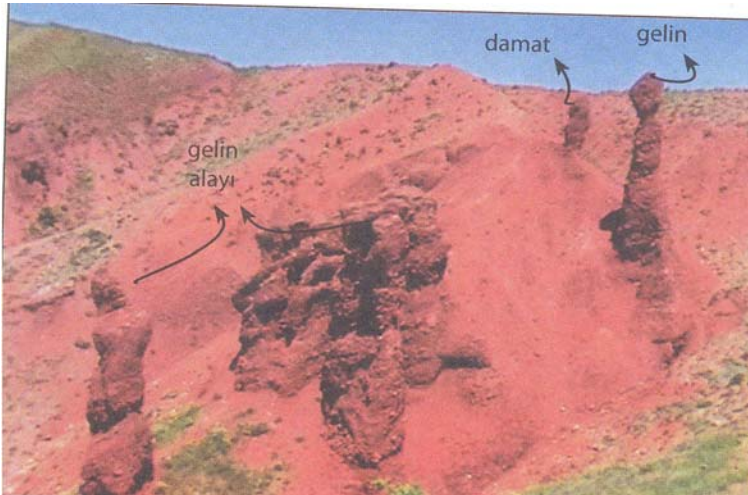
⁶ Uluğtekin, M. Gül, “Kent Folklorunun İçinden: Bir ODTÜ Efsanesi”, www.millifolklor.com, Yıl: 15, Sayı:59, s.28, 29.

Fotoğraf 1: Kağnı Kaya Efsanesi: Taş kesilen öküzler, s.167.

Fotoğraf 2: Gelincik Kayası Efsanesi: Gelin alayının yakından görünüşü, s. 163.

Fotoğraf 3: Gelincik Kayası Efsanesi (soldan sağa): Gelin alayı, damat, gelin, s.162.

Fotoğraf 4: Taş Kesilme Efsanesi (soldan sağa): Gelin alayı, gelin ve zurnacı, s. 182.

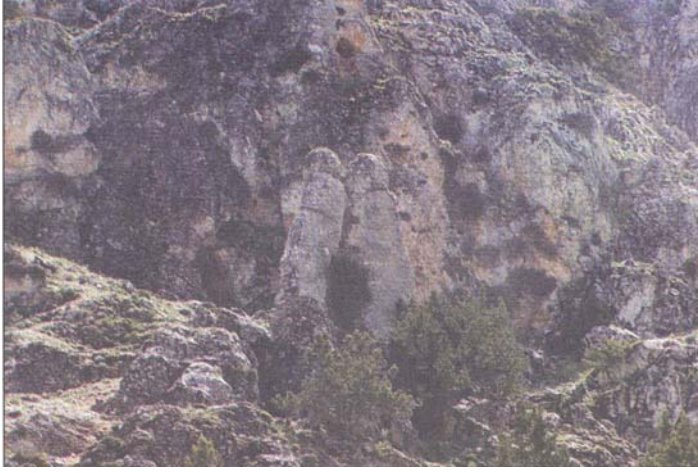
Fotoğraf 5: Gelin Kayaları Efsanesi: Gelin kayası ve düğün alayı, s.155.

Fotoğraf 6: Gelin Kayaları Efsanesi: Gelin kayaları, s.153.

Fotoğraf 7: Gelin Dilek Tutma Taşı Efsanesi: Atıyla beraber taş kesilen genç kız, s.198.

Fotoğraf 8: Ay-Gün Kayası Efsanesi: Taş kesilen iki sevgilinin önden görünümü, s.198.

Fotoğraf 9: Ay-Gün Kayası Efsanesi: Taş kesilen iki sevgilinin arkadan görünümü, s. 197.

Fotoğraf 10: Gelin Taşı Efsanesi: Gelin taşı, s. 188.

Fotoğraf 11: Gelin Alayı Efsanesi(Tokat): Gelin taşı, s. 177.⁷

⁷Fotoğraflar: Oğuz, M.Öcal, Petek Ersoy, Türkiye’de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007.

HALK HİKÂYESİ ANLATILIM

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' + 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Destan, Halk Hikâyesi
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, iletişim, değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, gözlem, araştırma, sosyal ve kültürel katılım
KAZANIM	: Destan ve halk hikâyelerinin sözlü kültür içindeki yerini ve bunların ozan, âşık vb. anlatıcılar tarafından anlatıldığını fark eder (1. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Okuşluk Şenesen, Refiye, "Halk Hikâyelerinin Nesne Dünyasının Tespiti ve Müzeleme Önerileri", Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2004. Alptekin, Ali Berat, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002. Başgöz, İlhan, Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul, 1986. Binyazar, Adnan, Dedem Korkut, Milliyet Yayınları, 1973.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Hikâye Anlatan Âşık ve Dinleyicisi

Sözlü edebiyat bir çeşitlemeler edebiyatıdır. Bu edebiyatı dinleyiciye sunan yaratıcı-tıcı, her sunuşta, anlatışa irili ufaklı değişimler sokar. Bu nedenle sözlü edebiyat sayısız çeşitlemelerle yayılır. Bu çeşitlemelerde dinleyicinin katkısı olduğu da bilinmektedir.. Sözlü edebiyata dinleyicinin bu etkisi, bir yerde, onu anlatıcı ile birlikte yeniden yaratmak oluyor...
ede ...

Müdamî, Türk halk hikâyeciliği geleneğinin büyük ustalarından biri idi. Sadece başkalarının eserlerini söylemekle kalmazdı, yani kendi deyişi ile usta malı alıp satmakla yetmezdi. Kendisi de şiir yazan, hikâyeler tasnif eden yaratıcı bir âşıktı..
yeti ...

Sabit Müdami'ye, haziran ayında bir akşam Öksüz Vezir hikâyesini Poshof'un kahvesinde anlattırdım. Bu kahve, çarşıyı oluşturan uzunca bir yolun sonunda, ilçenin ortalama bir yerindedir. Çarşıya inenlerin uğrak yeridir. Lüks ve pahalı bir kahve değildir. Müşterileri köylerden ilçeye iş için gelenler, ilçenin esnafı, onların çırakları, işsiz takımı, oduncular gibi halk kahvelerinin geleneksel müşterileridir. Kahvede oyunlar oynanır, radyo dinlenir, pazarlıklar kavuşturulur, politika yapılır...

Aynı hikâyeyi ertesi akşam, Müdami'ye Öğretmenler Birliği Salonu'nda anlattırdık. Burası ilçe aydınlarının toplantı yeridir... Kaymakam, savcı, doktor, öğretmenler, başöğretmen, millî eğitim memuru, daire müdür ve memurları bu salonda toplanır, oyun oynar, gazete ve dergi okur, politika yaparlar...

Kahvedeki anlatıma 67 kişi geldi. Öğretmenler Birliğindekine ise ancak 47 kişi gelmişti... Her iki hikâyeye akşam saat 7'de başlandı. Ama aynı hikâye kahvede 11.45'te, Öğretmenler Birliğinde ise 10.30'da bitti. Hikâye 1 saat 15 dakika kısalmıştı ikinci anlatışta...

...

İki anlatışta hikâyenin konusunda, olayların sıralamasında, motiflerde, kişilerin sayısında ve adlarında bir değişme görülmedi. Ancak hikâyeye anlatıcının kendisini soktuğu, kendi kişiliğini belirttiği yerler de, bir de sözlü kurguda önemli değişimler izlendi...

...

Halk hikâyesinin hem sözlü kurgusu hem de hikâye anlatım olayı dinleyici kitlesinin yapısından, konumundan ve isterlerinden etkileniyor. Hikâyeyi yaratan, ona biçim veren unsurlardan ikisi hikâye anlatan âşık ile geleneksel hikâye metni ise, üçüncüsü de dinleyici kitlesidir. Bu üç gücün el birliği ve etki alışverişi hikâyeyi yaratıyor, biçimlendiriyor ve değiştiriyor. Bu nedenle hikâyenin geleneksel metni yanında, hikâyeyi anlatan âşığı ve hikâyenin dinleyicisini de iyi tanımak gerekmektedir..¹

ÖN HAZIRLIK

1. Bir ders önceden öğrencilerden destan ve halk hikâyelerinin sözlü kültür içindeki yeri ile ozan, âşık vb. anlatıcıların özelliklerini araştırarak gelmeleri istenir.

2. Öğretmenin belirlediği bir grup öğrenciden seçtikleri bir halk hikâyesini/destanı veya ek 2 ve ek 3'te verilen örneklerden birinin anlatımını sınıfta canlandırmaları için ek 1'deki hazırlıkları yaparak derse gelmeleri istenir.

3. Bu uygulama için varsa çevrelerinden bir hikâyeci âşık da sınıfa halk hikâyesi anlatmak üzere davet edilebilir. Bulunabilirse bir film, CD, VCD, DVD ile bu uygulama öğrencilere izletilebilir.

4. Ek 1'de verilen hazırlıklar yapılır.

5. Seçilen hikâye/destan sınıfta canlandırılır.

Eskiden yaşayan âşıklar... halk hikâyesi tasnifi yarışması da yaparlarmış. Bir âşık filan zamanda yaşayan âşığın 7 hikâyesi olduğunu veya kendisiyle yaşıt olan âşığın 3 hikâyesi olduğunu duyunca onun karşılığında değişik ad ve konularda hikâyeler tasnif edermiş.

¹ Başgöz, İlhan, Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul, 1986, s.49-63.

Âşıkları dinleyenler, bir âşığın diğerine üstünlüğünü bu yollarla ölçerlermiş. Birbirini geçmek için her dalda yarışan âşıklar, tasnif ettikleri hikâyeleri köy düğünlerinde, odalarda, meclislerde anlatırlar, çıraklarına da anlattırırlarmış. Birçok hikâyenin günümüze kadar gelmesinde bu gelenek etkili olmuştur...²

6. Yukarıdaki paragraf okunarak destan ve halk hikâyelerinin sözlü kültür içindeki yeri ve hikâye anlatma geleneğinin usta çırak ilişkisi içinde öğrenildiği fark ettirilir.

7. Yapılan araştırmalar ve sınıftaki halk hikâyesi anlatma uygulamasından da hareketle destan ve halk hikâyelerinin ozan, âşık vb. anlatıcılar tarafından anlatıldığı vurgulanır.

8. Öğretmenin belirlediği bir grup öğrencinin hikâye anlatma geleneğini görsellerle destekleyerek (çizerek, resim yaparak) tanıtmaları istenir. Bu uygulamayı fotoğraf çekerek/çizerek/resimleyerek tanıtabilirler. Çalışmalar sınıf/okul panosunda sergilenir.

² Okuşluk Şenesen, Refiye, “Halk Hikâyelerinin Nesne Dünyasının Tespiti ve Müzeleme Önerileri”, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2004, s.191.

HİKÂYE ANLATMA UYGULAMASI İÇİN YAPILACAK HAZIRLIKLAR

1. Hikâyeler genellikle kışın köy odalarında, köyün zenginlerinin evlerinde ya da herhangi birisinin evinde anlatılır. Sınıfta böyle bir yer hazırlanabilir.
2. Birebir yapılan canlandırmada evin sahipleri de olmalıdır. Çünkü halk hikâyesi anlatılan ortamda ev sahipleri misafirlere yer göstermekte, ikramda bulunmaktadır. Bunun için seçilen öğrencilerden birkaçı ev sahibi rolünde misafirlere (sınıftaki diğer öğrencilere) yer göstererek ikramda bulunabilir.
3. Hikâye anlatma ortamı hazırlandıktan sonra hikâyeci âşık (seçilen öğrenci veya çevreden sınıfa davet edilen halk ozanı/ âşığı) hikâyeye anlatmaya geçer.
4. Hikâyeci âşık hikâyesini anlatırken gürültü yapılmaz, yerli yersiz yorumlar yapılmaz, “içeriye girilip çıkılmaz vb. Bütün bu kurallar anlatının başında âşık tarafından dinleyiciye hatırlatılabilir.
5. Hikâye anlatılırken hikâyeci âşık zaman zaman mola verir, kahve, çay, su içer. Dinleyicilere de aralarda fındık, fıstık, ceviz, leblebi, kuru üzüm, pestil, kömbe, buğday ya da darı hediğı, kavurga ikram edilir. Görevli ev sahibi rolündeki öğrenci geleneksel kıyafetler içerisinde uygun yerlerde âşığa ve dinleyicilere ikramda bulunabilir.
6. Hikâye anlatan âşığa, hikâyesini bitirmesinin ardından kimi bölgelerde para kimi bölgelerde ise bir hediye bohçası verilir. Bu bohçanın içinde halı, kilim, havlu, gömlek, mintan, takke, el örmesi yün çorap, eldiven, namazlık gibi insanların maddi güçleri ölçüsünde hazırladıkları hediyeler olur. Hikâye anlatımı sona erdikten sonra görevli ev sahibi (ev sahibi rolündeki öğrenci), âşığa teşekkür edip bu nesnelerden bazılarıyla dolu bir bohçayı hediye edebilir.
7. Halk hikâyesi anlatma uygulaması afiş, tanıtıcı yazı, resim vb. yöntemlerle okuldaki diğer öğrencilere duyurulabilir.
8. Hikâye kahramanları geleneksel giysileri içinde tanıtılabilir, resimlenebilir.³

³ Ek 1’in hazırlanmasında Refiye Okuşluk Şenesen’in “Halk Hikâyelerinin Nesne Dünyasının Tespiti ve Müzeleme Önerileri”, adlı çalışmasından yararlanılmıştır (Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2004, s.190, 191.).

KEREM İLE ASLI HİKÂYESİ

Eski zamanlarda Isfahan şehrinde Adil Şah adlı bir Şah ve Keşiş adında hazinedarı vardır. Bunların her ikisinin de ortak derdi, çocuksuzluktur. Bu kederle yanan iki dost, gamlarını birazcık olsun dağıtmak için seyahate çıkarlar.

Yolda bunların karşısına bir ihtiyar çıkar. İhtiyar, bunların neden dertli olduğunu, niçin seyahate çıktıklarını söyleyip bir elma verir. İhtiyarın söylediğine göre bu elmayı hanımlarıyla beraber yemeleri hâlinde çocukları olacaktır. Şah ihtiyara para vermek isteyince onun kaybolduğunu görür.

Bu olaydan sonra evlerine dönen Şah ve Keşiş, elmayı hanımlarıyla beraber yerler. Bu arada iki arkadaş; birinin oğlu, birinin de kızı olursa birbirlerine vereceklerine dair sözleşirler.

Vakti gelince Şah'ın bir oğlu, Keşiş'in de bir kızı dünyaya gelir. Oğlana Ahmet Mirza, kızı ise Kara Sultan adı verilir. Bu andan itibaren din farklılığı Keşiş'i kara kara düşündürmeye başlar. Çünkü Şah, Müslüman, kendisi ise Hristiyan'dır. Hanımının da tesiriyle Şah'ın huzuruna çıkan Keşiş, ihtiyarlığını bahane ederek yanından ayrılmak istediğini bildirir. Isfahan'ı üç günlük mesafede bir yer olan Zengi'ye göçen Keşiş, burada kısa sürede şöhret bulur.

Bu arada dört beş yaşlarına gelen Ahmet Mirza, arkadaşı Sofu ile okula başlar. Bir gün arkadaşıyla ava çıkan Ahmet Mirza, av dönüşünde uyku esnasında pir elinden bade içer ve kendisine sevgili gösterilir. Badenin tesiriyle gurbete çıkan Ahmet Mirza, Zengi'de, Keşiş'e misafir olur. Bu arada Keşiş, kızını öldü, diye bildirmiştir.

Bir gün yine ava çıkan Mirza'nın şahini bir bahçeye girer. Ahmet Mirza, şahini takip edip bahçeye girince rüyadaki sevgilisini görür. Burada birbirlerini tanıyan iki hasret, konuşmaları sırasında geçen "Kerem" ve "Aslı" kelimelerini birbirlerine ad olarak verirler.

Bu görüşmeden sonra Kerem, yemeden içmeden kesilir. Babasının bütün çalışmalarına rağmen derdine derman bulunmaz, hekimler kâr etmez.

Bir gün pencere kenarında otururken ihtiyar bir kadın Kerem'e derdini sorar ve hileyle de olsa öğrenir. Hemen gidip Şah'a durumu anlatır. Vaziyeti öğrenen Şah da Keşiş'i huzura çağırarak kızını ister. Keşiş, kızını verebileceğini, ancak düğün hazırlığı için süreye ihtiyaç olduğunu bildirir. Evine dönen Keşiş, durumu hanımına anlatınca o, istedikleri süre içinde kaçabileceklerini söyler. Bu fikir hoşlarına gidince de toplanıp kaçarlar.

Vakit dolup Isfahan Şahı ile halk, kız almaya Zengi'ye geldiklerinde Keşiş'in kaçtığını görürler.

Sevgilisinin kaçtığını duyan Kerem, yanık türküler söyler, ağlayıp sızlar. Isfahan Şahı oğluna çok daha güzel kızlar bulabileceğini, bu sevdadan vazgeçmesini söylerse de onu ikna edemez.

Anne ve babasından izin alan Kerem, Sofu ile Aslı'nın peşinden gurbete çıkar. Yolda rastladığı kızlara türkü söyleyip Aslı'yı soran Kerem onun, Hoy'a gittiğini öğrenir.

Hoy'a gelince, Aslı ile ailesinin buradan ayrıldığını öğrenen Kerem, Gence'ye doğru yola koyulur. Her gittiği yerde türküler söyleyen Kerem Gence'de de sevdiğini bulamaz. Bu

defa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun pek çok şehrini gezen Kerem, Van'a giderken kırk haramilere yakalanır. Ancak, Hak âşığı olduğunu ispatlayınca ölümden kurtulur.

Aslı'nın peşinden Tiflis, Van, Ahlat, Muş, Ganlı Kilise gibi Doğu Anadolu şehirlerini gezen Kerem yollarını kesen Nemrut Dağı, Süphan Dağı, Murat Suyu ve Çoban Köprüsü ile tuzağa düşmüş bir ceylanla söyleşir ve birkaç defa Hak âşığı olduğunu ispat etmek zorunda kalır.

Erzurum'a gelen Kerem ve Sofu, Laleli Dağı'nda, borana tutulurlar. Onlara burada aksakallı bir ihtiyar yardım eder ve kısa süre içerisinde Erzurum'a getirir. Orada Alık Paşa'nın kahvesinde bir süre türkü söyleyen Kerem, kahvecinin ısrarlarına rağmen tekrar gurbete, Aslı'yı aramaya çıkar. Çünkü Keşiş ve kızının Erzincan'a doğru yola çıktıklarını haber almışlardır. Bu arada Erzurum'da Aslı'yı hamamdan çıkan kızlar arasından görürse de Aslı, Kerem'den kaçır. Oltu, Tercan ve Erzincan üzerinden Aslı'yı takip eden Kerem, yolda bir kuru kafa ile de söyleşir.

Erzincan'dan, Engürü'ye doğru yola koyulan Kerem, Aslı'nın Ayaş'a gittiğini haber alır. Zile'ye doğru giderken Kızılırmak'a rastlayan Kerem bu nehre de şiir söyler ve Yıldız Dağı üzerinden Ürgüp'e gelir. Aradıklarını Sivas'ta, Zile'de ve Ürgüp'te bulamayan Kerem ile Sofu, Erciyes Dağı üzerinden Kayseri'ye doğru yola çıkarlar. Keşiş'in, Kayseri'de oturduğunu öğrenen Kerem, yolda karşılaştıkları cenazeye türkü söyleyince imamla tartışır. Daha sonra Kerem Kayseri'ye ulaşır.

Keşiş'in evini öğrenen Kerem diş çektirmek bahanesiyle eve girer. Aslı'nın dizine başını koyup bütün dişlerini çektirir. Ancak, daha önce Aslı'dan aldığı mendille ağzını silmeye kalkınca Aslı onu tanır. Aslı, onu hemen evden çıkarmak isteyince ayağı kapıya sıkışıp yaralanan Kerem, Allah'a yalvararak "Yarabbim, benim aşkımın üçte birini bu kıza ver de onun için çektiklerimi anlasın." der. Kerem'in duası kabul olur ve iki sevgili gece kaçmaya karar verirler.

Aslı'yı uyandırmak için türkü söyleyince Kayseri paşasının adamları Kerem ve Sofu'yu yakalarlar.

Kerem'in idamına kadı ile müftü karşı çıkınca Kerem, Hak âşığı olup olmadığı konusunda tekrar imtihan edilir. Kerem, kırk kız içerisinde Aslı'yı tanır, sadece ona şiir söyler, diğer kızların bütün tekliflerini reddeder, Aslı'nın bütün özelliklerini şiirle tek tek söyler ve Hak âşığı olduğunu ispat eder. Bütün bu olanlardan sonra Paşa'nın kardeşi Hasene Hanım, Kerem'in Hak âşığı olduğunu paşaya anlatır ve Aslı'nın Kerem'e istenmesini teklif eder. Paşa, Keşiş'i huzura çağırıp Aslı'yı Kerem'e vermesini tembih eder.

Paşa'dan bir günlüğüne izin alan Keşiş, o gece evini yükleyip Tekke'ye doğru yola çıkar. Keşiş'in ardından atlılar yola çıkartılırsa da yakalanamaz. Paşadan izin alan Kerem ile Sofu da Tekke, Karapınar, Belen, Antakya üzerinden Keşiş'i takip ederler. Halep'e gelen Kerem orada bir külhanbeyinin yardımıyla Aslı'yı bulur. Aslı'ya kavuşan Kerem, hasret giderirken Halep paşasının adamlarına yakalanır. Hapse atılan kişinin Kerem olduğunu duyan paşa, pişman olur. Bu arada Aslı da bir başka kişiye verilmiştir. Halep paşasının adamları kiliseden çıkan kızı, yakalayarak konağa getirirler. Kerem ile Aslı'nın evlendirilmeleri kararlaştırılır.

Bunun üzerine Keşiş, kızına bir sihirli elbise diktirir ve ona “ Elbisenin düğmelerini gerdekte sen açmayacaksın. Kerem açacak. Yoksa babalık hakkımı helal etmem.” der. Aslı buna razı olur. Düğün yapılır. Gerdeğe girince Aslı, düğmelerini Kerem’in açması gerektiğini söyler. Kerem gerek sözü ve saızıyla gerekse elleriyle düğmeleri açamaz. Çünkü sihirli düğmeler bir yandan açılırken diğertaraftan kapanmaktadır.

Sabaha kadar düğmeleri açamayan Kerem, acıyla bir “ah” çeker ve ağzından çıkan alevle yanar kül olur. Kerem’in küllerini saçıyla toplamak isteyen Aslı da tutuşup yanar. Halep paşası da Keşiş ve karısını öldürtür. Sofu da Esmadlı bir kızla evlendirilir.⁴

⁴ Alptekin, Ali Berat, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002, s.225–228.

DİRSE HAN OĞLU BOĞAÇ HAN BOYU

HAN'IM HEY! Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayındır yerinden kalkmıştı. Şam işi günlüğünü yeryüzüne diktirmişti. Ala sayvan gökyüzüne ışımıştı. Bin yerde ipek halıcığı döşenmişti. Hanlar hanı Han Bayındır, yılda bir kez şölen verip Oğuz beylerini konuklardı. Gene şölen verip attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişti. Bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ kurduymuştu.

— Kimin ki oğlu kızı yok, kara otağa kondurun, kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin, demişti. Oğlu olanı ak otağa, kızı olanı kızıl otağa kondurun; oğlu kızı olmayanı Allahuteala lanetlemiştir, biz de lanetleriz, belli bilsin, demişti.

Oğuz beyleri bir bir gelip toplanmaya başladı.

Meğer Dirse Han derlerdi, bir beyin oğlu kızı yoktu. Söylemiş, görelim Han'ım ne söylemiş?

Salkım salkım tan yelleri estiğinde
Sakallı, boza çalan çayır kuşu öttüğünde
Sakalı uzun tat eri banladıkta
Bedevi atlar sahibini görüp okradıkta
Aklı karalı seçilen çağda
Göğsü güzel kaba dağlara gün değende
Bey yiğitlerin, kahramanların birbirine koyulduğu çağda
Sabahın alaca karanlığında

Dirse Han kalkarak yerinden doğrulup kırk yiğidini yanma alarak Bayındır Han'ın sohbetine geliyordu. Bayındır Han'ın yiğitleri Dirse Han'ı karşıladılar. Getirip kara otağa kondurdular. Kara keçeyi altına döşediler. Kara koyun yahnisinden önüne getirdiler.

—Bayındır Han'dan buyruk böyledir Han'ım, dediler.

Dirse Han der:

—Bayındır Han, benim ne eksikliğim gördü?

Kılıcımdan mı gördü, soframdan mı gördü?

Benden değersiz kişileri, ak otağa, kızıl otağa kondurdu.

Benim suçum ne oldu ki kara otağa kondurdu, dedi.

Dediler:

—Han'ım, bugün Bayındır Han'dan buyruk şöyledir ki oğlu kızı olmayanı Allahuteala lanetlemiştir, biz de lanetleriz demiştir, dediler.

Dirse Han yerinden kalktı, der:

—Kalkarak yiğitlerim, yerinizden doğrulun. Bu görülmedik ayıp bana ya bendendir ya hatundandır, dedi.

Dirse Han evine geldi. Çağırıp hatununa söyler, görelim Han'ım ne söyler?

Der:

Beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı

Evden çıkıp yürüyende servi boylum
Topuğunda sarmaşanda kara saçlım
Kurulu yaya benzer çatma kaşlım
Çift badem sığmayan dar ağızlım
Güz elmasına benzer al yanaklım
Kadınım, direğim, dölüğüm.

— Görür müsün neler oldu? Kalkarak Han Bayındır yerinden doğrulmuş, bir yere ak otağ, bir yere kızıl otağ, bir yere kara otağ diktirmiş. Oğulluyu ak otağa, kızlıyı kızıl otağa, oğlu kızı olmayanı kara otağa kondurun. Kara keçeyi altına döşeyin, kara koyun yahnisinden önüne getirin, yerse yesin, yemezse kalsın gitsin. Onun ki oğlu kızı olmaya, Tanrıteala onu lanetlemiştir, biz de lanetleriz, demiş. Ben varınca gelerek karşıladılar, kara otağa kondurdular. Kara keçeyi altına döşediler, kara koyun yahnisinden önüne getirdiler. Oğlu kızı olmayanı Tanrıteala lanetlemiştir, biz de lanetleriz, belli bil, dediler. Senden midir, benden midir, Tanrıteala bize bir yetmen oğul vermez nedendir, dedi, söyledi:

Der :

Han kızı, yerimden kalkayım mı?

...

Can tatlılığını sana bildireyim mi?

...

Han kızı, sebebi nedir söyle bana

...dedi.

Dirse Han'ın hatunu söylemiş, görelim ne söylemiş.

Der:

— Hey Dirse Han, bana gazap etme, incinip acı sözler söyleme. Yerinden kalk, ala çadırını yeryüzüne diktir, attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestir. İç Oğuz'un, Dış Oğuz'un beylerini başına topla, aç görse doyur, yalınca görse donat, borçluyu borcundan kurtar. Tepe gibi et yığ, göl gibi kırmızı sağdır, büyük şölen ver, dilek dile. Ola ki bir ağzı dualının yakarıyla Tanrı bize bir yetmen oğul verir, dedi.

Dirse Han, ...büyük şölen verdi, dilek diledi. Attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi. İç Oğuz, Dış Oğuz beylerini başına topladı. Aç görse doyurdu, yalın görse donattı. Borçluyu borcundan kurtardı. Tepe gibi et yığdırdı, göl gibi kırmızı sağdırdı. El açıp dilek dilediler. Bir ağzı dualının yakarıyla Tanrıteala bir çocuk verdi. Hatunu gebe kaldı, bir nice zamandan sonra bir oğlan doğurdu. Oğlancığını dadılara verdi, saklattı.

At ayağı külük olur, ozan dili çevik olur. Her kemikli gelişir, kaburgalı büyür. Oğlan on beş yaşına girdi. Oğlanın babası Bayındır Han'ın ordusuna karıştı.

Meğer Han'ım, Bayındır Han'ın bir boğası vardı, bir de buğrası vardı. O boğa sert taş boynuz vursa un gibi öğütürdü. Bir yazın, bir güzün boğa ile erkek deveyi savaştırırlardı. Bayındır Han, güçlü Oğuz beyleriyle seyrederek eğlenirdi.

Meğer sultanım, gene yazın boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sağ yanından, üç kişi sol yanından, demir zincir ile boğayı tutmuşlardı. Gelip alanın ortasında koyuverdiler. Meğer

sultanım, Dirse Han'ın oğlancığı, üç de ordu uşağı, alanda aşık oynuyorlardı. Boğayı koyuverdiler, oğlancıklara 'kaç' dediler.

O üç oğlan kaçtı, Dirse Han'ın oğlancığı kaçmadı, ak alanın ortasında baktı durdu. Boğa da oğlana sürdü geldi. Diledi ki oğlanı helak kılsın. Oğlan yumruğu ile boğanın alnına kıyasıya tutup vurdu. Boğa geri geri gitti. Boğa, oğlana sürdü, geri geldi. Oğlan, yine boğanın alnına yumruğu ile sert vurdu. Oğlan, bu kez boğanın alnına yumruğunu dayadı, sürdü, alanın dışına çıkardı. Boğa ile oğlan bir hamle çekiştirler. İki kürek kemiğinin üstüne boğa dik durdu. Ne oğlan yener, ne boğa yener! Oğlan düşündü. Der: 'Bir dama direk vururlar, o dama destek olur; ben bunun alnına niye destek olup duruyorum?' dedi. Oğlan, boğanın alnından yumruğunu çekti, yolundan savuldu. Boğa ayaküstünde duramadı, düştü, tepesinin üstüne yıkıldı. Oğlan bıçağına el attı, boğanın başını kesti. Oğuz beyleri gelip oğlanın başında toplandılar... 'Dedem Korkut gelsin, bu oğlana ad koysun, yanına alıp babasına varsın, babasından oğlana beylik istesin, taht alıversin.' dediler.

Çağırdılar, Dedem Korkut geldi. Oğlanı alıp babasına vardı. Dede Korkut, oğlanın babasına söylemiş, görelim Han'ım ne söylemiş?

Der:

Hey Dirse Han, beylik ver bu oğlana
Taht ver erdemlidir
Boynu uzun bedevi at ver bu oğlana
Biner olsun, hünerlidir
Ağıllardan on bin koyun ver bu oğlana
Şişlik olsun, erdemlidir
Develerden, kızıl deve ver bu oğlana
Yüklet olsun, hünerlidir
Altın başlı otağ ver bu oğlana
Gölge olsun, erdemlidir
Omzu kuşlu cübbe ver bu oğlana
Giyer olsun, hünerlidir

—Bayındır Han'ın ak alanında bu oğlan savaşımıştır, bir boğa öldürmüş senin oğlun, adı Boğaç olsun, adını ben verdim, yaşını Tanrı versin, dedi. Dirse Han, oğlana beylik verdi, taht verdi.

Oğlan, tahta çıktı, babasının kırk yiğidini anmaz oldu. O kırk yiğit (oğlanı) kıskandılar, birbirine söylediler:

—Gelin, oğlanı babasına çekiştirelim, olur ki öldürür. Gene bizim değerimiz, saygımız, onun babasının yanında hoş olur, artar, dediler.

Vardı bu kırk yiğidin yirmisi bir yana, yirmisi de bir yana oldu. Önce yirmisi vardı, Dirse Han'a şu haberi getirdi, der:

—Görüyor musun Dirse Han, neler oldu? Onup yetmesin senin oğlun kör çıktı, hayırsız çıktı. Kırk yiğidini alıp güçlü Oğuz'un üstüne yürüdü, nerede güzel gördüyse çekip aldı, aksakallı kocaların ağzına sövdü... Akan duru sulardan haber geçer, eğri yatan ala dağdan haber aşar, hanlar hanı Bayındır'a haber varır, 'Dirse Han'ın oğlu, böyle görülmemiş

işler yapmış.’ derler. ‘Gezdiğinden öldüğün yeğ olur, Bayındır Han seni çağırır, sana çok gazap eder. Böyle oğul senin nene gerek, böyle oğul olmaktan olmamak yeğdir, öldürsene!’ dediler.

Dirse Han:

—Varın getirin, öldüreyim, dedi.

Böyle deyince Han'ım, o alçakların yirmisi daha çıkageldi ve bir dedikodu onlar da getirdiler. Der:

—Kalkarak Dirse Han, senin oğlun yerinden doğruldu, göğsü güzel koca dağa ava çıktı, sen varken a avladı, kuş kuşladı, anasının yanına alıp geldi, al şarabın keskininden içti, anasıyla sohbet eyledi, babasına kast eyledi, senin oğlun kör çıktı, uğursuz çıktı, eğri yatan ala dağdan haber geçer, hanlar hanı Bayındır'a haber varır. Dirse Han'ın oğlu, böyle görülmemiş işler yapmış, derler, seni çağırırlar, Bayındır Han'ın katında sana gazap olur. Böyle oğul nene gerek, öldürsene, dediler.

Dirse Han der:

—Varın getirin, öldüreyim, böyle oğul bana gerekmez, dedi.

Dirse Han'ın nökerleri der:

—Biz senin oğlunu nasıl getirelim, senin oğlun, bizim sözümüzü dinlemez, bizim sözümüzle gelmez, kalkıp yerinden doğrul, yiğitlerini okşa, yanına al, oğluna uğra, yanına alıp ava çık. Kuş uçurup av avlayıp oğlunu oklayıp öldürmeye bak; eğer böyle öldüremezsen, artık bir türlü öldüremezsin, belli bil, dediler.

Salkım salkım tan yelleri estiğinde

Sakallı, boza çalan çayır kuşu öttüğünde

Bedevi atlar sahibini görüp okradıkta

Sakalı uzun tat eri banladıkta

Aklı karalı seçilen çağda

Güçlü Oğuz'un gelininin, kızının bezendiği çağda

Göğsü güzel kaba dağlara gün değinde

Bey yiğitlerin, kahramanların birbirine koyulduğu çağda

Sabahın alaca karanlığında Dirse Han yerinden kalktı. Oğlancığını yanına alıp kırk yiğidi ile birlikte ava çıktı.

Av avladılar, kuş kuşladılar. O kırk alçağın birkaçı, oğlanın yanına geldi. Der:

— Baban dedi, geyikleri kovalasın, getirsin, benim önümde tepelesin. Oğlumun at koşturuşunu, kılıç çalışını, ok atışını göreyim, sevineyim, kıvanayım, güveneyim, dedi, dediler.

Oğlandır, ne bilsin, geyiği kovalıyordu, getiriyordu, babasının önünde vuruyordu. ‘Babam, at koşturuşuma baksın kıvansın, ok atışıma baksın güvensin, kılıç çalışıma baksın sevensin.’ diyordu. O kırk alçak derler:

— Dirse Han, görüyor musun, yazıda yabanda geyiği kovalıyor, senin önüne getiriyor, geyiğe atarken ok ile seni vurup öldürecek. Oğlun seni öldürmeden sen oğlunu öldürmeye bak, dediler.

Oğlan, geyiği kovalarken babasının önünden gelip geçiyordu. Dirse Han Korkut, sinirli sert yayını eline aldı. Üzengiye kalkıp kuvvetle çekti, doğrultup attı, oğlanı iki küreğinin

arasından vurup çaktı, yıktı. Ok, yerini buldu, alca kanı orladı, koyunu doldu. Bedevi atının boynunu kucakladı, yere düştü.

Dirse Han istedi ki oğlancığının üstüne gürleyip kapansın. O kırk alçak bırakmadı. Atının dizginini döndürdü, yurduna gelir oldu.

Dirse Han'ın hatunu, oğlancığının ilk avıdır diye attan aygır, deveden buğra, koyundan ko kestirdi. Kanlı Oğuz beylerine şölen vereyim, dedi. Toparlanıp yerinden kalktı, kırk ince kızı yanına aldı. Dirse Han'a karşı vardı. Başını kaldırdı, Dirse Han'ın yüzüne baktı. Sağ ile soluna göz gezdirdi, oğlancığını göremedi. Kara bağrı sarsıldı, tüm yüreği oynadı, kara kıyma gözleri kan yaş doldu. Çağırıp Dirse Han'a söyler, görelim Han'ım, ne söyler?

Beri gel, başımın bahtı, evimin tahtı
Han babamın güveysi
Kadın anamın sevgisi
Babamın, anamın verdiği
Göz açıp da gördüğüm
Gönül verip sevdiğim
A Dirse Han
Kalkıp yerinden doğrudun
Yelesi kara kazılık atına sıçrayıp bindin
Göğsü güzel dağa ava çıktın
İki gittin, bir geliyor sun, yavrum hani
Karanlık gecede bulduğum oğul hani
Çıksın benim görür gözüm a Dirse Han, yaman seğiriyor
Kesilsin oğlanın emdiği süt damarım, yaman sızlıyor
Sarı yılan sokmadan, akça tenim kalkıp şişiyor
Yalnızca oğul görünmüyor, bağrım yanıyor
Kuru kuru aylara su saldım
Kara giysili dervişlere adaklar verdim
A görsem doyurdum, yalıncağ görsem donattım
Tepe gibi et yığdıldım, göl gibi kırmız sağdırdım
Dilek ile bir oğul güçlölkle buldum
Yalnız oğul haberini a Dirse Han, söyle bana
Karşı yatan ala dağdan bir oğul uçurdunsa söyle bana
Taşkın akan yüğrük sudan bir oğul akıttınsa söyle bana
Aslan ile kaplana bir oğul yedirdinse söyle bana
...
Han babamın katına ben varayım
Ağır hazine, bol asker alayım
...
Paralanıp cins atımdan inmeyince
Yenim ile alca kanım silmeyince
Kol but olup yer üstüne düşmeyince
Yalnız oğul yollarından dönmeyeyim

Yalnız oğul haberini a Dirse Han, söyle bana
Kara başım kurban olsun bugün sana

dedi, inledi, ağladı. Böyle deyince Dirse Han, hatununa cevap vermedi. O kırk alçak, karşı geldi, der:

— Oğlun sağdır, esendir, avdadır. Bugün yarın neredeyse gelir, korkma, kaygılanma, Bey sarhoştur, cevap vermez, dediler.

Dirse Han'ın hatunu geri döndü. Dayanamadı, kırk ince kızı yanına aldı, bedevi ata binip oğlancığını aramaya gitti. Kışta, yazda karı buzu erimeyen Kazılık Dağı'na geldi, çıktı. Alçaktan yüce yerlere atını sürüp çıktı. Baktı, gördü, bir derenin içine karga, kuzgun iner, çıkar, konar, kalkar. Bedevi atını ökçeledi, o yana yürüdü.

Meğer sultanım, oğlan orada yıkılmıştı. Karga, kuzgun kan görüp oğlanın üstüne konmak isterdi. Oğlanın iki köpekceğizi vardı, kargayı, kuzgunu kovalardı, kondurmazdı.

Oğlan orada yıkıldığında boz atlı Hızır, oğlana göründü, yarasını eliyle üç kez sığadı. Sana bu yaradan, korkma oğlan, ölüm yoktur. Dağ çiçeği, ananın sütüyle senin yarana merhemdir.' dedi, kayboldu.

Oğlanın anası, oğlanın üstüne koşup çıkageldi. Baktı, gördü oğlancığı alca kana bulanmış yatıyor. Çağırarak oğlancığına söyler, görelim Han'ım ne söyler?

Der:

Kara kıyma gözlerini uyku bürümüş, aç oğul
On iki kemikciğinin canı gitmiş, topla oğul
Tanrının verdiği tatlı canın seyranda imiş, yakala oğul
Öz gövdende canın varsa oğul haber bana
Kara başım kurban olsun oğul sana
Akar senin suların Kazılık Dağı
Akar iken akmaz olsun
Biter senin otların Kazılık Dağı
Biter iken bitmez olsun
Kaçar senin geyiklerin Kazılık Dağı
Kaçar iken kaçmaz olsun, taşla dönsün
Ne bileyim oğul, aslandan mı oldu
Yoksa kaplandan mı oldu, ne bileyim oğul
Bu kazalar sana nereden geldi
O gövdende canın varsa oğul, haber bana
Kara başım kurban olsun oğul sana
Ağz dilden birkaç kelime haber bana

dedi. Böyle deyince oğlanın kulağına ses çarptı. Başını kaldırdı, birden gözünü açtı, anasının yüzüne baktı. Söylemiş, görelim Han'ım ne söylemiş?

Der:

Beri gel, ak sütünü emdiğim kadını ana
Ak pürçekli, değerli canım ana
Akanlardan sularını lanetleme
Kazılık Dağı'nın günahı yoktur
Bitenlerden otlarını lanetleme
Kazılık Dağı'nın suçu yoktur
Koşan geyiklerini lanetleme
Kazılık Dağı'nın günahı yoktur
Aslan ile kaplanını lanetleme
Kazılık Dağı'nın suçu yoktur
Lanetlersen babamı lanetle
Bu suç, bu günah babamdandır
dedi. Oğlan yine der:

— Ana ağlama, bana bu yaradan ölüm yoktur, korkma. Boz atlı Hızır bana geldi, yaramı üç kez sığadı. Bu yaradan sana ölüm yoktur; dağ çiçeği, ananın sütü sana merhemdir, dedi.

Böyle deyince kırk ince kız yayıldılar, dağ çiçeği topladılar.. Dağ çiçeğiyle sütü oğlanın yarasına vurdular. Oğlanı ata bindirdiler, alıp yurduna gittiler. Oğlanı hekimlere emanet edip Dirse Han'dan sakladılar.

At ayağı külük, ozan dili çevik olur. Han'ım, oğlanın yarası kırk günde sağaldı, sapasağlam oldu. Oğlan ata biner, kılıç kuşanır oldu. Av avlar, kuş kuşlar oldu. Dirse Han'ın haberi yok, oğlancığını öldü biliyor.

O kırk alçak, bunu duydular, ne eyleyelim, diye konuştular: “Dirse Han, eğer oğlancığını görürse bırakmaz, bizi hep öldürür.” dediler. “Gelin Dirse Han'ı tutalım, ak ellerini ardına bağlayalım, kıl sicimi ak boynuna takalım, alıp kâfir ellerine yönelelim.” diyerek Dirse Han'ı tuttular, ak ellerini ardına bağladılar, kıl sicimi boynuna taktılar, ak etinden kan çıkıncaya değin dövdüler. Dirse Han yayan, bunlar atlı yürüdüler, alıp kanlı kâfir ellerine yöneldiler. Dirse Han tutsak oldu gider. Dirse Han'ın tutsaklığından Oğuz beylerinin haberi yok.

Meğer sultanım, Dirse Han'ın hatunu bunu duymuş. Oğlancığına karşı varıp söylemiş, görelim hanım, ne söylemiş?

Der:

Görür müsün ay oğul, neler oldu
Sarp kayalar oynamadı, yer yarıldı
Yurtta düşman yokken senin babanın üstüne düşman geldi

O kırk alçak, babanın yoldaşları babanı tuttular, ak ellerini ardına bağladılar, kıl sicimi ak boynuna taktılar, kendileri atlı, babanı yayan yürüttüler, alıp kanlı kâfir ellerine yöneldiler. “Han'ım oğul, kalkarak yerinden doğrul, kırk yiğidini yanına al, babanı o kırk alçaktan kurtar. Yürü oğul, baban sana kıydı ise sen babana kıyma!” dedi.

Oğlan, anasının sözünü kırmadı. Boğaç Bey yerinden kalktı, kara çelik öz kılıcını beline kuşandı, ak kirişli sert yayını eline aldı, altın mızrağını koluna aldı, bedevi atını tutturdu, sıçrayıp bindi, kırk yiğidini yanına aldı, babasının ardınca koşturup gitti.

O alçaklar da bir yerde konmuşlardı. Al şarabın keskininden içiyorlardı. Boğaç Han sürüp yetiştii. O kırk alçak da bunu gördüler. Dediler:

—Gelin varalım, şu yiğidi tutup getirelim, ikisini bir arada kâfire götürelim, dediler.

Dirse Han der:

—Kırk yoldaşım, aman! Tanrı'nın birliğine yoktur güman! Benim elimi çözün, kolca kopuzumu elime verin. O yiğidi döndüreyim, ister beni öldürün ister diriltin, salıverin, dedi.

Elini çözdüler, kolca kopuzunu eline verdiler. Dirse Han, oğlancığı olduğunu bilmedi, karşı geldi. Söyler, görelim Han'ım, ne söyler?

Der:

Boynu uzun bedevi atlar gider ise benim gider
Senin de içinde binitin varsa yiğit, söyle bana
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dön geri
Ağıllardan on bin koyun gider ise benim gider
Senin de içinde şişliğin varsa söyle bana
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dön geri
Develerden, kızıl deve gider ise benim gider
Senin de içinde yükletin varsa söyle bana
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dön geri
Altın başlı otağlar gider ise benim gider
Senin de içinde odan varsa yiğit, söyle bana
Savaşmadan, vuruşmadan alıvereyim, dön geri
Ak yüzlü, ala gözlü gelinler gider ise benim gider
Senin de içinde nişanlın varsa yiğit, söyle bana
Savaşmadan, vuruşmadan ahvereyim, dön geri
Aksakallı kocalar gider ise benim gider
Senin de içinde aksakallı baban var ise yiğit, söyle bana
Savaşmadan, vuruşmadan kurtarayım, dön geri
Benim için geldinse oğlancığımı öldürmüşüm
Yiğit, sana yazığı yok, dön geri
dedi. Oğlan, burada babasına söylemiş, görelim Han'ım, ne söylemiş?

Boynu uzun bedevi atlar senin gider
Benim de içinde binitim var
Bırakmam kırk alçağa
Develerden kızıl deve senin gider
Benim de içinde yükletim var
Bırakmam kırk alçağa
Ağıllardan on bin koyun senin gider
Benim de içinde şişliğim var
Bırakmam kırk alçağa
Ak yüzlü, ala gözlü gelin senin gider ise
Benim de içinde nişanım var
Bırakmam kırk alçağa
Altın başlı otağlar senin gider ise
Benim de içinde odam var
Bırakmam kırk alçağa
Aksakallı kocalar senin gider ise
Benim de içinde bir aklı şaşmış, bilgisi yitmiş yaşlı babam var
Bırakmam kırk alçağa dedi. Kırk yiğidine tülbent salladı, el eyledi. Kırk yiğit, bedevi atını oynattı, oğlanın çevresine toplandı. Oğlan, kırk yiğidini yanına aldı, at tepti, savaştı. Kiminin boynunu vurdu, kimini tutsak etti. Babasını kurtardı, çekildi, geri döndü. Dirse Han, burada oğlancığının sağ olduğunu bildi. Hanlar hanı Bayındır, oğlana beylik verdi, taht verdi. Dedem Korkut boy boyladı, soy soyladı, bu Oğuzname'yi düzdü, koştı, böyle dedi:

Onlar da bu dünyaya geldi geçti
Kervan gibi konu göçtü
Onları da ecel aldı, yer gizledi
Ölümlü dünya yine kaldı
Gelimli gidimli dünya
Son ucu ölümlü dünya

Kara ölüm geldiğinde geçit versin sağlıklı, akılla devletini Hak artırsın. O övdüğüm yüce Tanrı, dost olarak yardım etsin.

Yakarayım Han'ım: Yerli kara dağların yıkılmasın. Gölge kaba ağacın kesilmesin. Taşkın akan güzel suyun kurumasın. Kanatlarının uçları kırılmasın. Koşar iken ak, boz atın sürçmesin. Vuruşunca kara çelik, öz kılıcın çentilmesin. Dürtüşürken alaca mızrağın ufanmasın. Ak saçlı ananın yeri uçmak olsun. Aksakallı babanın yeri uçmak olsun. Hakk'ın yandırdığı çırağın yanadursun. Gücü yüce Tanrı, seni alçağa muhtaç eylemesin, Han'ım hey!⁵

⁵ Binyazar, Adnan, Dedem Korkut, Milliyet Yayınları, 1973, s. 99–114.

SÖZDEN GÖRSELE

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Destan, Halk Hikâyesi
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Destan ve halk hikâyelerinin yeni sanatsal üretilere esin kaynağı olabileceğini fark eder (2. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	:

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden öğrencilerden destan ve halk hikâyeleriyle ilgili bir araştırma yaparak derse gelmeleri istenir (Genel olarak destan ve halk hikâyeleri, bunlardan örnekler ve bunların hangi sanatsal üretilere kaynaklık ettiği araştırılmalıdır.).

1. Öğrencilerin araştırmaları sınıfa sunulur.
2. Destan ve halk hikâyelerinin yeni sanatsal üretilere kaynaklık ettiğini gösteren ekteki gazete haberleri, afişler vb. yansıtılır.
3. Ekteki örneklerden ve öğrencilerin araştırmalarından da yararlanılarak destan ve halk hikâyelerinden hangilerinin, hangi sanatsal ürünlere esin kaynağı olduğu tabloda işaretlenir.

Destan/Halk Hikâyesinin Adı	Kaynaklık Ettiği Sanatsal Ürün						
	Sinema	Tiyatro	TV Dizisi	Roman/Hikâye	Opera/Bale	Heykel	Diğer
1. Leyla ile Mecnun	X	X					
2. Ferhat ile Şirin							
3. Kerem ile Aslı							
4. Dede Korkut Hikâyeleri							
5. Köroğlu							
6. Deli Dumrul (Dede Korkut Hikâyeleri'nden)							
7.							
8.							

4. Destan ve halk hikâyelerinin yeni sanatsal üretilere esin kaynağı olabileceği vurgulanır.

Bolu beyi, at yetiştiren bir köylüden, çok iyi bir at ister. Köylü atı götürür. Ancak, Bolu beyi atı beğenmez. Bunun üzerine köylünün gözlerine mil çektirip onu kör eder. Köylü evine geldiğinde, oğluna olanları anlatır. Oğlu, babasının intikamını almaya yemin eder ve babasının kör olmasından dolayı kendisine “Köroğlu” adı verilir. Bolu beyinin beğenmediği at olan Kırat'ı kendi istediği gibi yetiştirir ve Kırat ile intikamın yolunu tutar. Ancak, Bolu beyinin güzeller güzeli bir kız kardeşi vardır...

NAZIM HİKMET

Ferhat ve Şirin

Tek bir insana karşı duyulan aşkla, insanlığa, insanlığın yararına ve mutluluğuna karşı duyulan aşkın, itişip kakışmadan, birlikte var olabileceğini söyleyen, Doğu'nun gizemli karanlığından süzülüp gelen bir aşk masalı.

“Kerem ile Aslı” film oluyor

TRT için hazırlanan "Kerem ile Aslı" isimli 90 dakikalık televizyon filminin çekimleri, Aksaray'da başladı.

Anadolu halk hikâyelerinden biri olan Kerem ile Aslı'nın aşkının anlatılacağı filmin çekimlerinin, Güzelyurt ilçesi ile Sultanhanı, Ihlara ve Selime beldelerindeki tarihî mekânlarda yapılacağı bildirildi.

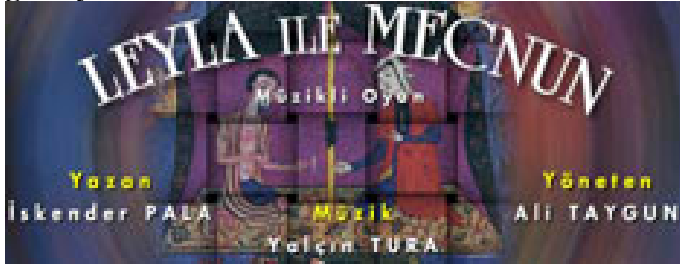
Adana Devlet Tiyatrosu (ADT), yeni sezonu “Deli Dumrul” adlı oyunla açtı.

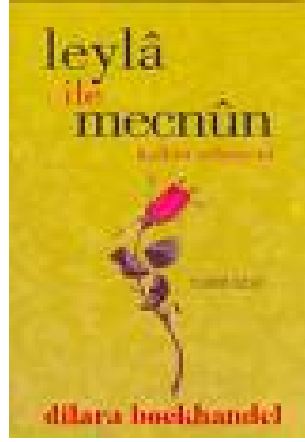
İstanbul Devlet Opera ve Balesi'nde Sezonun İkinci Dünya Prömiyeri “Deli Dumrul” Operası

“Deli Dumrul” operasının konusu Dede Korkut Hikâyeleri’nden kaynaklanır. Deli Dumrul’un kuru bir çay üzerine kurduğu köprüden geçenden otuz akçe, geçmeyenden döve döve kırk akçe alması ve bu haksızlığın karşısına kul gücüyle yenilemeyecek amansız bir Tanrısal gücün çıkmasını konu alır. Kendisinden deli, kendisinden güçlü bir varlığa inanmayan, kimsenin kendisiyle savaşılabileceğini sanmayan Deli Dumrul, Azrail’le karşılaştıktan sonra başına gelenlerden insanca düşünmeye ve erdemlice davranmaya yöneltecek birtakım sonuçlar çıkarır. Deli Dumrul’un karşı karşıya geldiği şey sonucu değiştirilmez bir gerçektir: ölüm... Haksızlık eden, büyüklenen insan, bağışlanamaz bir suç işlemiştir. Ama Tanrı her şeyi bağışlayacak yücelikte ve güçtedir.

Prof. Dr. İskender Pala’nın sahneye koyduğu, Leyla ile Mecnun büyük ilgi görüyor.

İki genç birbirine âşık olur. Bunun üzerine görüşmeleri engellenir. Kays Leyla’dan vazgeçmek istemez. Davranışlarını garipseyen etraf ona 'Mecnun' demeye başlar. Delikanlı Leyla için her şeyi yapmaya hazırdır. Âşıkların birliğini savunanlar engel olanlarla çatışmaya başlar...

TRT'den Türk Kültürüne Armağan

TRT, “Dede Korkut Hikâyeleri”ni izleyicisiyle buluşturuyor. Efsanelerde yer alan gerçeküstü unsurları, gerçekçi kılmak için kullanılan teknolojiyle ve destansı bir anlatımla izleyici, Korkut Ata'nın “soy soyladı, boy boyladı” diye başlayan hikâyelerindeki Tepegöz'le, Deli Dumrul'la, Boğaç Han'la masalsı ve gizemli bir yolculuğa çıkacak...

ON ÜÇÜNCÜ HİKÂYİYİ YAZALIM
(Alternatif)

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Sözlü Anlatımlar
ÜNİTE	: Destan, Halk Hikâyesi
TEMEL BECERİLER	: Değişim ve sürekliliği algılama, yaratıcı düşünme, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Destan ve halk hikâyelerinin yeni sanatsal üretilere esin kaynağı olabileceğini fark eder (2. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	:

SÜREÇ

Öğrencilerin on iki hikâyeden oluşan Dede Korkut Hikâyeleri'nden herhangi birinin sonunu tamamlamaları veya Dede Korkut Hikâyeleri'nin on üçüncüsünü kendilerinin yazmaları istenir.

ÖNCE SÖZ VARDI

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Hukuku
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, eleştirel düşünme
KAZANIM	: Yazılı hukukta anayasa, yasa ve yönetmeliklerle oluşturulan hukuk düzeninin, halk hukukunda töre (örf), gelenek (anane) ve görenek (âdet)lerle oluşturulduğunu fark eder (1. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Örnek, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT BAŞLICA NORMLAR¹

Normları gerek bünyesel ayrımları gerekse uygulanabilme nitelikleriyle başlıca üç grupta toplayabiliriz: örfler(yasalar), âdetler ve sosyal alışkanlıklar. Bunlar kendi bünyeleri içinde örf, âdet, teamül, töre, gelenek, görenek, moda gibi birtakım alt gruplara da ayrılırlar. Bunlar; yaygınlıklarına, işlevlerine ve sosyal değerlerine göre değil, aynı zamanda bölgesel oluşlarına ve sosyal sınıflarına göre de ayrımlar gösterirler.

Halk bilimin çekirdeğini oluşturan bu kavramları kesin tanımlar ve sınırlarla birbirinden ayırmak oldukça zordur. Türkçede bu kavramların çoğu zaman birbirlerine karıştırılarak kullanılma yaygınlığı da bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Bununla beraber gerek özellikleri gerekse işlevleri bakımından bu kavramları belirli noktalarda birbirinden ayırarak açıklamak ve örneklemek mümkündür.

Örf

Örfler, çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen birtakım örnek tutum ve davranışlardır. Örfler, aynı zamanda toplumun herhangi bir değer sisteminin bünyesini oluşturan temel taşlarını da temsil ederler. Bu değerler sistemi, toplumsal yapının durumuna göre giderek özel bir hukuk sistemine göre ya da o sistemdeki bir yasa maddesine de gerekçe olur.

Örflerin bireyle birey, bireyle aile, bireyle komşular ve akrabalar, bireyle halk ve ulus arasındaki ilişkileri, davranışları, tutum ve tavırları düzenleyen ve belirleyen

¹ Bu bölüm, "Sedat Veyis Örnek'in, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.122–126." kitabından alınmıştır.

işlevleri vardır. Toplumun her üyesini sürekli olarak baskı altında tutan örfler; zorlayıcı, yaptırıcı ya da yasaklayıcı yaptırımlarıyla bireyin grupta cemaatle ya da toplumla uygunlaşımını sağlar. Öte yandan cins, yaş, sınıf ve mesleklere göre belirlenmiş çeşitli örfler bunlar arasında bağlantıyı koruma, kollama, pekiştirme ve denetleme işlevleriyle de yüklüdürler.

Örflere karşı çıkma kimi toplumlarda yasaya karşı çıkmayla bir tutulur; hatta zaman zaman yasaların da üstünde tutularak katı ve bağışlamasız bir tutumla birey cezalandırılır...

Âdet

Yaptırım gücü örfe bakarak daha gevşek ve esnektir... Âdetler, tıpkı örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte, yönetmekte ve denetlemektedirler. Toplumsal yaşamın düzenli gitmesinde, kuralların uygulanmasında âdetler etkili olmaktadır. Örneğin, karşılama ve uğurlamalar; yemek ve sofraya düzenleri; geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar; kız isteme, nişanlılık ve evlenme usulleri; cinsler, yaş grupları, meslek mensupları arasındaki ilişkilerin biçimleri; selamlaşma, hatır sorma sırasında uyulması gereken kurallar; bayramlar, mevsimler, önemli günlerle ilgili davranış biçimleri; 'yas alma', 'başsağlığı dileme' gibi durumlarda söylenecek sözler, takınılacak tavırlar ve tutumlar âdetlerin alanına girerler.

Âdetler çeşitli kökenlerden kaynaklanmış ve biçimlenmişlerdir; bunlar içerisinde geçmiş zamanların yaşama biçimleri, dünya görüşleri, ilginç rastlantı ve olaylar önemli bir yer tutarlar. Bir toplumda, toplumun bütününe ilgilendiren âdetler olduğu gibi çeşitli mesleklerin, mezheplerin, etnik grupların vb. kendilerine özgü âdetleri de vardır...

Kimi âdetler oldukça durağan ve sürekliyken kimisi de zamanla değişebilen niteliktedir. Âdetlerden bir bölümü toplumun büyük değişim çalkantısına ayak uydurarak özlerinde ve biçimlerinde sınırlı değişimlere uğrayarak benliklerini bir dereceye kadar korurken bir bölümü de tıpkı canlı organizmalar gibi etkinliği ve diriliğini zamanla yitirerek gün gelir ortadan kalkarlar...

Gelenek

Gelenekler geniş anlamıyla "bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, boş inanç, yaşantı biçimi; daha geniş anlamıyla maddi olmayan kültürdür (Ancak belirli maddi kültür öğelerini ayrı tutmak gerekir; çünkü bunlar ya manevi kültür öğeleriyle birbirine bağlantılıdır ya da onlarla simgeleşmiştir.)..."

Gelenekler sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılırlar. Tıpkı âdetler gibi ama onlardan daha güçlü olarak toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynarlar. Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde daha etkilidirler; bunlara bakarak bilim ve sanat, geleneklerin daha az etkisi altındadır.

Bireyin bağlı bulunduğu grubun ya da toplumun geleneklerine karşı çıkması, bu karşı çıkışın derecesine göre bireyin toplulukça aforozundan saldırıya uğramasına, hor görülmesinden alaya alınmasına kadar genişleyen tepki türlerinde biçimlenir.

Geleneklerin tıpkı örfler gibi yasalarla belirlenmiş türleri vardır. Yasa, geleneklere ve onlara aykırı davranışlar için verilecek olan cezaları bir ölçüye sokmaya çalışır. Gelenekler, genellikle yasalardan çok daha geniş bir alanı yönetirler...

1. Aşağıdaki metin yansıtılarak okunur.

Hukuku oluşumu bakımından sağdan sola, yaptırım gücü bakımından yukarıdan aşağıya şöyle bir tabloda gösterebiliriz:

Sözlü Hukuk

Töre (=Örf)

Gelenek (=Anane)

Görenek (=Âdet)

Yazılı Hukuk

Anayasa (= Kanunuesasi)

Yasa (= Kanun)

Yönetmelik (=Talimatname)

...Görüldüğü gibi sözlü hukuktaki "töre"nin yazılı hukuktaki karşılığı "anayasa"dır. Sözlü hukukta töreler, yazılı hukukta ise anayasalar, toplumun kolay kolay değişmeyen, en önemli ve vazgeçilmez ana kurallarıdır. Gelenekler ve yasalar bunlara göre daha kolay değişirler; göreneklerin ve yönetmeliklerin değişimleri ise en kolay ve çoğu kez sorunsuz olanıdır... Bir dedenin torunuyla bir babanın kızıyla, bir annenin oğluyla, amcanın, dayının, teyzenin ve halanın yeğeniyle, iki erkeğin ve iki kadının birbiriyle ve nihayet toplumun "çocuk" saydığı biriyle evlenmesi ne törel ne de yasal alanda mümkündür. Gerek töre denetimini sağlayan "toplum veya kamu vicdanı" gerekse anayasayı uygulayan "devlet erki", cinselliğin bu tarz kullanımını "törel=anayasal" bir suç olarak görmektedir. Bu törel hüküm, aynı zamanda yasal hükümdür ve kamu vicdanında da tartışılmamaktadır. Son dönemlerde "eşcinsel" evliliklerin kimi ülkelerde gündeme gelmesine, bunun lehine kimi düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, ülkemizde kamu vicdanı veya "töreler" bunu onaylamadığı için bu konuda bir yasal düzenleme yapılması mümkün değildir. Diğer bir töre yasağı çocuklarla ilgilidir... Türk sözlü hukuku, çocukluktan çıkma ve herhangi bir alanda sorumluluk alma yaşını kızlar için 14, erkekler için 15 olarak algılamaktadır. Bunun halk şiirinde ve destanlarda yüzlerce örneği vardır. Günümüzde yazılı hukuk ise bu yaşı 18 olarak benimsemiştir. Bu birkaç yıllık farklılık, sözel hukukun "biyolojik yetkinlik" ile yazılı hukukun "akıl yetkinliği" arasındaki "erginlik" yorumuna dayanmaktadır. Yazılı hukuk, sözlü hukukun "erginlik" ölçütünden büsbütün vazgeçmemiş, anne ve babanın onayı durumunda 18 yaş altı çocukların evlenmelerine izin vermiştir. Diğer yandan sözlü hukuk da yazılı hukuka çeşitli yaşam biçimi ve kültür değişimleri sonucu yaklaşmıştır. Bugün kamu vicdanı evlilik için 17-18 yaşı uygun görmektedir. Bütün bu örnekler de göstermektedir ki en azından demokratik toplumlarda yasalar "kamu vicdanı"nın törel alanda yasakladığı bir uygulamayı içermemektedir. Evlenme yasağını düzenleyen toplum kuralları, bin yıllardır aynen korunarak gelmektedir ve hukukun hem sözlü hem de yazılı biçimlerinin töre=anayasasını oluşturmaktadır...

Törel alana göre daha kolay değişebilir olan gelenek alanı, evlenme modellerini düzenlemektedir. Kimi araştırmacıların "evlenme geleneği" diyerek "görenek"lerle

karıştırdığı bu alan, "evlenme yasağı"na girmeyen kişilerle yapılacak evlenmelerin temel yapılarını belirlemektedir...²

2. Öğrencilerin metne göre aşağıdaki soruları yanıtlamaları istenir:

- a. Sözlü hukuk hangi alanlardan oluşmaktadır?
- b. Yazılı hukuk hangi alanlardan oluşmaktadır?
- c. Sözlü hukuktaki "töre, gelenek, görenek" ile yazılı hukuktaki "anayasa, yasa, yönetmelik"ın değişimlerini zorluk derecesine göre sıralayınız.
- ç. Evlenme modellerinin değişebilir olması geleneğin hangi özelliğini yansıtmaktadır? Yorumlayınız.

3. Yazılı hukukta anayasa, yasa ve yönetmeliklerle oluşturulan hukuk düzeninin, halk hukukunda töre(örf), gelenek (anane) ve görenek (âdet)lerle oluşturulduğu vurgulanır.

² Oğuz, Öcal, "Çağdaş Kentin Hukuku ve 'Töre' Cinayetleri", Edebiyat ve Dil Yazıları Musatafa İsen'e Armağan, Ankara, 2007, s.451, 452.

SÖZLÜ KURALLAR

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Hukuku
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, araştırma, iletişim, derleme, iletişim, değişim ve sürekliliği algılama
KAZANIM	: Halk hukukunun halk kültürünün geleneksel ve sözlü kurallarından oluştuğunu fark eder (2. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAK	: Veyis, Örnek Sedat, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Öğrencilerden çevrelerindeki halk hukuku kuralları (evlenme, boşanma, mülkiyet-miras ilişkileri, akrabalık ve komşuluk ilişkileri vb.) ile ilgili araştırma yapmaları istenir. Bu amaçla ekteki halk hukuku soruları öğrencilere dağıtılır.

1. Metin yansıtılarak okunur.

Toplumsal yaşamın gerektirdiği birtakım kurallar vardır ki bunlara uymak olumlu karşılanırken aykırı davranmak yasal bir cezayı ya da dinsel yaptırımı gerektirmez. Çünkü bu türden bir tutum ve davranış aktöreyi (ahlakı) gerektirir; söz konusu kimsenin aktöresel olgunluktan yoksun oluşuyla açıklanır. Ancak böyle bir davranışta bulunan kimse kamuoyunun, yakınlarının, yaş ve cins gruplarının ayıplama, kınama, doğrulamama gibi tepkileriyle karşılaşır. Bu türden ayıplama, kınama, doğrulamama, yadırgama, küçümseme ve aşağılama kimi zaman yasal ve dinsel yaptırımlardan daha etkilidir.

Toplumsal yaşamın uygulamasını sağlamak amacıyla yukarıdakilere ek olarak birtakım kural, gelenek, görenek, âdet ve sosyal alışkanlıkların yerine getirilmesine ya da bunlara aykırı davranışlardan kaçınılmasına dikkat edilmesi de töresel bir eksikliktir; ancak bu durum sahibini başkalarının gözünde gülünç duruma sokarak alaya ve hafife aldırır. Göreneğe, sosyal alışkanlığa, alışlagelmiş aykırı düşen davranışlar, tutumlar, hareketler, aşırılığa kaçan giyim kuşam, süslenme, yürüme ve konuşma biçimi vb. durumlar bu türdendir. Böyle durumlarda cezalandırma, günahtan arınma, aşırı derecede kınama yerine, küçümseme, alaya alma gibi tepkiler işletilir ki buna da yergisel yaptırım denir.¹

¹ Örnek, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s.122.

2. Öğrencilerin metne göre aşağıdaki soruları yanıtlamaları istenir.
 - a. Metne göre toplumsal yaşamın gerektirdiği hangi kurallara aykırı davranmak yasal bir cezayı ya da dinsel yaptırımı gerektirmez. Bu kurallara örnek veriniz.
 - b. Toplumsal kurallara uyulmadığında ne gibi yaptırımlarla karşılaşılır?
 - c. Hangi davranış, tutum ve hareketler yergisel yaptırıma yol açar? Örnek veriniz.
 - ç. Çevrenizde, ailenizde, okulunuzda vb. uymak zorunda olduğunuz kurallara ve bunların yaptırımlarına örnek veriniz.
3. Öğrencilerin halk kültürünün geleneksel ve sözlü kuralları ile ilgili yaptıkları araştırmaları sınıfa sunmaları sağlanır.
4. Geleneksel ve sözlü kuralların halk hukukunu oluşturduğu öğretmen tarafından vurgulanır.

Geleneksel ve sözlü kuralları araştırırken aşağıdaki sorulardan yararlanabilirsiniz. Bu sorular size yol göstermek amacıyla hazırlanmıştır. Bu veya başka alanlarla ilgili kendiniz de sorular oluşturabilirsiniz.

Halk Hukukuyla İlgili Sorular

Evlenme

1. Kimler arasında evlenme yasağı bulunmaktadır?
2. Akrabalar arası evlenme görülmekte midir?
3. Kız kaçırma biçiminde evlenme var mıdır? Toplum, bu tür bir evlenmeyi onaylamakta mıdır? Neden?

Boşanma

1. Çevrenizde çok sık boşanma oluyor mu?
2. Boşanmaya karşı toplumun bakışı nasıldır?

Miras

1. Çevrenizdeki miras hukuku ile ilgili uygulamalar nelerdir?
2. Miras bırakmada ve paylaşımında cinsiyet farkı gözetilmekte midir? Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?

SÖZLÜ HUKUKTAN YAZILI HUKUKA

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Hukuku
TEMEL BECERİLER	: Sosyal ve kültürel katılım, iletişim, girişimcilik, eleştirel düşünme, değişim ve sürekliliği algılama
KAZANIMLAR	: Halk hukuku kurallarının(normlarının) -yazılı hukukun normları gibi -ihtiyaçlara göre biçimlendiğini ve değiştiğini kavrar (3. kazanım). Halk hukukunun toplumun gereksinimleri doğrultusunda yazılı hukuka kaynaklık ettiğini fark eder (4. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Oğuz, Öcal, "Çağdaş Kentin Hukuku ve 'Töre' Cinayetleri", Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan, Ankara, 2007.

SÜREÇ

Araştırmalar göstermektedir ki Türkler, önceleri "yedi göbek" sayarak dış evlilik yaparken İslami dönemde çevre kültürlerin de etkisiyle gelenek değiştirerek iç evlilik yapmaya başlamışlar... Günümüzde bu gelenek tamamen değişmiş, gerek kamu vicdanında gerekse yasalar önünde "tek eşlilik" benimsenen ve uygulanan bir gelenek olmuştur. Türklerin kültüründe, kadının erkeğin yanına gelmesi ile baba yerli bir aile kurulmaktadır. Bu nedenle kadına "gelmek" fiilinden türetilen "gelin" adı verilmektedir. Ancak bu uygulama, töre olmadığı için geçmişte karşımıza "iç güveysi" tabiri çıkmakta, halk bu konudaki gelenekte kimi değişimleri sözel alanda da rahatlıkla yapmaktadır. Bu uygulama günümüz kent insanını daha da rahatlatmış, oturacak yer konusunun kültür kodu büyük oranda sorun olmaktan çıkmıştır. Türk kültürünün ataerkil olması nedeniyle doğacak çocukların babanın çocukları, babanın soyunu sürdüren çocuklar olarak görülmesi sözel alanın doğal bir uygulamasıdır. Yazılı hukuk bu uygulamayı olduğu gibi benimsemiştir ve çocuklar babalarının nüfusuna kaydedilmektedir. Kamu vicdanı yani günümüz evlenme gelenekleri, buna farklı bir çözüm getirememiştir. O nedenle "çağdaş hukuk", "ilkel hukuk"un bulduğu yöntemi sürdürmektedir... Ataerkil ailenin liderinin erkek olduğu yargısı yazılı hukukta uzun süre korunmuş, son yıllarda kamu vicdanında ortaya çıkan farklı yorumlar güç kazanmış, yani çağdaş kentin folkloru "tutucu yasaları" değiştirmiş ve erkeğin liderliği sona erdirilmiştir. Ama yasalar çağdaş kentin sözel alanının çözüm üretemediği konularda hâlâ törel alanın izinden gitmekte ve evlenen kadını koca yerli, doğan çocuğu baba soylu saymakta ve nüfus kütüklerini buna göre oluşturmaktadır. Diğer yandan "gelin" konusunda çağdaş kent folkloru, yasanın önünde gitmekte, "gelin" yerini yeni bir eve "iki gelen"e bırakmaktadır.

Görüldüğü gibi evlenme modelleri ağır da olsa değişmektedir. Bu değişmeler izlendiğinde şu rahatlıkla görülecektir ki değişim önce çağdaş kentin kültür alanında yani kamu vicdanında ortaya çıkıyor ve tartışılıyor daha sonra büyük bir haklılık, ekseriyet ve güç kazanıyor, sonra da yasalar buna bağlı olarak değişiyor...

"Evlenme yasağı" ve "evlenme modelleri"nden sonra göreneksel ve kolay değişebilir alan olan "evlenme törenleri"ne gelecek olursak burada şu terimlerle karşılaşırız: "Görücü usulü evlilik", "anlaşarak", "değiş=berder" veya "kaçarak" evlenme, "söz kesme", "yüzük takma", "şerbet veya kahve içme", "nişan", "başlık", "süt parası", "çeyiz", "kına yakma", "düğün", "nikâh", "duvak açma" vb.

Sözel toplumun en kolay bir şekilde değiştirdiği bu alan yazılı hukukta da çok kolay değişmektedir. Yazılı hukukun bu alanla ilgili konuları halkın 'kayıt', "resmî nikâh veya muamelat" dediği alanda oluşmakta ve çıkarılan yönetmeliklerle sık sık değişebilmektedir. Çağdaş kentte birçok genç, düğün yapmayı gereksiz görmekte, kırsal alanda artık başlık parası alınmamakta, yine kırsal alanda kaçarak evlenenler kolaylıkla affedilebilmekte, "Nişana gerek yok, boş yere masraf etmeyin." sözünü kız babası söyleyebilmektedir. Yazılı hukukta, her yıl evlenecek kişilerden istenecek belgeler değişmekte, kimi yeni sağlık raporları istenmekte, kimilerinden vazgeçilmekte, nikâh törenleri ve sözleri değişmektedir. Bu değerlendirmelerin ışığında, kadının cinselliğini evlenme kültürüne göre kullanması ile ilgili olarak şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

Hukuk Normu

Töre = Anayasa
Gelenek = Yasa
Görenek = Yönetmelik

Düzenlediği Alan

Evlenme Yasağı
Evlenme Modelleri
Evlenme Törenleri¹

1. Yukarıdaki metin yansıtılarak okunur ve aşağıdaki soruların yanıtlanması istenir.

- Metne göre önceleri Türkler nasıl evlenmektedir? Bu evlenme geleneği ne tür bir değişime uğramıştır?
- Günümüzde evlenme geleneği nasıldır?
- Evlenme geleneklerindeki bu değişimi yorumlayınız.
- Sözel alanın uygulamasına göre çocuklar kimin nüfusuna kaydedilmektedir? Yazılı hukuk bu uygulamayı benimsemiş midir? Buradan hareketle nasıl bir sonuca ulaşabiliriz?
- Metinde evlenme modellerinin değişime uğradığı belirtilmektedir. Bu değişim önce nerede ve nasıl başlıyor, sonuç ne oluyor?

3. Öğrencilerin metinde evlenme törenleriyle ilgili verilen terimlerden ve örneklerden hareketle günümüz evliliklerindeki değişimi çevrelerinden örnekler vererek tartışmaları istenir.

¹ Oğuz, Öcal, "Çağdaş Kentin Hukuku ve 'Töre' Cinayetleri", Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen'e Armağan, Ankara, 2007, s. 453, 454.

4. Tartışma sonucunda öğretmen tarafından, halk hukuku kurallarının(normlarının) -yazılı hukukun normları gibi- ihtiyaçlara göre biçimlendiği ve değiştiği vurgulanır.

5. Aşağıda verilen Türk Medeni Kanunu'nun 1. maddesine öğretmen tarafından dikkat çekilir.

Kanunda uygulanabilir bir hüküm yoksa hâkim, örf ve âdet hukukuna göre, bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir.

TAKVİMLERDEN HABER VAR

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Takvimi
TEMEL BECERİLER	: Araştırma, bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Takvim çeşitliliğini kavrar (1. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Halk takvimini herhangi bir yöre insanının, temelde kültürel bir miras olarak edindiği doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkinin kurulduğu dinsel, tarihsel, töresel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal, ekonomik bağın anımsama ve anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin sistemli bir dizgesi olarak tanımlayabiliriz.

Halk takvimi diye adlandırdığımız yerel takvim, bilinen, yaygınlık kazanmış takvimlerden ayrı bir biçimde yılı bölümler; günleri yaygın adlandırılışlarından ayrı adlandırır; kimi zaman birimlerine iyi ya da kötü özellikler yükler...

Yaygın olan inanca göre uzun süreli deneyim ve bilgi birikiminin ürünü olan halk takvimlerine uymamak, onun gösterdiği doğrultuda hareket etmemek bireyin büyük zararlara uğramasına neden olur. Halk takvimleri oluştukları doğal ve kültürel ortamın ürünüdürler. Malı oldukları toplum onu uzun süreli deneyimler, maddi ve manevi pek çok kayıplar sonucu elde etmiştir.

Halk takvimlerindeki zamanı noktalama ya da bölümler, kimi kez de dinsel törenler; toplumsal ortamı etkileyen diğer toplumlarla ilişkiler; topluma getirilen bir yenilik; üretim biçimindeki değişiklik; saygın bir kişinin ölümü vb. etkin bir olgu olarak kendini göstermektedir.¹

¹ Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s.22.

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden öğrencilerden takvim çeşitleri ile ilgili araştırma yapmaları ve araştırmalarını fotoğraf, resim vb. örneklerle desteklemeleri istenir.

1. Öğrencilerin araştırmaları sınıfa sunulur.

2. Kullanılan belli başlı takvimlerle ilgili verilen aşağıdaki tabloyu öğrencilerin incelemeleri sağlanır.

Belli Başlı Takvimler²	
A. Eski Mısır Takvimi	<p>Mısırlılar, elimizde bulunan belgelere göre bütün çağlarda çiftçi bir toplum olmuşlardır. Eski Mısır tarımı, su bentleri ve kanal sistemi ile düzenlenerek Büyük Ekvator ve Habeşistan dağlarından inen çamurlarla her yıl verimliliğini artıran tarlalara ve Nil'in yıllık taşmalarına bağlı idi. Bu nedenle Nil Nehri'nin taşmaları ora halkı tarafından son derece dikkatle gözlemlenmiştir...</p> <p>Yazılı kaynaklara göre Mısır'da İ.Ö. 2800 yıllarında, zamanın hesaplanmasının temel biriminin yıl olduğu bilinmektedir. Yıl, dörder aylık; suların taşması, kış ve ekme, ekin biçme dönemlerini kapsayan üç devreye bölünmekte olup aylar otuz gündü. On ki ayın sonuna beş günlük tamamlayıcı bir devre ekleniyordu...</p>
B. Eski Roma Takvimi	<p>Ülkemizde Rumi ya da Osmanlı mali takvimi olarak bilinen takvim esasta Julien takvimidir. Bu takvim hicri 1256 (miladi 1840) yılından başlayarak resmen kullanılmaya başlanmış olup 1917'de tarih başlangıcı, 1926'da da sayısal kullanımı terk edilmiştir. 26 Aralık 1926'da... 'takvimi garbi' adı ile Gregoryen takvimi yürürlüğe girmiştir.</p>
C. Ay Takvimi-Hicri Takvim	<p>...Bu takvimde Muharrem ayının başı, sene başı olarak alınmıştır. Bu takvimde ay başlangıçları, gök ayının hilal görünüşünden hilal görünüşüdür...</p> <p>...Ay takviminde aylar 29 gün ya da 30 gün kabul edilmiştir. Bu durumda 12 gök ayı 354 günlük bir gök ayı yılını verir. Bu ise gerçek yıldan 11 gün daha kısadır. Bu nedenle ay yıllarının başlangıçları her ay yılında 11 gün geriye kaymaktadır... Hicri takvimdeki bu geriye kayışın en güzel anlatımını Anadolu halkının yaşlı kuşağında buluyoruz. "Sene seneden 10 gün önce gelir..."</p> <p>...Ülkemizde ve tüm İslam ülkelerinde dinsel hayat hicri takvime bağlıdır. Kutsal gün ve geceler; oruç, zekât, hac gibi ibadetin büyük bir kesimi; dinsel bayramlar hep hicri takvime uyularak yerine getirilir.</p> <p>Ay takvimi, İslamiyetin ortaya çıkışından sonra Hz. Ömer'in hilafeti zamanında, hicretin 10. yılında tarih başlangıcının hicret yılı olarak kabul edilmesiyle günümüzde bilinen hicri takvim durumuna getirilmiştir. Hicri takvimde tarih başlangıcı Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göçüş tarihi olan 16 Temmuz 622 olarak kabul edilmiştir.</p>

² Belli başlı takvimler ile ilgili bilgiler "Gülbüz, Erginer'in, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 13–21." kitabından alınmıştır. Ayrıca, buradaki dizilim kronolojik değildir.

Ç. Eski Türk Takvimi-On İki Hayvanlı Türk Takvimi

Bu takvimde ilk tarih başlangıcı olarak kâinatın yaradılışı alınmıştır. Ancak Cengiz Han'ın hakan oluşu Türkler arasında önemli bir olay olması nedeniyle bu başlangıç değiştirilerek Cengiz Han'ın hakan oluşu tarihi takvimde ikinci başlangıç olarak kabul edilmiştir.

...

Bu takvimin hazırlanışında eski ulusların Ay'ın hareketlerine göre oluşturdukları takvimlerdeki gibi ay başı olarak kavuşumun ortası değil, başı temel alınmıştır. Böyle bir işlem için ise gerçek kavuşumu tayin etmek, bunun için de Güneş, Dünya ve Ay'ın hareketlerini çok iyi bilmek gerekir. Bu durumda sözü edilen takvim çok ince hesaplamaları da gerektirmektedir.

Bu takvimle ilgili olarak Türklerin on iki hayvan üzerine kurulmuş bir takvimleri daha vardır...

On iki hayvanlı Türk takviminde yıllara adlarını veren hayvanlar sırası ile şunlardır:

- I - Sıçgan (sıçan)
- VII- Yond (at)
- II- Ud (sığır)
- VIII- Koy (koyun)
- III- Bars (pars)
- IX - Biçin (maymun)
- IV - Tavışgan (tavşan)
- X- Taguk (tavuk)
- XV- Lu (ejder)
- X - İt (köpek)
- VI - Yılan (yılan)
- XII - Tonguz (domuz)

...

Bu takvimde bir gün, gece gündüz, Güneş'in bir yöre meridyeni üzerinden iki geçişi arasındaki zamandır. Bir gün 12 eşit bölüme ayrılmış olup her bir bölüme "çağ"³ denilmiştir. Zamanımıza göre bir çağ iki saati karşılamaktadır. Bir çağın sekizde biri "keh" ya da "geh" olarak adlandırılmıştır. Böylece bir keh,15 dakika yani saatin dörtte birine eşittir. Gün başlangıcı olarak gece yarısı kabul edilmiş olup sıçan çağının tam ortası olan 5. kehin başlangıcı alınmıştır...

...

On iki hayvanlı Türk takviminde yılbaşı Türklerin Ergenekon'dan çıkış tarihi olarak kabul edilen 9 Mart bugünkü takvime göre 22 Mart nevruz (yeni gün)dur...

...

On iki hayvanlı Türk takviminin Anadolu halkı arasında da kullanıldığını görüyoruz. Yukarı Kür ve Aras boyları ile Çoruh'un sağ kolları üzerindeki sahalarda (Kars, Erzurum, Çoruh) illerinde halk arasında ufak farklarla bu takvim kullanılmaktadır.

3. Öğrencilerin araştırmaları (takvim çeşitleri, fotoğraf veya resimler, bunlarla ilgili örnekler vb.) sınıf panosunda sergilenir.

³ Bu on iki çağ, adlarını belirttiğimiz hayvanlarla tanınırlar.

**BİL BAKALIM HANGİ TAKVİM?
(Alternatif)**

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Takvimi
TEMEL BECERİLER	: Araştırma, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Takvim çeşitliliğini kavrar (1. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	:

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Bir ders önceden öğrencilerden takvim çeşitlerini araştırarak gelmeleri istenir.

1. Öğrencilerin araştırmaları sınıfa sunulur.
2. Takvim çeşitleriyle ilgili aşağıdaki çalışma kâğıdı dağıtılarak doldurulur.
3. Araştırmalar sınıf panosunda sergilenir.
4. Ekte verilen 12 hayvanlı Türk takvimi yansıtılarak öğrencilerden bu takvime göre doğum yıllarının hangi hayvanla adlandırıldığını bulmaları istenir.
5. Öğrencilerden miladi bir yılı 12 hayvanlı Türk takvimine çevirme ile ilgili ekte verilen tabloyu inceleyerek kendi doğum yıllarının (anne babalarının, arkadaşlarının, içinde bulundukları yılın vb.) hangi yıla karşılık geldiğini hesaplamaları istenir.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

Türklerin Kullandıkları Takvimler

1. Türklerin kullandığı en eski takvimdir. Güneş yılını esas alır. Bu takvimde her yıl, bir hayvan adıyla anılıyordu.

Bu takvim dir.

2. Büyük Selçuklular zamanında Melikşah tarafından hazırlatılan bu takvim güneş yılına göre hazırlanmıştı.

Bu takvim.....dir.

3. Ay yılını esas alır. Başlangıç olarak Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği 622 yılını alır. Bugün ramazan, mevlit gibi dinî günlerde bu takvimi kullanmaktayız.

Bu takvim.....dir.

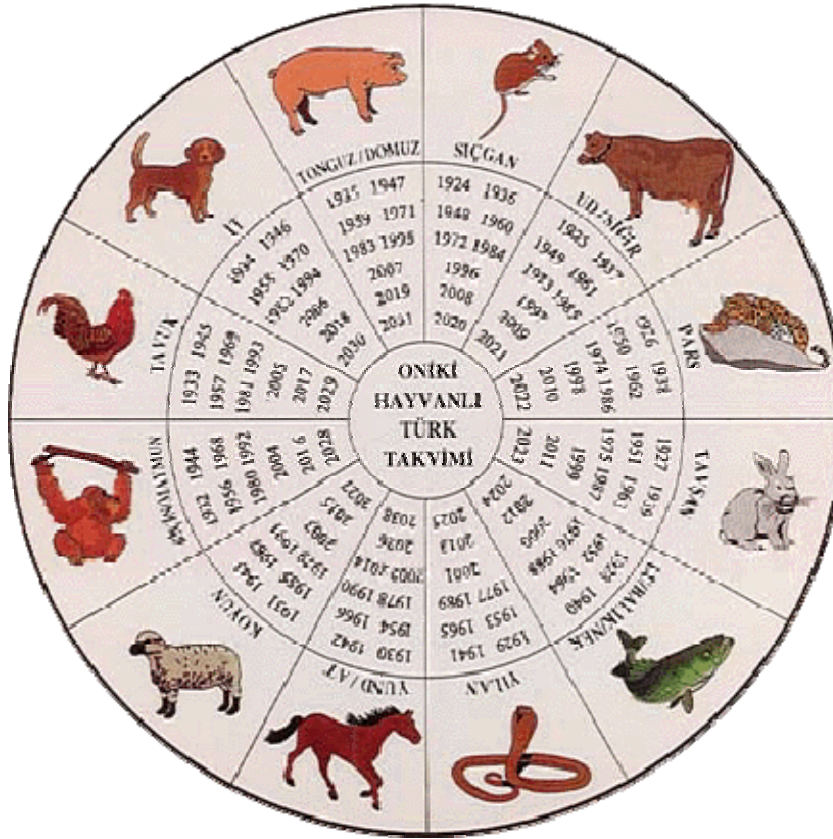
4. Osmanlı Devleti'nde resmî ve mali işlerde kullanılmak üzere 19. yüzyıl başlarından itibaren yürürlüğe giren takvimdir. Güneş yılını esas alır.

Bu takvim.....dir.

5. 1926'dan itibaren kullandığımız takvimdir. Güneş yılını esas alır. Temeli Mısırlılara dayanır. İyon ve Yunanlılar kanalıyla Batı'ya aktarılmıştır. Romalılar Sezar zamanında Julyen takvimi olarak düzenlemiş ve kullanmışlardır. Yeniçağda Papa XII. Gregor tarafından yeniden yapılan düzenlemelerle Gregoryen takvimi olarak anılmıştır. Bu takvim Hz. İsa'nın doğuşunu (sıfır) kronolojinin başlangıcı olarak kabul eder.

Bu takvim..... dir.

Yanıt anahtarı: **1.** 12 Hayvanlı Türk Takvimi, **2.** Celali Takvimi, **3.** Hicri Takvim (Hicret Takvimi), **4.** Rumi Takvim, **5.** Miladi Takvim.

Miladın ilk yılı 12 hayvanlı Türk takviminde tavuk yılına rastlıyor. Sığır yılı miladın 4. yılına rastlıyor. Burada $N=M$ formülü uygulanmaktadır.

1. Sığır : 00	Miladi 1600 yılı,
2. Sığır : 08	$M = 1600 - 4/12 = 1596 : 12 = 108,00$
3. Pars : 16	Sığır yılıdır.
4. Tavşan : 25	1751 yılı,
5. Ejder : 33	$1751 - 4 / 12 = 1747 / 12 = 45,58$
6. Yılan : 41	Koyun yılıdır.
7. At : 50	1990 yılı,
8. Koyun : 58	$1990 - 4 / 12 = 1986 - 12 = 165,50$
9. Maymun: 66	At yılıdır.
10. Tavuk : 75	
11. İt : 83	
12. Domuz : 91	

HARMAN ZAMANI

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Takvimi
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim
KAZANIMLAR	: Halk takviminin döngüsel zaman kavramıyla oluştuğunu fark eder (2. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Çizgisel takvimin bir başlangıcı/sıfırı vardır. Döngüsel zaman ise temelde doğanın gözlemlenmesiyle oluşur.

...Zamanı noktayıp dilimlemede kullanılan kimi bireysel, toplumsal ve doğal olgular şöyle sıralanabilir:

- Taninan bir kişinin doğumu, düğünü, ölümü,
- Kaynak kişinin tanımlamak istediği tarihteki bulunduğu yer, yaşı, o anda yaptığı iş türü, sosyal statüsü, rolü,
- Köyde bulunan öğretmen ilişkin anılar,
- Özellikle kaynak kişinin çocuklarının yaşı ya da anlatılmak istenen olayın olduğu andaki durumları (kundakta oluşları, yürüyor oluşları, askerde oluşları, gebe oluşları, düğünlerinin yapılışı vb.),
- Herhangi bir ürünün ekim, olgunlaşma, devşirme zamanı,
- Birkaç kişinin ölümüne neden olan salgın hastalıklar,
- Ölümlle sonuçlanan sel, yangın, deprem gibi afetler.¹

1.Öğrencilere aşağıdaki sorular yöneltilir:

- Ne zaman doğdunuz?
- Ne zaman okula başladınız?
- Okullar ne zaman açılır?
- Yaz tatili ne zaman başlar?

¹ Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s.65.

2. Öğrencilerin yanıtları alındıktan sonra aşağıdaki örnekler yansıtılır.

BANAZ/Yukarıkaracahisar: "44'lede çekirge oldu burlada. 42'de zemheride çiçek oldu, birkaç çocuk öldü. 70'lede bi deprem oldu bu Gediz'de, burayı da epey salladı."²

UŞAK/Yavu: "Böyük bir sel oldu. Hemen hemen otuz iki sene oldu. Benim bi olan va, bi yaşındaydı, şimdi otuz dört yaşına girdi ordan biliyom. O böyük selin olduunda yolma yoluyoduk. Yaz mevsimiydi. Bir garaltı geldi, zor geçtik. Benim evin içine gada girdi."

BANAZ/Yukarıkaracahisar: "Cinoğlu Ali Ağa varıdı, onun gününde bavul gibi bi radyo geldi. Pil mil vadı, havada topraa gömeleridi de öle çalıştırılardı. Gene o sıralarda köye okul yapıldı 45'lede..."³

KARAHALLI/Çamdere: "İlk radyo Hore Harbi'nin başlama zamanlarında geldi köye. Kaçınıcı senesiydi bilmeyom.

Yol, Mustafa Çeliktel'in ayanlığında yapılmaya başlandı. Su da onun zamanında geldi."⁴

ULUBEY/İnay: "...İlk kollu makine, Süleyman Abenin Ankara'ya okumaya gittiğinde gettiydi.

İlk traktör, ben askerden geldimidi 47'de hemen hemen 48-49'lada.

Köye ilk gübre Enez'in Ali'nin ziraatçiliği zamanında geldi. Ücretsiz atıla hatta.

Hakkı Hoca'yla, Üzeyir Hoca'nın öğretmenliinde köyün evleni ilaçladılarıdı. Uşak vilayet oldunendi."⁵

4. Öğrencilerin verdiği cevaplarla bu örnekleri karşılaştırmaları ve halk takvimin döngüsel zaman kavramıyla oluştuğunu fark etmeleri sağlanır.

² age., 65.

³ age., 68.

⁴ age., 69.

⁵ age., 69.

DOKUZUN DOKUZU

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Takvimi
TEMEL BECERİLER	: Araştırma, derleme, bilgi teknolojilerini kullanma, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Çevresinin gün, ay, yıl vb. takvim bilgileriyle ilgili adlandırmalarını araştırır (3. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Bir hafta önceden öğrencilerden çevresinin gün, ay, yıl vb. takvim bilgileriyle ilgili adlandırmalarını araştırarak gelmeleri istenir. Bunun için öğrencilere ekteki derleme soruları kâğıdı dağıtılır.

1. Öğrenciler araştırma sonuçlarını sunarlar.
2. Öğretmenin hazırladığı aşağıdaki örnekler sınıfa sunulur.

Günün yerel bölümlenmesi yaygın olarak sabah, öğle, gün yıldı, gün anaya kavuştu, akşam oldu biçimleriyle değerlendirilmektedir... Öğle, yaklaşık olarak sabah 10.00-11.00 arasındaki zaman diliminin adı olarak karşımıza çıkmaktadır.¹

Kaynak kişilere göre günlerin adlandırılışı ve bölümlenmesine ilişkin açıklamalardan bir örnek:

BANAZ/Baltalı: "Günleri; cuma, cumaertesi, pazar, salı, çarşamba, perşembe, diye sayarız. Günleri; sabah, öğle, öğle, ikindi, aşam diye sayarız."²

Anadolu'da yaygın olarak yıl, iki ana devreye ayrılmaktadır. Bu devrelerden birincisi yaz ya da hıdrellez olarak adlandırılırken; ikincisi kış devresi olarak adlandırılmaktadır... Yaz devresi 6 Mayıs "Hıdrellez" in girişi ile başlatılmakta, kasım ayının girişi ile son bulmaktadır. Kış devresi, kasım ayının girişi ile başlayıp 6 Mayıs'a kadar sürmektedir. Genelde devreler, altışar aylık eşit dilimler olarak kabul edilmektedir. Yaygın biçimiyle kış devresi 45'er günlük **kasım, zemheri, hamsin** adları verilen üç ana bölüme ayrılmaktadır. Tamamı 180 gün olarak kabul edilen kış

¹ Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 44.

² Erginer, age., s.47.

devresinin ilk 135 günü yani kasım, zemheri, hamsin üçlüsüne takvimde “sayılı” ya da “hesaplı” adları verilmektedir.³

Ülkemizin geniş bir kesiminde kutlanan 21 Mart (Rumi 9 Mart) nevruz (yeni gün) adıyla bilinip tanınmaktadır⁴

Mart 9 (miladi 21 Mart)’u 45 gün süren hamsinin bitiş günüdür. Bu takvimde Mart 9’unu izleyen 9 günlük devreye ‘dokuzun dokuzu’ adı verilmektedir... Sayılının bitiş günü olan Mart 9’unun gelişyle kış bitmiştir. Ancak dokuzun dokuzu son derece aldatıcı bir devre olarak tanımlanmaktadır. 20 Şubatta başlayıp yedişer gün arayla toplam 21 günde tamamlandığına inanılan cemre düşmeleri ile dokuz günlük süre olan dokuzun dokuzu toplam 30 günlük bir başka devreyi oluşturur ki bu 30 günlük devre miladi 30 Martta tamamlanır.⁵

Anadolu’da Aylara Verilen Yerel Adlandırmaların Bazıları

Döl dökümü-mart

Çift ayı-nisan

Göç ayı-mayıs

Kiraz ayı-haziran

Orak ayı-temmuz

Çayır ayı-ağustos

İncir, üzüm ayı-eylül

Ekim ayı-ekim

Koç ayı-kasım

3. Öğrencilerin araştırmaları ile öğretmenin verdiği örneklerdeki gün, ay, yıl vb. takvim bilgileri ile ilgili adlandırmalar tahtaya yazılır.

³ age., s. 53.

⁴ age., s. 54.

⁵ age., s. 59.

DERLEME SORULARI KÂĞIDI⁶

SAAT İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Saat deyince aklınıza ne geliyor?
2. Günün bölümleri kaçar saattir (sabah, öğlen, ikindi vb.) ?
3. Gün hangi saatte başlar (gece yarısı, öğleyin, sabah)?
4. Güneş'in yüksekliğine göre saatin kaç olduğunu bilebiliyor musunuz, nasıl (bir adım boyu, bir minare boyu)?
5. Gölge durumuna göre saatin kaç olduğunu bilebiliyor musunuz, nasıl?
6. Sabahları uyandığınız zamanı nasıl adlandırıyorsunuz?

GÜN İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Günü kaç bölüme ayırıyorsunuz (kuşluk, sabah, öğle, ikindi, akşam, yatsı vb.)?
2. Günleri nasıl adlandırıyorsunuz?
3. Çevre köylerde, ilçelerde, illerde kurulan yerel pazarların kuruluş günleri hangileridir?

HAFTA İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Bir yıl ya da ay özel olarak adlandırdığınız, önem verip kutladığınız bir hafta var mı? Varsa bunlar hangileridir?

AY İLE İLGİLİ KİMİ KAVRAMLAR

1. Bir ayı kaç ayırırsınız? Nasıl? Bölümlerin yerel adları nelerdir?
2. Ay adlarını sayar mısınız?
3. Ayların yerel adları nelerdir? Bu adlar nereden geliyor, anlamları nelerdir?
4. Bir ay kaç haftadır?
5. Gökteki Ay'ın biçimi ile zamansal ayın bölümleri arasında nasıl bir ilişki vardır (ayın birinde ay dolunay görünür, on beşinde yarım ay görünür, yirmi beşinde hilal görünür gibi)?

YIL İLE İLGİLİ KİMİ KAVRAMLAR

1. Bir yılı kaç ayırırsınız?
2. Bu ayırimda yer alan dilim ve noktaların adları, anlamları nelerdir (kasım, zemheri, hamsin, Hıdırellez vb.)?
3. Yılı ayırış biçimindeki bölümler kaçar ay ya da kaçar gündür? Sırası ile sayınız.
4. Yıl ne zaman başlar? Yılbaşı ne zamandır?
5. Bir yıl kaç ay, kaç hafta, kaç gündür?
6. Sayılı nedir, açıklar mısınız?
7. Sayılı kaç bölüme ayrılır, bu bölümler kaçar gün sürer, adları nelerdir?
8. Hıdırellez nedir?

⁶ age., s. 129-132.

9. Kaç tür cemre vardır? Ne zaman olur? Ne kadar sürer?
10. Bunlar dışında yıl ile ilgili neler biliyorsunuz?

MEVSİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1. Kaç mevsim biliyorsunuz? Bunların yerel adları nelerdir?
2. Mevsimler hangi aylarla başlayıp hangi aylarla biter?
3. Bir mevsim kaç aydır?
4. Gün dönümü nedir, açıkla mısınız?

HALK TAKVİMİ YAPALIM (Alternatif)

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Takvimi
TEMEL BECERİLER	: Bilgi teknolojilerini kullanma, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, yaratıcı düşünme, derleme, araştırma
KAZANIM	: Çevresinin gün, ay, yıl vb. takvim bilgileri ile ilgili adlandırmalarını araştırır (3. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	:

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

- Bir ders önceden öğrencilerden halk takvimiyle ilgili çevrelerindeki yerel adlandırmaları (gün, ay, yıl vb. ile ilgili adlandırmaları) ve bunlarla ilgili hikâye atasözü, mâni, şiir, türkü vb. sözlü anlatımları araştırmaları istenir.
- Öğrencilerin bu çalışmanın sonunda bir halk takvimi hazırlayacakları, araştırmaları sonucunda edindikleri yerel adlandırmaları, hazırlayacakları takvimde kullanacakları belirtilir. Bunun için öğrencilerden karton, kâğıt, boya kalemli, fotoğraf vb. malzemeler de getirmeleri istenir.

1. Ekte verilen örnek takvim yaprağı yansıtılarak öğrencilerin getirdikleri malzemelerden de yararlanarak farklı takvim yaprakları yapabilecekleri belirtilir.
2. Öğrenciler araştırmalarına dayanarak bir halk takvimi hazırlarlar.
3. Öğrencilerin hazırladıkları takvimleri sınıf panosunda sergilenir.

ÖRNEK TAKVİM YAPRAĞI

2008

27 ŞUBAT (GÜCÜK)

ÇARŞAMBA (UŞAK BAZARI)

2. CEMRENİN DÜŞMESİ

KASIM 112. GÜN

Kasım yüz elli, yaz belli.

YEREL ADLANDIRMALARLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Gücük: Bazı yörelerde şubat ayına verilen ad.**Uşak Bazarı:** Uşak'ın Ulubey ilçesinde çarşamba gününe verilen ad.**2. Cemrenin Düşmesi:** Cemrenin suya düşmesi.**Kasım:** Yılın iki bölümünden birine verilen ad.**Atasözü:** Kasım yüz elli, yaz belli.

NOT: Yukarıda verilen takvim yaprağındaki yerel adlandırmalar ile ilgili açıklamaları öğrenciler isterlerse takvim yapraklarının arkasına yazabilirler.

AYIN AYDINI

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Halk Bilgisi
ÜNİTE	: Halk Takvimi
TEMEL BECERİLER	: İletişim, değişim ve sürekliliği algılama, gözlem, araştırma
KAZANIM	: Halk takviminin halk hayatına yansımalarını kavrar (4. kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	: Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984. Cumalı, Necati, Yağmurlarla Topraklar Tütün Zamanı 2, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.

SÜREÇ

ÖN HAZIRLIK

Öğrencilerden halk takviminin halk hayatına yansımalarına (saya gezme, koç katımı vb.) ilişkin örnekler araştırmaları istenir.

1. Aşağıdaki paragraflar yansıtılır.
2. Halk takviminin halk hayatına yansımalarına paragraflardan örnekler vermeleri istenir.

Ulubey/Çamdere, İnay, Hasköy-Eşme/Kayalı köylerinde Ay'ın hilal görünümünden, dolunay görünümüne kadar olan on beş günlük devreye "Ay'ın aydını"; Ay'ın dolunay görünümünden hilal görünümüne kadar olan on beş günlük devreye "Ay'ın karangısı" adları verilmektedir. Bir ay içinde yer alan bu iki devre ile ilgili inanış ve uygulamalar, kaynak kişilerce şöyle anlatılmaktadır:

ULUBEY/Çamdere: "Ay buradan (batı) doğdu mu büyüyüp de on beşi olana gada Ay'ın aydınıdır. On beşinden sonra Ay'ın karangısı oluyo gari. O zaman küçülmeye başla gari. Ağacı Ay'ın aydınında kestinen gurtlanır. Karangısında kestin mi çelik gibi iyi olur. Sebzeleri, meyveyi gurudurken, yolaken Ay'ın karangısını bekleriz. Ay'ın aydınında yaptın mı güveleniyo, böcüleniyo. Aşırı da sayılı çıktın, Ay'ın karangısında yaparız. Başka şeyde Ay'ın aydınına, karangısına dikkat etmeyiz." ¹

¹ Erginer, Gürbüz, Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, s. 50.

Artı ürünün elde edilmediği dönemlerde, Anadolu'da yaygın bir biçimde gördüğümüz koç katımı uygulamasıyla, bu hayvanların yavrulama zamanları kontrol altına alınmıştır. Bu kontrolün nedeni sayıca çok ve ekonomik açıdan büyük bir önem taşıyan iki tür hayvan yavrusu, özellikle de keçininki çok narin olup kışın sert geçen aylarda soğuğa ve açlığa karşı dayanaksızdırlar... Koç katımının ana nedeni ise yeni doğacak yavruların beslenme sorunudur. İşte bu nedenlerden dolayı küçükbaş hayvancılıkta bir anlamda doğum kontrolü olan koç katımı uygulamasını görüyoruz. Eskiden çok yaygın bir biçimde uygulanan bu kontrol genel olarak sonbaharda döllenen bu iki hayvanın yavrulama zamanlarını kışın çok soğuk devresinden sonraya kaydırmaya; yavruların açlıktan ve soğuktan kırılmamasına yöneliktir... ²

Geriye dönünce Uzun Sokak'tan inen Fettah'la bir daha karşılaştı. Yerleşip kalmıştı Fettah'ın yüzünde o ilk karşılaşmalarında gördüğü gülüş.

—Nedir bugün milletin bu sevinci, dedi Fettah'a...

—Daha ne olsun Nihat Bey, dedi Fettah. Altın araba, gümüş tekerlek geçen gökten, Nisan yağmuru bu. Altın yağıyor...

Yan yana yürüdüler çocukluk arkadaşıyla. Bağa, bahçeye, ekine, tütüne, zeytine, pamuğa yani herkese her şeye birden yarayan tek yağmurun nisan yağmuru olduğunu söyledi Fettah.

Gün akşamüstü eve dönerken Halil'le evinin önünde yine karşılaştı. Yağmur berbat etmişti henüz kuruyup çekmemiş aşı boyasını. Sarılar yol yol saçaklanmıştı yukardan aşağıya. Halil üzgün görünmüyordu ama. Nihat gene de:

—Yazık olmuş güzelim boyana, demek gereğini duydu.

Halil gülüyordu:

—Sağlık olsun komşum! Yine boyarız. Alt yanı üç kilo boya, böyle yağmura üç yüz kilo bağışlasam yanmam... ³

—İyi ki dün yağdı bu dolu, diye yineledi konuyu. Bundan on beş, yirmi gün sonra yağacak olsaydı, bağları, zeytinleri çiçekte yakalardı, bu yıl bize ne üzüm bırakırdı ne de zeytin...

Öteden yaşlı bir köylü:

—Kusura bakma hâkim beyim, dedi, müsaaden olursa bizim muhtara şunu sorayım mı? Ne biliyor on, on beş gün geçmeden bir dolu daha yemeyeceğimizi?

Yargıç muhtara baktı. Karşılığını bekliyordu. Muhtar tespihini bir daha bir elinden öbürüne geçirdi:

—Sen yüreğini geniş tut, dedi yaşlı köylüye. Yılda bir, belki de dört, beş yılda bir yağar dünkü gibisi...

² age., s. 84, 85.

³ Necati Cumalı, Yağmurlarla Topraklar Tütün Zamanı 2, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006, s.370.

Yaşlı köylü kimsenin yüzüne bakmadan söylendi:

—Eskidendi o havaların düzeni. Baksana bu yıl karar tutuyor mu? Bugün mayısın on dördü hâlâ tütünleri dikemedik tarlalara. Bu yıl göğün dibi delindi gibi geliyor bana...⁴

Yağmurlar haziranın ilk haftası sonuna kadar iki, üç gün arayla serpiştirdi durdu. Fakat sevinçli yağmurlardı bunlar. Hızlanıp yavaşlayarak ya da kopuk kopuk bulutlarla aralanarak yarım saat, en çok bir saat sürüyorlardı. Çok kez ikindi ya da geceye düşüyordu yağış saatleri.

Kuçularlı Behzat'ın yüzü gülüyordu. 'Havalar hep böyle gitse daha ne isteriz be beyim?' dedi bir gelişinde.

—Nasıl?

—Böyle yağıp bir durdu mu, ardından da böyle hafif hafif esti mi tadına doyum olmaz o yağmurun...

Nihat dinliyordu.

—Zeytinleri iyice doyurur. Bağlara yarar, tütünlere çabuk boy attırır. Sanki bizim işimizi başkası görür gibi. Hani bir bahçıvan tutmuşsun da her gün malını sular say bu yağmurları... Ama böyle yağar da arkadan esmezse işte o zaman kork...

—Ne olur?

—Yağmurların ardından hemen sıcak basarsa işte o zaman yandık! Hastalığın bini bir para. Ne bağdan ne zeytinden ne tütünden hayır kalır. Ne kadar ilaçlasan yine hastalığın önünü alamazsın...

—Artık inşallah hep iyi gider, dedi, bu yıl havalar üzeceği kadar üzdü sizi...

Bir rahatlık gelmişti Behzat'a:

—İnşallah, dedi.

Sonra, o kuraklık günlerini, sellerini, kendilerini tarlaya sokmadan kesintisiz yağmurları güçlkle ansırmış gibi dalgınlaştı:

—Ee, olacak o kadar be beyim! Ne diyorsun sen? Her yıl havalar denk gitse yağmurlar hep doğru yağsa çiftçi kazandığını koyacak yer bulamaz... Biz bu kadarına çoktan razıyız. Olanlar oldu, unutuldu gitti. Havalar hep böyle gitsin, mızıkçılık etmesin, sonunda bizi ağlatmasın yeter.⁵

⁴ age., 376.

⁵ Cumalı, age., 388, 389.

3. Halk takvimi ile ilgili aşağıdaki sözler ve inanışlar öğrencilere verilir.

- Kork aprilin beşinden, öküzü ayırır eşinden.
- Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır.
- Kariyi kazana sokan soğuklar
- Kocakarı soğukları
- Kavak ağaçlarının yapraklarını tepeden dökmeye başlaması kışın sert geçeceği anlamına gelir.
- Ayvanın çok olması kışın sert geçeceğine işarettir.

4. Öğrencilerden de halk takviminin halk hayatına yansımaları ile ilgili araştırdıkları örnekleri sınıfla paylaşmaları istenir.

YUNT DAĞI'NDA BAYRAM

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40
ÖĞRENME ALANI	: Müzik, Oyun, Eğlence
ÜNİTE	: Halk Tiyatrosu
TEMEL BECERİLER	: Değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
KAZANIM	: Halk tiyatrosunun halk yaşamındaki rolünü kavrar (1. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	: Özaltun, Serap; Celal Özaltun, Ortaokullar İçin Güzel Konuşma ve Yazma III, Etemoğlu Matbaası, Ankara, 1990. Türk İşçi Çocukları İçin Türk Kültüründen Derlemeler, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları. And, Metin, Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1985.

SÜREÇ

1. Metinler okutulur, ekteki fotoğraflar yansıtılır.

Yunt Dağı'nda Bayram

Anadolu'nun birçok yerinde maskeli orta oyunları bugün hâlâ oynanır. Mesela bayramlarda, düğünlerde, uzun kış gecelerinde...

Yunt (At) Dağı'nın Maldan köyünde izlediğim bazı maskeli oyunlar, bu geleneğin ilginç örneklerindendir.

Yunt Dağı'na Manisa'dan ya da Bergama'dan çıkarsınız. Yörenin küçük küçük birçok köyü vardır. Şeker ve kurban bayramlarında çeşitli maskeli orta oyunları oynanır bu köylerde.

Oyunları yediden yetmişe, kadın, erkek herkes seyreder. Hastalar bile yataklarından kalkarlar, oyuna giderler.

Oyun, köy meydanında erkekler tarafından oynanır. Çevre evlerin damları köy halkıyla dolup taşar. Oyunun havasına göre atılan kahkahalar köyün sessiz gecelerine neşe katar.

Bayrama iki üç gün kala köyde herkes işten elini eteğini çekmiş, bayram hazırlığına başlamıştır. Evler baştan aşağı badana yapılır, temizlenir. Çamaşırlar yıkanır. Bahçeler, evlerin damları süpürülür. Çoluğun çocuğun bayramlıkları hazırlanır.

Bayrama bir gün kala herkesin (kundaktaki bebelerin, erkek ve kız çocuklarının, ihtiyaçların ve gençlerin) başına kına yakılır. Bayram gecesiyse kınalı başlar yunulur (yıkılır), ellere yumma kınalar konur. Çoluğun çocuğun, gençlerin saçları pırıl pırıl yanar güneşin altında. Nenelerin bile alınlarına ve yanaklarına dökülen kınalı perçemleri, altın gibi parlar bayram günlerinde.

Bahçelere salıncaklar kurulur. Kızlar, küme küme toplanırlar. Boğazlarda altın, kollarda bilezik... Renk renk giysileriyle salıncaklara binerler, havalara doğru uçarlar. Kızların söyledikleri aşk türküleri köye yayılır. Delikanlılar da gruplar hâlinde kızların bulundukları yerlerden geçerler, mâniler ve türkülerle karşılık verirler kızlara...

Maskeli Oyunlar

Bayram yemeğini tüm köy halkı beraberce yer. Her hane, bir sini dolusu yemek getirir ortak şölene. Erkekler, evlerin damlarında gruplar hâlinde sofralar kurarlar. Çoluk çocuk, genç ihtiyar bütün nüfus birlikte yer içer, sohbet eder. Küsler barışır.

İşte böylesi birlik beraberlik içinde geçen bayramın son gecesini maskeli oyunlar düzenlenir.

Maldan'da birbirinden ayrı 14, 15 maskeli "karakter" tespit ettim araştırmalarım sırasında.

1. "Çatal Adam ve Devecinin Karısı" (İki kişi oynar.)
2. "Mısır Tarlasından Domuz Kovma Oyunu" (Domuz, köpek, bekçi; üç kişi oynar.)
3. "Deve ve Deveci" (İki kişi devenin içindedir, bir de deveci; üç kişi oynar.)
4. "Kadıya Mal Taksim Ettirme Oyunu" (Kadı, deli adam, kâtip, berber, fasulye dişli adam; beş kişi oynar.)
5. "Atlı Gelin Oyunu" (Bir kişi oynar.)
6. "Çifte Kukla Oyunu" (Bir kişidir.)

Bayramın son günü, öğleden sonra erkekler köy odasında toplanırlar. Gece oynanacak oyunları kararlaştırırlar. Aktörler, rollerini seçerler. Her oyunu en iyi oynayan bir kişi vardır.

Maskeleri, eli becerili kişiler hazırlarlar. Maskelere gerekli malzeme köydeki evlerden toplanır. Bir daha giyilmeyecek eski giysiler, maskeli oyunlara verilir. Ayrıca kilim, çuval, urgan, ip, kolan, heybe, yastık, keçi ve koyun postları, çeşitli çanlar, çarşaf, kuru fasulye, pamuk, pekmez, bez parçaları, çatal şeklinde ağaç dalları... küfe, merdiven ve daha birçok eşya maskeli oyunlarda kullanılır...

Mısır Tarlasından Domuz Kovma Oyunu

Köylülerden biri, yaban domuzu kılığına girer. İki eline de yuvarlak birer taş alır. Elleri ve dizleri üzerinde yürüyerek sahneye çıkar. Yerde yürürken ellerindeki taşları yere 'pat pat' vurur. Üzerinde boz rengi, çizgili bir kilim vardır. Domuzun başıysa çatal bir ağaç dalına eski giysiler ipe sarılarak oluşturulur. Domuzun gözleri, iki küçük ve yuvarlak kesilmiş beyaz kâğıttandır. Domuza bir de kuyruk takılmıştır.

Domuzun arkasından 7, 8 yaşlarında bir erkek çocuğu (boynunda tasma ve küçük bir çanla) dört ayak üzerinde havlayarak sahneye gelir. Çocuk, köpek

rolündedir, domuzu mısır tarlasından çıkarmaya uğraşır. Böylece domuzla köpek arasındaki mücadele temsil edilir.

Köpek havlar, domuz homurdanır. Birbirlerine girerler. Bu arada kenarda uyuyan tarlanın bekçisi uyanır. Bakar ki domuzla köpek savaşmaktadır. Yavaşça çiftesini alır, 'pat pat' havaya ateş eder.

Domuz vurulmuştur. Domuzun ölümü, başlı başına bir oyundur. Acı acı sesler çıkararak inleyerek homurdanarak döner döner; yere düşer, deprenir. Sonra da ölür. Oyun biter.

Bazı oyunlarda da domuz ölmez; yaralı domuzun mısır tarlasından kaçışı temsil edilir.

Bu arada davul devamlı çalmaktadır.

Çatal Adam

Çatal adamı Ali iyi oynar. Ali giyinir. Onun giyiminin eşi giyimde bir de kukla hazırlanır. Kuklanın üst bedeni, başı, kolları otla doldurulur. Alt bedenin pantolonu da otla doldurularak hazırlanır. Kuklanın üst bedeni, getirilip Ali'nin beline önden bağlanır. Kuklanın alt bedeni, Ali'nin beline arkadan bağlanır. Böylece Ali, çatal şeklinde iki kişi olur.

Ellerde eş beyaz yün eldivenler vardır, ayaklarda eş beyaz yün çoraplar... Başlar aynı şekilde bağlanmıştır. Yüzlere de siyah bez örtülmüştür.

Uzaktan bakıldığında Ali'yle kuklayı birbirinden ayırt etmek imkânsızdır.

Çatal adam sahneye çıkar. Kadın kılığında genç bir delikanlıysa devecinin karısı rolünde sahneye gelir. Çatal adam, devecinin karısına tutkundur. İkisi arasında konuşmalar başlar...

Bu oyunda güncel konular da dile getirildiğinden konuşmalar eğlenceli ve neşeli olur. Sonunda çatal adam, devecinin karısını kandırır ya da devecinin karısı, çatal adamı taşlar. Çatal adamın kukla başına, bol bol taş atar, bağırır, bu garip yarattığı kovalar. Oyun biter.

Mal Taksim Ettirme Oyunu

Bu oyunu beş kişi oynar: kadı, kâtip, deli adam, berber, fasulye dişli adam.

"Kadı"nın vücuduna yastıklar, organlar bağlanır, iri bir gövde oluşturulur. Yüzüne pekmezle pamuktan sakal yapıştırılır. Gözüne koyu renk güneş gözlükleri takılır. Başına sarık ya da kasket giydirilir.

Kadı, eşeğe Nasrettin Hoca gibi ters bindirilmiştir, eşeğin kuyruğu elindedir. Sağ tarafında duran kâtip, elinde defter, kalem tutar; başına keçi postundan külah giymiştir. Yüzye çeşitli bezlerle maskelenmiştir.

"Kadı"nın sol tarafında elinde sopayla deli adam yer alır. Deli adamın başında siyah keçi postundan bir başlık vardır. Yine posttan yapılmış yüzünü maskeleyen kocaman bıyıkları dikkati çeker. Deli adam, bütün giysilerini ters giymiştir. Ceketinin cepleri dışarı sarkar. Ayakkabılarının solunu sağa, sağını sola geçirmiştir. Üstü başı lime limedir.

Arkada fasulye dişli adam görülür. Hepsi davulun eşliğinde sahneye çıkarlar. Bu görüntü karşısında insan kendini gülmekten alamaz. Sarhoş kadı eşekten indirilir. 'Şimdi' denir, 'Şu iki kardeşin ortak tarlasını eşit taksim et bakalım.'

Kadı, "Üç dönüm tarla Ali'nin, dört dönüm tarla Veli'nin." der. Kâtip yazar. Deli adam, elindeki koca sopayla ve var gücüyle kadıya vurur 'güm güm'. 'Olmadı.' der, 'Doğru taksim et.'

Deli adam, "kadı"nın vücudunu saran yastıkları sopayla döver. Davul, onun vuruşlarına eşlik eder. Kadı yere yuvarlanır. Tekrar kaldırılır. Sonunda iş tatlıya bağlanır. Deli adamın sayesinde mal, doğru taksim edilir. Bu sırada berber sahneye gelir, elindeki hayvanları kırpmaya yarayan kırkım (makas) ve hayvan tarağıyla... "Kadı"yı sözde tıraş eder, sonra kâtip tıraş edilir.

Bütün oyun boyunca fasulye dişli adam, bir hayalet gibi ortada sessiz dolaşıp durmuştur.

Oyun biter.

Oyunları tüm köy halkı seyreder. O gece uyumaz. Her yaştaki insanların kahkahaları köyü çınlatır. Bayram, maskeli oyunların neşeli havasıyla sona erer.

Maskelerde kullanılan eski giysiler, köyün deresi kenarına bırakılır. Yaşayarak eskitilen giysiler, böylesi bir törenle terk edilmiş olunur, yenileri giyilir. İşe yarayacak malzeme sahiplerine geri verilir.

...

...Anadolu topraklarının altında yatan binlerce yıllık uygarlık kanıtlarıyla Anadolu topraklarının üzerinde bugün yaşayan insanların gelenekleri ve görenekleri bir yerde birleşiyor...(Sabiha Tansuğ, Milliyet Sanat dergisi, 1980.)¹

Eski Bir Ramazan

Bak yine bir ramazan geldi. Bu, hayatımın kaçınıcı ramazanı?..

...

...Ramazan benim için her zamankinden çok özgürlük, eğlence, zevk ayıdır. Her gece, beni yatsı ezanıyla birlikte yatağa sokan, her sabah horozlarla birlikte tatlı uykumdan uyandıran zorunluluklardan hiçbirisi yok. Okul öğleye kadar tatil. Ben de mahallenin çocuklarına kapılıp bekçinin ardında sokak sokak dolaşacağım, babamla Karagöz'e gideceğim, bizim evde toplanan konu komşu çocuklarıyla fincan oynayacağım. Sonra uykuyu yenebilirim sahur yemeği yiyeceğim... Bu ne mutluluk!

Merdivenin orta sahanlığındaki adam boyu pencereden, uzakta, yakında bulunan dört beş caminin kandillerini gördüm. Biraz sonra önce derinden başlayıp gitgide yaklaşan, tekdüze bir gümlleme... Üstünde gocuğu, boynuna asılı davulu ile her zamankinden daha heybetli görünen bekçinin ardı sıra, irili ufaklı, entarili, takunyalı, fesli, takkeli, başı açık, pantolonlu, tam giyimli, dirsekleri delinmiş, pamuk hırkalı, sarıklı, kalpaklı, yalınayak, sözün kısası binbir biçimde ve kılıkta; her an çoğalan, neşe dolu bir çocuk alayı konağın önünden geçiyor. Sokak kapısının aralığından süzülerek

¹ Özeltun, Serap; Celal Özeltun, Ortaokullar İçin Güzel Konuşma ve Yazma III, Etemoğlu Matbaası, Ankara, 1990, s. 97-101.

ben de onlara katılıyorum. Laleli, Çukurçeşme, Fevziye, Şehzadebaşı, Direklerarası. Benim de içinde bulunduğum çocuk alayının, sağlı sollu fanuslar, kâğıt fenerlerle bezenmiş tiyatro kapılarının önünde şaşkınlıktan dili tutulmuş. Bu göz kamaştırıcı görünümü seyrederek ilanların renk renk yazılarını seçmeğe, sökmeğe çalışıyoruz... Bütün bunlardan önü kalabalık yollarımız geçilmez duruma gelmiş.

Bunların arasında şaşkına dönüyorum. Yokluğumun farkına varan dadımın arkam sıra yolladığı lalam yetişmemiş olsa sabaha dek buralarda kalacağım.

—Lala beni Karagöz’e götür.

Zavallı mübarek ihtiyar, hangi isteğimi geri çevirmiş ki? Kalabalık arasında beni yitirmemek için sımsıkı tuttuğu elimden çeke çeke biraz yürüdüktan sonra dumanlı, basık bir kahveden içeri giriyoruz. En dipte köşeleme kurulmuş bir hayal perdesi, altmış santimetre karelik bir bölümde göstermelik bir aslan gölgesi var. İskemleler, peykeler² dolu. Çeneleri çeliktenmiş gibi durup dinlenmeden fıstık, leblebi, kuru üzüm, kavrulmuş fındık, keçiboynuzu çiğneyen bir çocuk topluluğu da burada.

Birdenbire, perdenin ardında bir alev parlıyor. Derken bir gürültü, bir şamata. Korkunç bir el heyulası³ göstermeliği perdeden çekip alıyor.

Seyircilerde o ne coşkunluk! Gözler perdede, başlar ileriye doğru uzanmış, birçok anlamlara gelebilecek sözlerin hiçbirini kaçırmamak için kulaklar kırıste.

Uyumuşum... Karagöz de bitmiş. Lalam beni uyandırıp yine kolumdan tutuyor, ayaklarım uyku sersemliğiyle kaldırım taşlarına takıla takıla, aynı gürültülü yollardan eve dönüyoruz.⁴

2. Metinlerden ve fotoğraftan hareketle halk tiyatrosunun halk yaşamındaki yeri ile ilgili öğrencilerin görüşleri alınır.

3. Öğrencilerin halk tiyatrosunun halk yaşamındaki rolünü kavramaları sağlanır.

² **peyke:** Genellikle eski iş yerlerinde bulunan duvara bitişik, alçak, tahta sedir.

³ **heyula:** Korkunç hayal.

⁴ Türk İşçi Çocukları İçin Türk Kültüründen Derlemeler, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, s.97-99.

Ressam Muazzez'in Kavuklu ile Pişekâr Küçük İsmail'in gösterimlerinden yaptığı iki tablo (İstanbul Belediye Müzesi)

⁵ Ekteki fotoğraflar "Metin, And'ın, Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1985." kitabından alınmıştır.

Ege Bölgesi, Yunt Dağları Maldan köyünde Deve oyunu (Foto: Sabiha Tansuğ)

Karaman'dan dramatik oyunlar: Deve oyunu

Karaman'dan dramatik oyunlar: Arap oyunu

Van y6resinden dramatik oyunlar (K6lt6r ve Turizm Bakanlığı
Mill6 Folklor Araştırma Dairesi Arşivi)

KARAGÖZ'DEN MEDDAHA HALK TİYATROMUZ

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40
ÖĞRENME ALANI	: Müzik, Oyun, Eğlence
ÜNİTE	: Halk Tiyatrosu
TEMEL BECERİLER	: Araştırma, bilgi teknolojilerini kullanma, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, sosyal ve kültürel katılım
KAZANIM	: Türk halk tiyatrosunun türlerini fark eder (2. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	: Sakaoğlu, Saim, Türk Gölge Oyunu Karagöz, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003. Karaalioğlu, Seyit Kemal, Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 1 Başlangıçtan Tanzimata, İnkılâp ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980. Oral, Ünver, KARAGÖZ Televizyonda, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001. Oral, Ünver, Karagöz ve Plastik Tekniği, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001. Oğuz, M. Öcal; Tuba Saltık Özkan (yay. hzl.), Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006. Bayraktar, Sinan, Toplu Oyunları 1, Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, İstanbul, 2005. Bayraktar, Sinan, Karagöz Efsanesi, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2004. Elçin, Şükrü, Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Köy seyirlik oyunları düğünlerde, bayramlarda ya da yılın belirli günlerinde köylülerimizin genellikle "oyun yapma", "oyun çıkarma" adı altında bereket bolluk, sağlık ve yeni yılı karşılamak amacıyla oynadığı törensel içerikli oyunlardır. Bu oyunlar meydanlarda oynandığı gibi kışın oda içerisinde de oynanmaktadır.

ÖN HAZIRLIK

Öğrenciler bir hafta önceden gruplara ayrılır. Her gruptan geleneksel bir tiyatro oyununu canlandırması istenir. Gruplar kendilerine oynadıkları/canlandırıdıkları

geleneksel tiyatro türünün adını verebilirler (Karagöz grubu, orta oyunu grubu, meddah, köy seyirlik oyunları grubu gibi). Gruplar oynayacakları oyunları kendileri belirleyebilir ya da burada verilen oyunları oynayabilir.

- ❖ **Karagöz grubu:** Öğrencilerden ek 1’de verilen “Rüyadaki İftar” adlı Karagöz oyununu canlandırmaları istenir (İsterlerse bu oyunu ek 2’de verilen Karagöz tasvirlerini kullanarak da oynatabilecekleri belirtilir.).

Oyundan önce Karagöz’ün ortaya çıkış efsanesi ile ilgili aşağıdaki metin verilir:

İkisi de amele olan Karagöz ile Hacı İvaz (Hacivat), Yıldırım Bayezit’in yaptırmakta olduğu bir camide çalışmaktadırlar. Hacivat, arkadaşının kabalıyla alay ederken Karagöz de onun kibarlığa özenmesine takılır, karşılıklı şakalaşırlarmış. Ancak onların bu hâllerini seyreden diğer işçiler işlerini unuturlar. Mimarın bütün uyarılarını kulak ardı eden iki arkadaşın yüzünden yapının bitimi gecikince Padişah, mimarı cezalandırmak ister. Mimar olayı anlatınca Hacivat’la Karagöz’ün boyunları vurulur.

Bir gün Padişah’ın huzurunda bu iki arkadaşın nüktelerinden söz edilir, Padişah onları idam ettirdiğine üzülür. Şeyh Küşterî Hacivat ile Karagöz’ün suretlerini çıkarıp hayal oyunu şeklinde oynatmaya başlar.¹

- ❖ **Orta oyunu grubu:** Öğrenciler ek 3’te verilen oyunu ya da kendilerinin belirledikleri başka bir oyunu, oyun için gerekli hazırlıkları (sahne, dekor, kostüm vb.) yaparak oynarlar.
- ❖ **Meddah:** Ek 4’te verilen hikâyeyi canlandırmak üzere gönüllü ve yetenekli bir öğrenci seçilir. Meddah (meddahı canlandıracak öğrenci) hikâyesini anlatmaya geçmeden önce ek 5 yansıtılarak metin okunur, fotoğraflar gösterilir.
- ❖ **Köy seyirlik oyunları grubu:** Öğrenciler ek 6’da verilen köy seyirlik oyununu ya da kendilerinin belirledikleri başka bir oyunu, oyun için gerekli hazırlıkları yaparak oynarlar.

¹ Sakaoğlu, Saim, Türk Gölge Oyunu Karagöz, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003, s.36, 37.

RÜYADAKİ İFTAR

Çıngırak birkaç defa çalar.
Müzik biter.
Def ve nâreke velvelesi ile perdeden göstermelik alınır.

HACİVAT — (Şarkı söyleyerek gelir.)

Bu akşam gün batarken gel,
Sakın geç kalma, erken gel,
Tahammül kalmadı artık,
Sakın geç kalma, erken gel!

Perde gazelini okur.

Hay Hak !
Biz gireriz her işe,
Dolaşırız peş peşe,
Karagöz'üm gelince,
Dağıtırız hep neşe!
"Yâr bana bir eğlence!" diyeyim,
Hemen oyunumuza gireyim!

Efendim, isterim ki bütün çocuklarımız çok bilgili olsun, vatan kıymeti bilsin, her şeyi sevgide bulsun! Dilerim ki çocuklarımız şeytana uymasın, dersi bırakıp oynamasın...

KARAGÖZ — (üst köşeden bir an görünerek) Kitap okurken kimse uyumasın!

HACİVAT — (devamla) Efendim, demem o demek değil...

Daha faydalı şey yokmuş sağlığa gülmek kadar
Güller açsın yanağında, gülsün bütün çocuklar!

Sözü uzatmadan arkadaşımı çağırayım, neler yapıyor bir bakayım. Onu tanırırsınız.
Gözleri karadır, sözleri tatlıdır.

KARAGÖZ — (üstten) Hacıvat da turşu suratlıdır.

HACİVAT Arkadaşım da benim kıymetimi bilse hemen yanıma gelse!

KARAGÖZ — (Üstte söylenir.) Aman, Hacı Cavcav galiba iyi bir haber getirdi!
(Hemen gelir.) Öhö öhööö!..

HACİVAT — Merhaba Karagöz'üm, hayırlı akşamlar!

KARAGÖZ — Merhaba karga gözlüm, sana da evetli akşamlar!

HACİVAT — Ben çağırmadan geldin amma hayrola buralarda ne yapıyorsun?

KARAGÖZ — Şey, hiç... Geçerken baktım ki Karagöz perdesi kurulmuş. Çocukları bekletmemek için hemen yerime geçtim.

HACİVAT — Aferin çok iyi ettin! Bizi çok seven çocuklarımıza biraz eğlendirelim.

KARAGÖZ — Hay hay, bizi çok seven çocuklarımıza kiraz beğendirelim.

HACİVAT — Yani onları güldürelim!

KARAGÖZ — Yani onlara gül verelim!

HACİVAT—Sen yine her sözü ters anlamaya başladın.
KARAGÖZ— Sen de tersini söyle, ben doğrusunu anlarım!
HACİVAT—Neyse... Bakıyorum bugün çok neşelisin!
KARAGÖZ— Patakları ha köftehor, sen meşe gibisin!
HACİVAT—Yanlış anladın Karagöz'üm, 'Neşelisin!' diyorum. Yani keyfin yerinde, sevinçli bir hâlin var.
KARAGÖZ—Âmin!
HACİVAT— Pekâlâ, bunun sebebi nedir?
KARAGÖZ— Nereden getireyim?..
HACİVAT—Yine ne anladın?
KARAGÖZ— Unlu sepeti getir, dedin ya..
HACİVAT— Değil efendim, bunun sebebi nedir, dedim. Yani, ne oldu da yüzün gülüyor, demek istiyorum.
KARAGÖZ— Öyle söylesene!.. Şey, bugün çok güzel bir gün Hacı Cavcav!
HACİVAT— Hayatından memnun musun?
KARAGÖZ— Bayatlamış maymun sensin!
HACİVAT— Değil efendim!.. Yani neden sevinçlisin?
KARAGÖZ— Aman Hacı Cavcav, çok güzel bir rüya gördüm de hâlâ heyecanım geçmedi.
HACİVAT— Rüyan hayırlı olsun, ama bu kadar sevinecek neler gördün?
KARAGÖZ— Sorma, böyle rüya keşke her zaman görsem iş aramaya da lüzum kalmaz.
HACİVAT— Allah allah? Beni de meraklandırдың?
KARAGÖZ— Oohhh, aman...Mah mah mahhhh muuahh!..
HACİVAT— Canım yalanıp durma da rüyanı anlat!
KARAGÖZ— Anlatırsam sen de yalanırsın!..
HACİVAT— İyice meraklandırдың, hemen başla!
KARAGÖZ—Pastırma mı getirdin?
HACİVAT— Ne pastırması?..
KARAGÖZ— Çemeni başla, dedin ya..
HACİVAT— Demedim, hemen başla, dedim. Yani rüyanı anlat, diyorum.
KARAGÖZ— Aman Hacı Cavcav, sen de görsen sevinirdin!
HACİVAT— Karagöz'üm, biz çok iyi arkadaşız! Seni sevindiren şey bir rüya bile olsa beni de sevindirir. Ne gördün bakayım?..
KARAGÖZ— Hiç sorma, neler neler..
HACİVAT—Tersine ben de günlerdir rüya görmüyorum. Haydi anlat artık?..
KARAGÖZ—Hani patlıcanın ortasını ayırıp içini doldurup yemek yapıyorlar ya?..
HACİVAT—Anlamadım?.. Patlıcanın ortasını ayırdılar diye mi sevindin?
KARAGÖZ— Yemek, yemek..
HACİVAT— Ha, anladım, rüyanda yemek yedin! Patlıcan, yani imambayıldı..
KARAGÖZ— Bekle, hemen yetiştiririm!
HACİVAT—Nereye gidiyorsun?
KARAGÖZ— İmam bayıldı, dedin ya, hemen kolonya getireyim.
HACİVAT— Allah iyiliğini versin! İmambayıldı, zeytinyağlı patlıcan yemeğinin ismi!
KARAGÖZ—Aklımı karıştıрма, bana ne!
HACİVAT— Bana ne ama rüyanda yemişsin ya!

KARAGÖZ— Benim rüyamda yediğim patlıcanın içi kıymalı idi.

HACİVAT— Anladım, karnıyarık, karnıyarık...

KARAGÖZ— Kimin karnı yarık? Hemen doktor çağıralım!

HACİVAT— Canım telaşlanma, kıymalı patlıcan yemeğine karnıyarık denir. Sen patlıcanları bırak da şu rüyayı anlat! Sonra?..

KARAGÖZ— Sonraaa... Bir kenarda büyük yuvarlak bir tabakta şekerli hamur...

HACİVAT— Hah, hah, hah... Yani tepside tatlı!

KARAGÖZ— Kimsenin tepesi atmadı. Derken... Toprak tencerede et parçaları...

HACİVAT— Efendim ona güvenç kebabı denir.

KARAGÖZ— Evet hay hay, ona güvercin kanadı denir. Sonra... Hıyar kıymalı sulu yoğurt...

HACİVAT— Karagöz'üm rüya senin başına vurmuş da yiyip içtiklerimizin adını da şaşıırıyorsun! Ona da cacık denir. Sonra?..

KARAGÖZ— Sonra, hani ince uzun hamurlar var ya, onu da tepside kızartmışlar.

HACİVAT— Fırında makarna demek istiyorsun!

KARAGÖZ— Hay hay, fırıldak makara demek istiyorum. Derken bir tepside de ilaçlı sütler...

HACİVAT— İyice karıştırmaya başladın? İlaçlı süt olur mu?

KARAGÖZ— Şey, yanlış oldu. İlaçlı süt olmaz, sütlü ilaç...

HACİVAT— Hah hah hah... Anladım Karagöz'üm, o tatlıya sütlaç denir!

KARAGÖZ— İyi ya ben de sütlaç dedim.

HACİVAT— Fakat dün akşam bizim iftarda da aynen bunlar vardı. Sonra?..

KARAGÖZ—Neyse... Odada masanın üstü, öteki masaların üstü, sandalyelerin üstü hep yemek dolu, meyve, tatlı, börek dolu...

HACİVAT— Sen doluyu boşu bırak da rüyayı anlat!

KARAGÖZ— Dinlesene rüyamı anlatıyorum işte! Oğlum, kızım, anneleri, bir de ben...

HACİVAT— Canım anladık, baştan başlama! Rüya da güzel bir ziyafete gittiniz!

KARAGÖZ— Gittik ama yedirmiyorlar... Seyrediyoruz.

HACİVAT— Allah allah, neden?..

KARAGÖZ— Ben de sordum, top atılacakmış...

HACİVAT— Allah iyiliğini versin, yani iftar edeceksiniz!

KARAGÖZ— Siftah edeceğiz derken... Aaaa aaaa?..

HACİVAT— Aman ne oldu Karagöz'üm?

KARAGÖZ— Bir de ne göreyim! Hacı Cavcav karşımda değil mi?

HACİVAT— Hah hah hah, demek rüyanda beni gördün?

KARAGÖZ— Hayır rüyamda seni dövmedim. Yemekten sonra dövecektim ama unuttum.

HACİVAT— Canım şakayı bırak, sonra?..

KARAGÖZ— Bir de zeytinle zurna vardı.

HACİVAT— Tüh Allah iyiliğini versin! Zurna olur mu, ona hurma denir. Oruç bozmak için yenir.

KARAGÖZ— Neyse... Tam ben patlayacaktım ki top patladı. Masada ne varsa hemen giriştik...

HACİVAT— Bu rüya bakalım nasıl bitecek? Sonra?..

KARAGÖZ— Sonra... Giriştikçe şiştik, şiştikçe giriştik... Bir yandan ağzımız dolu iken kaşıklarımızı kucaklarımıza boşaltıyoruz.

HACİVAT— Rüya bile olsa anlayamadım. Neden öyle yapıyorsunuz?

KARAGÖZ— Hepimiz koynumuzda ve cebimizde sefer taslarımızı getirip kucaklarımıza yerleştirmiştik de...

HACİVAT— Aman aman ne yapıyorsunuz, iftara sefer taşı götürülür mü? Ayıp olur.

KARAGÖZ— Sefer taşı ayıp olursa bundan sonra tencere götürürüz.

HACİVAT— Rüya bile olsa iftarda sefer taşı çok ayıp olmuyor mu?

KARAGÖZ— Sefer taşı kayıp olur mu, sıkı sıkı tutuyoruz Hacı Cavcav.

HACİVAT— Neyse efendim sonra?..

KARAGÖZ— Sonrası bu işte... Sabahtan bir de gözlerimi açtım ki karnım hâlâ şiş...

HACİVAT— Davul gibi mi?

KARAGÖZ— Hay hay bavul gibi...

HACİVAT— Yani karnın ramazan davulu gibi şiş!

KARAGÖZ— Bir zurnacı eksik... Neyse, merak edip baktım bizim sefertasları rüyada doldurduğumuz gibi duruyor. Böyle rüyaya sevinilmez mi Hacı Cavcav!

HACİVAT— Bana bak dün akşam iftarda nerede idiniz?

KARAGÖZ— Köftehor, unuttun mu size gelmiştik ya!..

HACİVAT— Ben de onun için sordum, Allah müstehakını versin! İftarı rüya sanıyorsun! Oburluktan taş gibi yattın, iyi ki kâbus görmedin!

KARAGÖZ— Karpuz görsem onu da yerdim.

HACİVAT— Yıktın perdeyi eyledin viran, varayım sahibine haber vereyim heman (Def vuruşu ile gider.)!

KARAGÖZ— Sizi eğlendirmek için kusur işledikse affola, iftarlarınız bereketli, rüyalarınız hayırlı ola! Hoşça kalın (Def vuruşu ile gider.)!..²

² Oral, Ünver, KARAGÖZ Televizyonda, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.1-9.

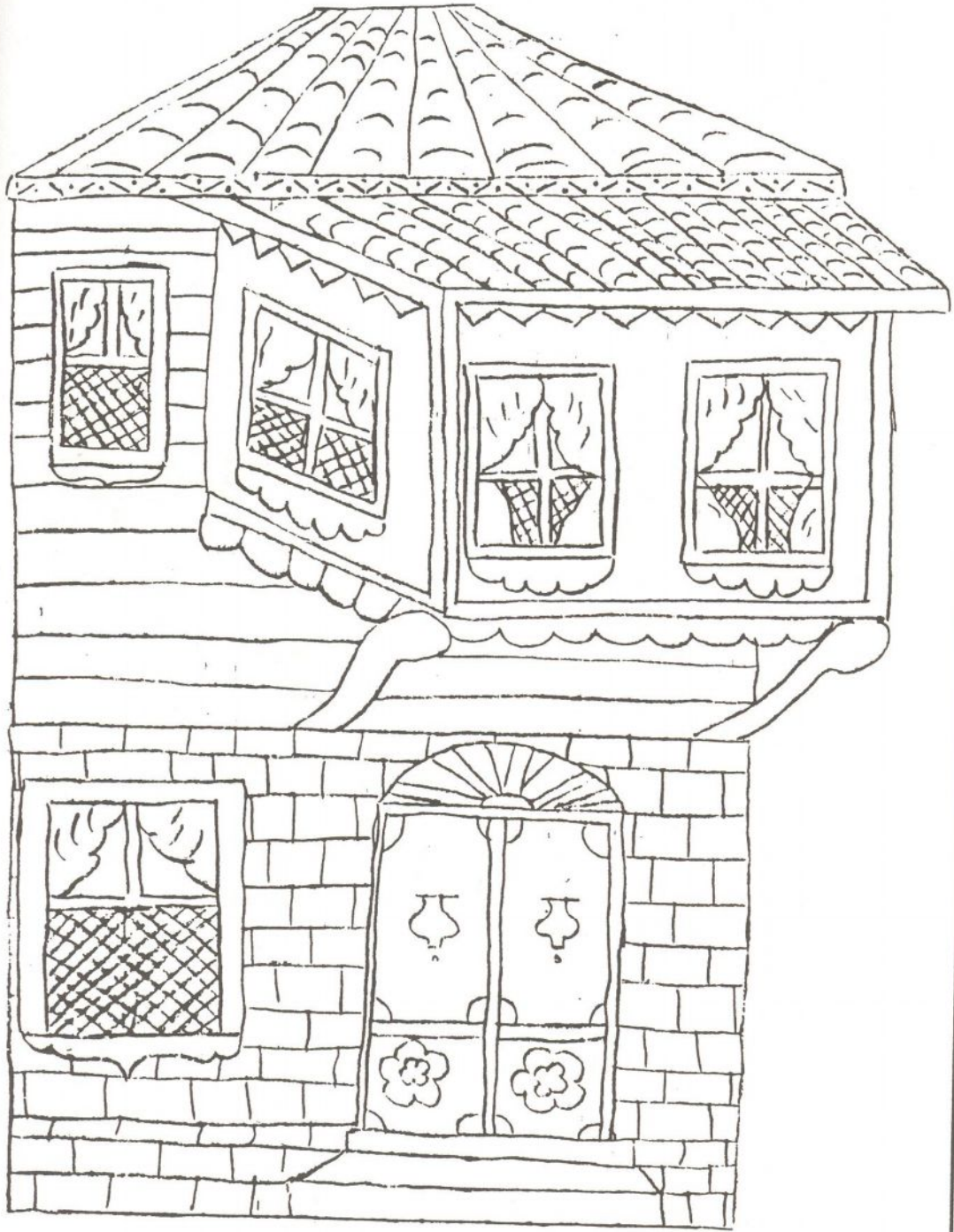
KARAGÖZ TASVİRLERİ³

(●) işaretli
kısımlar oyulacak

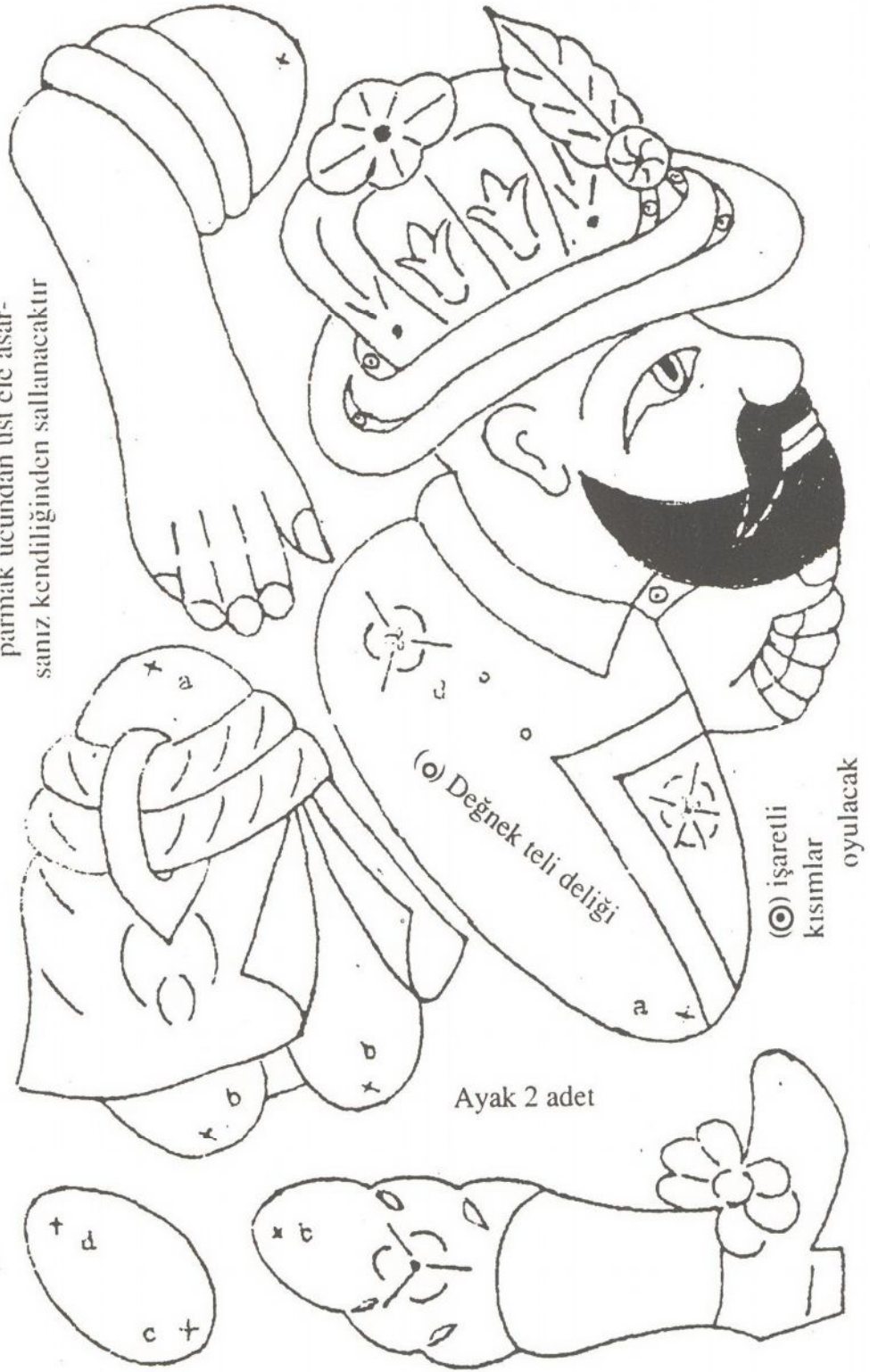
GÖSTERMELİK

³ Ek 2'deki tasvirler: Oral, Ünver, Karagöz ve Plastik Tekniği, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, s.42-45.

KARAGÖZ'ÜN EVİ

Kol vücudun önündedir. İnce iple
parmak ucundan üst ele asar-
sanız kendiliğinden sallanacaktır

KARAGÖZ

Ayak 2 adet

(o) Değnek teli deliği

(⊙) işaretli
kısımlar
oyulacak

Renkler için bir
ansiklopediye
bakınız!

HACİVAT

KAVUKLU İLE PİŞEKÂR

Kavuklu—Sorma Tosuncuğum, bir felaket atlattım ki tarif kabul etmez.

Pişekâr—Aman, geçmiş olsun Hamdiciğim...

Kavuklu—Geçmiş olsun ki geçmiş olsun!

Pişekâr—Naklet bakayım, merak ettim.

Kavuklu—Canım, geçende fırtına çıkmadı mıydı?

Pişekâr—Evet... Hatta ben korkudan evin bodrumuna kaçmışım. Sen nerede idin?

Kavuklu—Ben göklerde!..

Pişekâr—Deme!

Kavuklu—Hâlâ tir tir titriyorum... Haşım haşım yanıyorum...

Pişekâr—Sakın sıtma olmasın?

Kavuklu—Sıtma kaç para eder?

Pişekâr—Vah vah! Aman Hamdiciğim, anlat bakayım.

Kavuklu—İşte o fırtına sabahıydı. Rüzgâr daha pek o kadar esmiyor, yağmur azar azar çiseliyordu. Evden şemsiyeyi aldım, açtım; Fatih Meydanı'na geldim. Rüzgâr ziyadeleşti.

Pişekâr—Açık, yüksek yerde öyledir.

Kavuklu—Baktım ki şemsiye dikilmeye başladı. Nerede ise elimden kurtulacak... Sıkı sıkı sapına sarıldım.

Pişekâr—Baş vuruyor muydu?

Kavuklu—Vurmaz olur mu?

Pişekâr—Allah vere de bocalamayaydın.

Kavuklu—Bocalamak nerde? Rüzgâr sertleştikçe sertleşti... Şemsiye dikildikçe dikildi.

Pişekâr—Aman!

Kavuklu—Amanı zamanı yok! Bir aralık vücudumda bir hafiflik duydum. Dikkat ettim ki ben Fatih Camii'nin üstü ile bir hizaya gelmişim. Kurşunlar bana doğru...

Pişekâr—Ne diyorsun? Yat aşağı!..Maazallah bir tanesi isabet etti mi...

Kavuklu—Tosun sen bunamışsın...Tüfek kurşunu değil, kubbe kurşunları.

Pişekâr—Hay Allah müstahakını versin! Yüreğim hop etti.

Kavuklu—Benimkini sorma, neler etti! Ben hâlâ yürüyorum zannediyordum. Bir de göz ucuyla bakayım ki ayaklarım yerden kesilmiş; on beş arşın yükselmiş değil miyim?

Pişekâr—Ee... sonra?

Kavuklu—Sonrası... Büyük kubbe, derken şerefesi, alemleri...

Pişekâr—Ya düşseydin?

Kavuklu—Kabil mi? Şemsiyenin sağlam olduğunu biliyordum. Artık aşağılara bakamıyordum. Gözlerim kararı diye korkuyordum. Uç babam uç!

Pişekâr—Oh!..Ben senin yerinde olsam çaylak maylak, akbaba kovalar, yakalardım.

Kavuklu—O havada rast gelirsen...

Pişekâr—Aman Hamdiciğim... Bir şeyi daha merak ettim... Yolu nasıl buluyordun? Pusulan var mıydı?

Kavuklu—Pusulam yoktu, ama cebimde kâğıdının üzeri haritalı cıgara kâğıdı vardı; çıkarıp bakıyordum.

Pişekâr—Acaba nerelere kadar gittin?

Kavuklu — Düz gitseydim, muhakkak Şam'ı bulmuştum. Fakat dik gittiğim için haritadan bulunduğum noktayı tayin ettim ki Çukurbostan üzerindeyim...

Pişekâr — Eh ne ise! Pek o kadar uzun değil...

Kavuklu — Evet... Ne diyordum?

Pişekâr — Çukurbostan üzerindeydin, diyordun.

Kavuklu — Ha... Bir de rüzgâr birdenbire kesilmesin mi? Başladım inmeğe...

Pişekâr — Aman!..

Kavuklu — Aman ki aman! Tam yarı yola kadar indim. Güneş de çıktı... Çıkar çıkmaz gözlerim kamaştı... Ne oluyorum demeye kalmadı, şemsiye 'paf ' dedi delindi.

Pişekâr — Eyvah!..

Kavuklu — İşitiyordum, mahalle çocukları "Gökten insan yağıyor." diye bağırişiyorlardı. Onları dinleyeyim derken şemsiye tersine döndü... Harita uçtu, ben de kendimi bıraktım.

Pişekâr — Nereye?

Kavuklu — Aşağıya!

Pişekâr — Sonra? Aman çabuk söyle dört kulağım sende!

Kavuklu — İki uzun kulak senin nene yetmiyor ki? Her ne ise... Düştüm...

Pişekâr — Sakatlık makatlık?

Kavuklu — Yok. Düştüm, ama bir şeyler hışır hışır etmeye başladı. Her tarafım birdenbire kapandı

Pişekâr — Kuyu mu?

Kavuklu — Değil... Burnumla bir kokladım ki lahana kokuyor.

Pişekâr — Hışır hışır mı ediyordu? Öyle ise tam göbeğine saplanmışsın.

Kavuklu — Tam da buldun... Ben düşerken meğer o açılmış. Ben düşünce kapandı. Dış yaprakları sımsıkı sarıldı. Kolumu, bacağımı bağladılar zannettim.

Pişekâr — Lahana korkmuştur!

Kavuklu — Korktu... Şimdi ben buradan nasıl çıkacağım, diye düşünürken bir sallantı, bir sallantı...

Pişekâr — Ne oluyor?

Kavuklu — Ne bileyim?.. Bir sağa gittim, bir sola... Lahana ile beraber olduğum yerden âdeta koptum... Kulak verdim ki bir Arap karısı söyleniyor. Şimdi ben bunu eve götürür dolma yaparım, diyordu. Yüklendi... Git bre git... En nihayet durdu indirdi... İndirdi...Derken etrafımda çatırdılar başladı. Bir şeyler kopuyordu. Arap karısı lahanayı hızla yere bırakınca ufak bir çatlak hasıl olmuştu. Gözümün birini oraya diktim, gözlüyordum. Elinde kara saplı bir bıçak dış kabukları soyuyor... Rutubetten sesim kısılmış... Bir türlü bağırıyorum. Bıçağı gözet, bir tarafıma sapsın, diyemiyordum. Tam bana üç, dört yaprak kalakaldı, lahanayı kapınca ocaktaki iri bir tencereye atmasın mı?

Pişekâr — Ee...

Kavuklu — Bir haşlandım, bir haşlandım! Gözlerimi açtım ki ter içinde kalmışım...

Pişekâr — Sonra?

Kavuklu — Hâlâ mı sonra? Allah hayırlar versin, meğer rüya imiş!⁴

⁴ Karaalioğlu, Seyit Kemal, Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 1 Başlangıçtan Tanzimata, İnkılap ve Aka Basimevi, İstanbul, 1980, s.314–316.

HOCA BAKKAL

Büyük marketlerin, kocakarı üfürüğü gibi çürük nefesleriyle insanın ense köküne kulunç saplayan havalandırma cihazlarından; "Haydi durma; al al! Koy sepete." der gibi kışkırtan müzik yayınından; kalabalığının kulak kanırtan uğultusundan uzak, çarşı, hal, pazar serinliği, safiyeti, namesi, içinde gezip tozmayı yeğlerim...

Fuar, kermes, panayır, bedesten, yaşama sevinci katar insana...

Balık, bit, kuş, şaş, sosyete pazarları, örtülü çarşılar, sahaflar, kırtasiyeciler, oyuncakçılar... Bayılırim dolaşmaya...

Her şey, falanca alışveriş merkezinde bir aradaymış... Ama ne!..

Benim derdim başka...

Ben, Niyetçi Murat Ağa'nın, kesme şeker kutuları içine koyduğu rengârenk firdöndülerini, ipinden kurtuldukça kararan topaclarını, içinden artist çıkan Zambo, Golden marka çikletlerini; sağından solundan bakıldıkça göz kırpan Japon kızı kartpostalını; istop oynadığımız ele avuca sığmaz lastik toplarını, hercai misketlerini, damak kanırtan leblebi tozlarını...

Ben, Kitapçı Fevzi'nin barakasındaki, Homeros, Dante, Cervantes, Balzac, Shakespeare, Tolstoy, Sait Faik, Yunus, Nazım Hikmet, Fazıl Hüsnü Dağlarca aydınlığına karışmak cüretiyle Küşteri meşalesi kadar harlayabilen yongaların, sac sobanın ön kapağında çizdiği kıyamet tablosunu...

Ben, Hoca Bakkal'ın, mazotlu paspas gezdirilmiş tahta döşemesinin, basıldıkça vezin, uyak bulan çitirtisinin şiirini; cümbür cemaat kuru fasulye çuvallarının ardındaki tezgâhta kurulu kefeli terazisi ile haşır neşir olan, Hz. Şuayp titizliği ile titreyen, yüzü gibi pembe, pamuk ellerindeki insanlık sevdasını ararım...

Hangi çarşıda dolaşsam çocukluk aşkına rastlamak heyecanı içinde, sanırım, birdenbire karşıma çıkacaklar çocukluğumla beraber yitip giden bu dükkânlar...

Kuru fasulyenin envaîçeşidini hangi süpermarkette, hangi şehir halinde bulabilirsiniz?..

Selanikini, ayşekadınını, horozunu, bomboyunu, şekerini, dermasonunu, barbutunu, sırasını, çalısını, karnıkarasını ama... Hepsini bir arada yani...

İstanbul'da Mısır Çarşısı'nda, İzmir'de Kemeraltı dükkânlarında, Ankara'da Çıkrıkçılar Yokuşu taraflarında mı? Hepsini tek dükkânda bulurum diyen, beri gelsin.

Çorlu'da Hoca Bakkal'da, bayram sofrası gibi, kuru fasulyenin sülalesini bir arada görebilirdiniz...

İmdi... Bakkaliye kategorisi içinde bildiğiniz, gördüğünüz, duyduğunuz hangi dükkân, hangi market, hangi süpermarket varsa getirin gözünüzün önüne -aklınıza gelmeyen ben sayarım- her kalem maldan onar, on beşer kilo/adetlik bir kompozisyon kurun hayalinizde - yapın bir iyilik- Hoca Bakkal'ın bakkal dükkânını tümünden betimlememe gerek bırakmadan, kendiliğinden aralanacak kapısından giriverin içeriye...

Olur... Ben size, ahşap bir fon vereyim... Haydi istifleyin, dağarcığınızdaki muhtevayı dükkâna şimdi. Arap, Ayvalık, Puro, tıraş, çamaşır sabunlarını; paketli, poşetli, kutulu, torbalı, şişeli, tenekeli ne malzemeniz varsa dizdiniz mi raflara?... Pencere pervazlarına sıralanmış gaz lambalarını söyleyiverelim hadi... Olur, yine sizin için uzanıp asarım tavana, kurutulmuş bamya, patlıcan, kabak, Arnavut biberi hevenklerini... Hep beraber tutalım kulaklarından, yalpalaya yalpalaya getirip koyalım yan yana renk renk çuvalları... Kim, hangi çuvalı getirdiyse açıp kıvırsın ağzını... Saplayın göbeğine etiket çitasını pirincin, bulgurun, nohudun, mercimeğin...

Malatya yaprak kayısı, Medine hurması, İskilip ceviz içi sandıklarını oturtun üst üste... Germencik kuru inciri, Kemaliye dut kurusu... Tamam, yormayın kendinizi. Hikâyeciye iyilik olmaz. Bırakın; şeytan azapta gerek.

Kabuklu, iç, tuzlu fıstık... Pil, mum, ampul... Toz boya, çivit; cila, kavi... Kimyon, tarçın, kekik... Bisküvi... Çözgü ipi, çamaşır ipi... Bal, pekmez... Helva, pestil... Kestane, mısır... Yoğurt,

sirke, maya... Peynir, zeytin, yumurta... Eğlencelik... Aşurelik... Bakla içi; favalık... Keçiboynuzu... Peynir şekeri... Çakmak, kibrit, el feneri... Macar kilidi, asma kilit... Fare kapanı... Havan, süzgeç, elek... Sefer taşı... Açacak, çekecek... Isırgan otu, papatya, reyhan... Şehriye... Damla sakızı... Zerdeçal... Çamaşır suyu, tuz ruhu... Çay, kahve, ıhlamur... Fırça, süpürge, faraş... Lamba fitili... Çuvaldız, iğne, yüksük... Unuttuğum da çoktur... Keten tohumu... Çetene... Nevşehir kabak çekirdeği... Turp tohumu... Jilet... Menekşe yağı... Çörek otu... Mandal... Muşmula, iğde... Üzerlik... En mühimi, güler yüz, tatlı dil...

Ben isterseniz -en iyisi- olmayanları sayayım:

Ekmek; sucuk, mucuk; tekel ürünleri; meşrubat; su; taze meyve, sebze...

Hırdavatçıda biter, Bakkal Hoca'ya sorarlar:

Zevle, pünez, burmakulak...

"Hırdavatçı Faik'e bak." der.

"Zaten o gönderdi!"

Eşeler kıyıyı köşeyi, uygun bir malzeme bulursa verirdi...

"Para istemez."

Envanterinde yoktur çünkü. Dükkânının ıvır zıvır işleri için şahsi yedeğidir; esirgemez.

Bir köylü çocuğu, akide şekeri kavanozlarına mı dikti gözünü; "göz hakkı" der, bir iki tıkıştırır ağzına, şişirir çocuğun yanaklarını; bir de sevgiyle okşayıverir alabros perçemi... Ben, gül kokulu lokum sandığına hayrandım!

"Kuvvet ilacı" diye fısıldayan olur kulağına; bir terkip önerir; hazırlar gizliden...

"Yahu Bakkal Hoca... Benim mobilyalar kurtlandı. Ptırır ptırır, çıtır çıtır yiyorlar döşemeyi mendeburlar!.."

"Ezesin çeşni karanfili havanda; serpesin deliklerine."

"Tart öyleyse iki yüz elli gram."

"O çok olur. Yüz gram yeter sana."

Bir gram dahi eksik tarttığı izlenmemiştir. Müşterileri içinde pekiyi bildiği -gerçek- fakir fukaranın kese kâğıdına elindeki sevda ile beraber fazladan akıttığı olurdu şekeri, irmiği, karbonatı; etrafa çaktırmadan ama... Fazladan da dediysem, iki üç revani küpü fazladan dilimlenir anca bu malzemeden pişecek tepside. Müşteri kadrosu da genellikle fakir fukaradır a.

"Ne olmuştur hanım, senin kollarına böyle?"

"Haşere otlamış, uyurken; baksana... Sızım sızım sızılıyor vallahi!"

"Doktora gösterdin mi?"

"Gösterdim Bakkal Hocam, gösterdim. Bir merhem yazmış ki on ekmek parası; nasıl alasın?"

"Sızlayan yerleri sirkeli pamukla sil."

Sabah 7.30'da açılırdı; 6.30'dan itibaren kuyruk olur, Deli Cengo'nun suladığı dükkânın önü... Deli Cengo her sabah, ama her sabah koparırdı yevmiyesini Bakkal Hoca'dan: iki buçuk lira. Demir iki buçuk liradan başka para tanımazdı Cengo. Çarşıda gelen geçenden biri kâğıt beş lira verse mesela, almaz; illa iki buçuk lira. Ve yalnızca iki cümle kurabilirdi Cengo:

"Ne haber Cengo?"

"Giydim anamın çoraplarını..."

"Eee..."

"Anam, rosnisa⁵ yapmış..."

"Sonra?.."

"Giydim anamın çoraplarını..."

Her şeyin en tazesisi, en ucuzu varken; -en ucuzu derken kalitesizi sanılmasın; kâr haddi pek ızanlı, pek insaflıdır- gel de girme kuyruğa...

⁵ **rosnisa:** Rumeli mutfağından; bir nevi kuskus pilavı.

Alışverişinizin yanı sıra bir fincan kahve, bir bardak sıcak çay içme şansınız da olabilirdi, askıcı uğramışsa eğer. Oturup hoşbeş edecek hısım akraba, bu iş yoğunluğunda nasiplenemezdi elbet; hal hatır sormadan öte...

Kıskanmak yok; benim yerim ayrıydı. Oğlu, eniştemdir; olsun o kadar torpilim, ama daha başka bir hukukumuz vardı Bakkal Hoca'yla...

Yaşamak çekicinin, üzerinde gün be gün, yıl be yıl kızgın demirler dövdüğü örs, tüm hantallığıyla iyiden iyiye çöreklenmiş; ben Bakkal Hoca'yı tanıdığımda, istibdat mezalimi gibi çoktan kurmuştu saltanatını sırtında. Tutup yere çalmak geliyordu içimden çocuk ellerimle, ensesine sokulu o mendebur örsü!..

Titrek başcağızına kimi kez çenesinin altından iki parmağıyla destek verirdi.

Ak pak sakalı içinden bir evliya nuru yansıyan yüzü kırış kırış; kocaman mavi, yeşil gözleri pırlı pırlı...

Her ne kadar eniştem üstlenmişse de artık dükkânın hayhuyunu; işinin başındaydı ama; çalışmak ibadettir, düsturuyula...

Hoca Bakkal, püskülleri, yün yeleğinin iç taraflarına sokulmuş ekose yün kaşkollar takardı boynuna. Ayağında tertemiz mestleri vardı. Yelek cebindeki köstekli saatini namaz vakitlerine yakın kontrol ederdi. Başına pek zarif bir bere takardı, hani şu ressamaların şairlerin taktıklarından; hiç eksik olmazdı başından.

Gençliğinde öğretmenmiş... Arnavutluk'tan göç etmişler... Hocalıktan mı emeklidir; pek bilmem. "Hoca" onun "adı" gibidir. Öyle bellemişim besbelli. Herkes öyle bellemiştir de kimsenin, nüfus kâğıdındaki adıyla seslendiği duyulmamıştır ona... O, herkes için "Bakkal Hoca'ydı..." O, herkes için koskocaman bir insandı.

Esnaf, falancanın bir müşkülü için yardımlaşır çarşıda; örneğin, bir sakat arabası alınacaktır, olur a para denklenemez; Hoca Bakkala bir kez daha gelinir; eksiği tamamlardı... Bunu kasadan vermezdi de elini derin cepli pantolonuna sokar kendi harçlığından sıyırdı parayı. Belki böylelikle kasa hesabı da bozulmazdı.

Annem, "Haydi Hoca Bakkala git." der demez adeta kanatlanırdım... "Dur! Parayı almadan, nereye?" Uçarak çıkardım Saray Çarşısı yokuşunu... Cebimde, aşurelik listesinin arasında katlanmış tuğla rengi kâğıt yirmi liralık... Ezberimde İhlas suresi... Tutardım, sünnetlik Nacar marka saatimi; tam altı dakikada alırdım soluğu... Üstünde at nalı, çocuk patiği, sarımsak asılı dükkânın kapısından daldım içeri; içimde güllü lokum heyecanı... "Terlemişsin..."

"Annem..."

"Tamam ver listeyi bakalım."

İçerde, eniştemin etrafında tezgâhtarlar da çalışırdı. Öyle bir bakkal dükkânı işte. O tezgâhtarlar ki kaçırır dururlar dükkânın ötesine berisine; kâh merdivene tırmanır kimi en üst raftan indirecek olur ay çiçek yağını, sorar:

"Kaçlık teneke?"

"Birlik" der, kadın...

"Vardar mı, Ova mı, Özlem mi, Diktaş mı?.."

"Ay ne bileyim vallahi!" Hoca Bakkal girer araya:

"Kardeştir zaten bu markalar. Fark etmez, al birini..."

Kâh bodruma iner kimi, yeni bir fasulye çuvalı çıkarır; açarken kulaklarını çuvalın haykırır kalabalığa:

"Dermason değil; dürdane mübarek sanki... Kaç kiloydu Bey amca?"

Dükkân günün her vakti tıklım tıklımdır. Duvarında Atatürk resmi ile besmele hattı asılı küçücük yazıhanede kasanın yanındaki misafir taburesine oturtur beni; listeyi tezgâhtarlardan birine hazırlaması için verir; en geç on dakikada hazır olurdu liste...

Biz, bu esnada -kasa kuyruğu aman verdikçe- koyulaştırdık sohbetimizi...

"Eee... Unutmadın değil mi İhlas suresini?"

Tabureden kalkarak ayakta, kürsüden şiir okur gibi okumuştum. Tebessümle okşamıştı başımı.

"Afferin!.. Bu sefer hiç eksiksiz..."

Güllü lokum ağzıma...

"Şey!.. İki buçuk liram çıkışmadı da..."

"Tamam hanım kızım... Önemli değil."

"Yarın uğrar, bırakırım..."

"Elin bollaştığında, yolun düştüğünde..."

Arada bir kolonyalar ellerini; önce başıma serperdi...

"Bak... Sana bir dua daha hemen ezberleteyim: 'Allah'ım, bana iyi ahlak, sağlık ve afiyet ver..."

"Aaa bu Türkçe! Ezberlemek kolay..."

İki cep dolusu da leblebi...

"Biliyor musun Hoca dede? Büyükbabamda bir eski zaman kâğıdı var. Üzerinde eski Türkçe yazılar... Kimse okuyamadı. En son Hafız Hüsnîye yengeyi çağırdılar. O bile zor okudu. Meğer ne zormuş eski Türkçe yazıyı okumak."

"Yaa... Şimdi anladın mı; büyük Atatürk'ün niçin harf devrimi yaptığını..."

"Anladım."

Bir avuç dolusu da fındık...

Anneannem kına, rastık; babaannem baklavalık ceviz içi aldırırdı...

Alpulu şekerinden kaynatılan şerbet sakızlaşmaz. Her bir keçiboynuzu trampet sopası kadar; iki tanesi bir kavanoz reçele bedel. Bakkal Hoca'nın sattığı Kastamonu çakısıya istersen koca bir tatlı kabağı dilimle... Bir de lobiya denen bir cins kuru fasulye daha gelirdi Hoca Bakkala; senede iki çuval ya düşer ya düşmez ambardan. 2000 m rakımda, Erzurum İspir'de yetişir. Gecedan ıslatmaya gerek kalmadan koydun mu tencereye 25 dakikada pişer. Pek lezzetlidir, pek gaz yapmaz. Pişince şişer, şişince horoz gibi böbrek bir görüntü vermez. Daha saydam görüntülü; çuvalında beyaz leblebi sanırsınız...

Ah, az kalsın unuttuyordum!.. Dükkânın bir başka figüranı Deli Şerifecik... Deli Şerife'ye serbesttir, dükkândaki her çuvalı her sandığı avuçlamak. Garibim zaten en fazla peynir şekerlerini avuçlardı...

Bir sabah, annem kara önlüğümü giydirdiyordu, telefon çaldı... "Hayırdır inşallah!" deyip açtı telefonu annem... Arayan teyzemdi... Annemin yüreğine düşen kor parçasını gördüm... Kapadı telefonu... Zapta kuvvet arıyordu gözyaşlarına...

"Ne olmuş?"

"Elimizi çabuk turalım. Geç kalma..."

"Ne olmuş ya?"

"Eee... Şey... Teyzenin kaynatası... Rahmete kavuşmuş..."

"Teyzemin kaynatası kim?"

Annem, çocuk ruhumu ani travmalardan sakınırdı. Hoca Bakkal ile olan hukukumu da gayet iyi bilirdi. Hoca Bakkal, diyemedi yine... 'Haydi okula!' dedi... Çağladı gözyaşları... Yirmi dakikalık uzun teneffüste çocuklar Niyetçi Murat Aga'nın dükkânına üşüştiler... Âdetim değildir hiç okuldan uzaklaşmak...

Ben Nacar'ı tuttum... Hoca Bakkal ile Aziz Günden İlkokulu çocuk adımlarla tam iki dakikadır...

"Cenaze dolayısıyla kapalıyız."

Deli Cengo, dükkânın önünü çoktan sulamış...

Hatırlamıştım o kadını; dükkânın etrafında bakınıp duruyor...

Dayanamayıp Manifaturacı Cin İsmail'e sordu sonunda:

"Bakkal Hoca geç mi kaldı bugün ne?"

"Okuman yok mu?"

"Yok... Ne var ki?"
"Cenaze var..."
"Kim ölmüş?"
Cin İsmail Amca, yutkundu önce...
"Hoca Bakkal!.."
"Gördün mü bak? Borcum vardı... Onu verecektim iki buçuk lira... Allah rahmet eylesin."
"Sen, o iki buçuk lirayı Cengo'ya ver." dedi, Cin İsmail Amca...
Cengo'ya o gün dahi nasip olmuştur yevmiye. Bastı yürüdü kadın...
Kadın, Aziz Günden İlkokulunun önünden Ulaş köyü minibüsüne bindi; oturdu cam kenarına; iki sicim gözyaşı karıştı kıpırdanan dudaklarından, fısıldadığı duaya...
Hoca Bakkalın mevlidinde açtım mevlit şekeri külahını... En üstte gül kokulu lokum vardı.⁶

⁶ Bayraktar, Sinan, Toplu Oyunları 1, Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, İstanbul, 2005, s. 24- 32.

MEDDAH (Bestesiyle söyler.)

"Sühensâz-ı gülistân-ı nezâket
 Nihâl-i gonçe-i bağ-ı zarâfet
 Söyledikçe sergüzeşti verir bezme letafet
 Dinle imdi bende-i âcizden bir hoş hikâyet"

Bastonum;
 Alnımı sildiğim makreme...
 Sandalyeme çömelmişim;
 İçimde, eskiyen bir buruk sızıyla.
 Yüzyıllardır gelen bir efsaneyi
 Anlatmak için bilenmişim
 Gönlümün kırık saziyla...

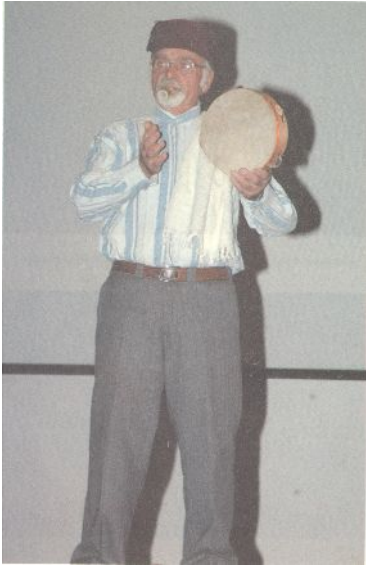
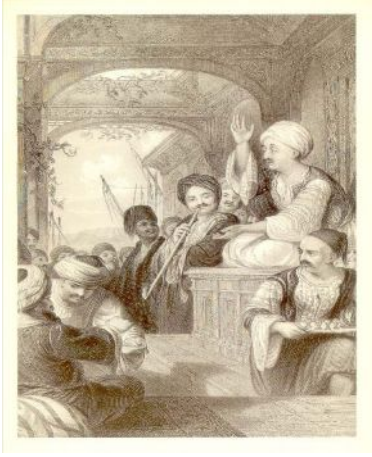
Gelenekten meddahım;
 Meddahım "methetmek"ten
 Yüz, yüzüm
 Kırk ağzım var
 Tiyatroyum bir başıma...

Kolladım kahvelerin isini,
 Yuttum sahnelerin tozunu.

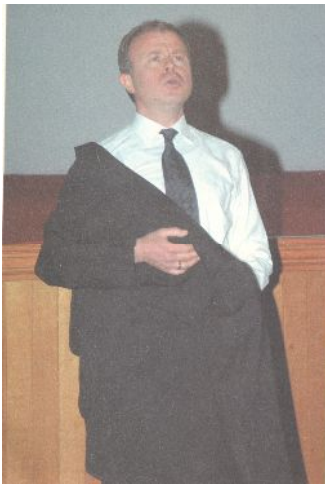
Rahmet dilerim Lalin Kaba'ya
 Rahmet olsun Borazan Tevfik'e
 Kız Ahmet Camcı İsmali'e
 Naşit'e, Dümbüllü'ye...

Ben meddahım, geleneğim
 Karşınızdayım ıkıla sıkıla
 Söz uzatmakta ustayım
 Hay ağzıma makreme tıkıla...⁷

⁷ Bayraktar, Sinan, Karagöz Efsanesi, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2004, s. 9.

Meddah Mehmet Ertuğ Meddah Hikâyesi Anlatırken⁸

"Çağdaş Meddah" Sinan Bayraktar "Ankara Sokaklarının Delisiyim" adlı oyunu sergilerken⁹

^{8,9} Meddah Mehmet Ertuğ ile Sinan Bayraktar'a ait fotoğraflar "M. Öcal Oğuz, Tuba Saltık Özkan (yay.hzl.) Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006, s.385-389." dan alınmıştır.

ÇOMÇALI GELİN

(Adana'nın Kadirli kıasabasına Bağlı Aşağıçıyanlı köyünde oynanan bu oyun, Mehmet Umurusman'dan tespit edildi.)

Yağmura ihtiyaç olduğu günlerde, çocuklar, çomça(ağaç kepçe)ya ağaçtan birer kol bağlarlar. Entari giydirirler, duvakla süsleyip gelin ederler. İçlerinden iki büyük çocuk, çomçalı gelini kollarından tutup yürümeğe başlar. Diğer çocuklar onları takip ederler. Her evin önüne gelince, durup koro hâlinde şu dörtlüğü söylerler:

Çomçalı gelin çom ister,
Allah'tan yağmur ister,
Yağ verenin oğlu olur,
Bulgur verenin kızı olur.

Ev sahibi çocuklara yağ ve bulgur verir. Ev halkından bir başkası, çocukların üstlerine helke (kova) ile su döker.

Çocuklar aynı şekilde bütün evleri dolaşırlar. Topladıkları malzeme ile bulgur pilavı pişirip yerler. Böylece oyun sona ermiş olur.

KOCAMAN OYUNU

Oyun, mısır ayıklama sırasında, geceleri, işçiler tarafından oynanır. Şahıslar; Kocaman, Kocaman'ın kızları, köy ihtiyar heyeti, bekçi ve iki delikanlıdan ibarettir.

Kocaman, konuşkan, şakacı bir adamdır. Mısır püsküllerinden bıyık yapmış ve sırtına mısır fırça (koçan) ları yüklemiştir. Kızlar kadın elbisesi giymiş iki yakışıklı delikanlıdır. Kocaman, kızlarla kendi kılık kıyafetini hiçbir kimsenin bilmediği ve görmediği bir yerde hazırlamıştır. Köy ihtiyar heyeti ile bekçi ve iki delikanlı tabii kıyafetleri içindedirler. Olay köy odasında geçer.

Kocaman, dışarıdan kapıyı çalar. Köy bekçisi kapıya koşar:

— Kim o?
— Köyünüze misafir kabul eder misiniz?
— Dur, biraz bekle de muhtara sorayım.

Bekçi bağıır:

— Hey muhtar, köye misafir geldi, kabul edelim mi?

Muhtar yanındaki üyelere döner:

— Ne dersiniz ağalar, kabul edelim mi?

Üyeler hep birden:

— Sen bilirsin muhtar, istersen gelsin bir defa görelim.

Muhtar, bekçiye:

— Ulan bekçi, de ona gelsin bakalım, kimdir?

Bekçi kapıyı açar. Kocaman bastonuna dayanarak tuhaf bir ihtiyar yürüyüşü ile ve kızları yanında olduğu hâlde içeriye girer. Kızlar çeşitli cilde, işve ve edalarla sallana sallana muhtarın önünde dururlar.

Kocaman, ortaya şöyle hitap eder:

—Esselamünaleyküm ve rahmetullah, ağalar.

Muhtar:

—Ve aleykümselam, hoş geldiniz, safalar getirdiniz, şurada oturun bakalım.

Kocaman, ortaya yığılmış mısır fırçalarının üstüne oturur.

Muhtar sorar:

—Ee, söyle bakalım ihtiyar, nerden gelip nereye gidiyorsun?

Kocaman derin derin içini çeker. Kızları kıkır kıkır güler. Kocaman, bastonu ile onları tehdit ettikten sonra anlatmaya başlar:

—Benim dertli başıma geleni ne sen sor ne ben söyleyeyim ağam. Köyüm yandı, evim barkım yandı, bizim garip köroğluyu sel aldı. Oğullarım Zonguldak'ta kömür ocağının altında ezildi. Ben de bu iki kızcağızla ortada kaldım. Bana köyünüzü salık verdiler.

Orda sana iki kabak ocaklığı yer verirler, ekip biçersin, geçinip gidersin, dediler. Biz de gelip himmetinize sığındık.

Muhtar, ihtiyar heyeti ile kendi aralarında fısıltı hâlinde görüşür.

—Peki Kocaman senin dediğin gibi olsun. Bastonu ile mısır fırçaları serilmiş avludabir yeri uzaktan işaretler; işte sana iki kabak ocaklığı yer. Güle güle otur, güle güle yaşa.

Kocaman ve kızları ellerine birer değnek alırlar. Kendilerine verilen bir metre kare kadar yeri açmaya ve güldürücü hareketlerle işlemeye başlarlar.

Akşam olmuştur. Kocaman ve kızları yorgundur. Biri sağında, diğeri solunda uzanırlar. Derin bir uykuya dalarlar. Horlamaya başlarlar.

Bu sırada Kocaman'ın kızlarını gözlerine kestiren iki delikanlı, sağdan, soldan, sine sine, yaklaşp kızları uyandırırılar. Güldürücü, âşıkane sözler ve hareketlerle kandırıp kaçırlılar.

Kocaman uyanır. Kızlarını bulamaz. Güldürücü feryatlarla dövünmeye başlar. Sonra, muhtarı arar, şikâyet eder. Muhtar onu teselli eder. Kızları ve delikanlıları bekçi vasıtası ile buldurur. Onları muhakeme eder. Kızlar kendi istekleri ile kaçtıklarını söylerler. Kocaman, hiddetlenir. Çileden çıkar. Muhtar işi tatlıya bağlar. Kızlar ve delikanlılar Kocaman'ın elini öperler. Çeşitli oyun, türkü ve eğlenceler yaparak gençleri evlendirirler.

Muhtar, Kocaman'a iki kabak ocaklığı daha vererek köy kütüğüne kaydeder.¹⁰

¹⁰ Elçin, Şükrü, Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu), Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977, s.93-95.

DÜNDEN BUGÜNE

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'
ÖĞRENME ALANI	: Müzik, Oyun, Eğlence
ÜNİTE	: Halk Tiyatrosu
TEMEL BECERİLER	: Değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, eleştirel düşünme
KAZANIM	: Geleneksel tiyatro ile modern tiyatronun etkileşimini fark eder (3. kazanım).
MATERYALLER	: Projeksiyon, gazete ve dergiler
KAYNAKLAR	: Oğuz, M. Öcal; Tuba Saltık Özkan (yay.hzl.), Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006. Oğuz, M. Öcal; Yeliz Özay (yay. hzl.), Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006.

SÜREÇ

- Öğrencilere;
 - Tiyatroya gidip gitmedikleri,
 - Gittilerse izledikleri oyunun ne olduğu,
 - Oyunda bir metne bağlı kalınıp kalınmadığı,
 - Oyunun nerede ve kimler tarafından oynandığı vb.sorular yöneltilir.
- Geleneksel tiyatro türlerinin özellikleri anımsatılır.
- Ekte verilen oyun afişleri ve bilgileri yansıtılarak geleneksel tiyatro ile modern tiyatro arasındaki etkileşim fark ettirilir.

“Düğün Ya Da Davul” Nurhan Karadağ’ın Rejisiyle Harbiye Muhsin Ertuğrul Sahnesi’nde

“Düğün ya da Davul” oyununda olay örgüsü, geleneksel bir köy düğünü üzerine kurulmuştur. Bu oyunda köy seyirlik oyunlarının özellikleri görülmektedir.

Keşanlı Ali Destanı

Haldun Taner, Keşanlı Ali Destanı’nda, eski tiyatro geleneğinin birçok özelliğini çağdaş bir yorumla seyirciye sunmaktadır.

Yedi Kocalı Hürmüz

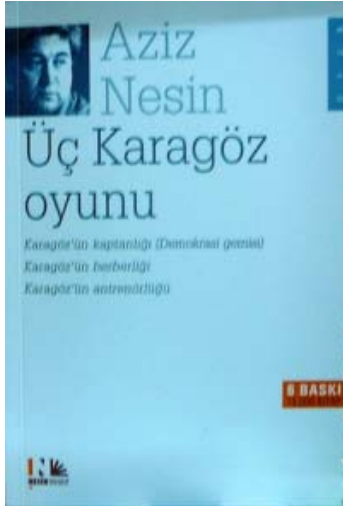
Altı koca ile evli olan Hürmüz âşık olunca yedinci kocayı elde etmeye çalışır. Oyunda geleneksel Türk tiyatrosunun orta oyunu tekniği kullanılmıştır.

Kanlı Nigar (Oyun)

Tuluat ustaları; Salihler, Kel Hasanlar, Abdiler, Nasitler ve Dümbüllüler Kanlı Nigar vb. oyunları, Karagöz perdesinde ve orta oyunlarında yaşatarak günümüze kadar getirmişlerdir. Sadık Sendil, Kanlı Nigar oyununu yeniden ele alarak çağımıza uyarlamıştır.

Aziz Nesin'in Üç Karagöz Oyunu

Aziz Nesin, geleneksel Türk tiyatrosunun özellikleriyle çağdaş sahne anlatımını birleştirmeye çalışan yazarlardan biridir... Aziz Nesin'in yazdığı 'Üç Karagöz Oyunu' birbiri ardınca yazılmış üç oyundan oluşur. Geleneğe uygun olarak her oyunun sonunda Karagöz, bir sonraki oyunun adını belirtir... Oyunlarını geleneksel Karagöz oyunlarında olduğu gibi dört bölümde yazar.¹

¹ Oğuz, M. Öcal; Yeliz Özay (yay. hzl.), Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006, s. 100.

Cem Yılmaz Bir Modern Meddah Mıdır?

...

Görülen o ki meddah temsiliyle Cem Yılmaz'ın tek kişilik gösterisi arasında biçimsel bazı benzerlikler var: Her iki temsil de tek kişilik. İkisinde de dekor, kostüm, makyaj, ışık, müzik gibi sahne etmenleri -istisnalar dışında- kullanılmıyor. Seyirciyle diyalog kuruluyor. Doğaçlamaya yer veriliyor. Taklit, diyalog ve yabancılaştırma, her iki temsilin de sık sık kullandığı teknikler. Seyirci açısından ele alındığında, her iki temsil için de bir çeşitlilik söz konusu. Tüm bunların ötesinde, meddah anlatısının zaman içinde gülmeceye dönüştüğünü göz önüne alırsak, her iki temsil de 'komik'. Cem Yılmaz'ın bazı gösterilerine elinde kılıçla başlaması ve daha sonra bu kılıcı hiç kullanmaması da meddahların ellerindeki sopayı yere vurarak hikâyelerine başlamalarını andırıyor. Anlattıkları hikâyeyi keserek o an akıllarına gelen bir fıkrayı anlatmak, hem Yılmaz'ın hem de meddahların âdetlerinden...²

² Oğuz, M. Öcal; Tuba Saltık Özkan (yay. hzl.), Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006, s.104.

GEÇMİŞE YOLCULUK

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40'+40'
ÖĞRENME ALANI	: Küreselleşme ve Halk Kültürü
ÜNİTE	: Müze ve Halk Bilimi Müzeciliği
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, sosyal ve kültürel katılım
KAZANIM	: Kültürel öğelerin toplanması, korunması ve müzeleştirilmesinin önemini kavrar (1.kazanım) . Müzenin kuşaklar arası kültürel iletişimin oluşmasına katkı sağladığının farkına varır (2.kazanım). Halk kültürü müzelerinden ilgili dönemin halk yaşamı konusunda bilgi edinir(3.kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	:

SÜREÇ

ÖĞRETMENE NOT

Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) Nedir?

Kavram, UNESCO'nun 32. Genel Konferansı'nın 17 Ekim 2003 tarihinde toplanan Genel Kurulu'nda onaylanarak yürürlüğe giren "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"nde tanımlanmıştır. Sözleşmenin 1. maddesindeki tanıma göre nelerin somut olmayan kültürel mirası oluşturduğu şöyle yanıtlanmaktadır:

- Dilin, "somut olmayan kültürel miras"ın aktarılmasında bir araç işlevi gördüğü sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler,
- Gösteri sanatları,
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller,
- Halk bilgisi, evren ve doğa ile ilgili uygulamalar,
- El sanatları geleneği.

Tanımlar maddesinin üçüncü paragrafında geçen "koruma"dan ne anlaşılması gerektiği şu şekilde açıklanmaktadır: "Koruma"dan SOKÜM'ün yaşamasını garanti altına alma süreçleri anlaşılır. Yani tespit, belgeleme, araştırma, koruma altına alma, yok olmasını önleme, üretim, değerlendirme, kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlama, özellikle formel olan (örgün) ve olmayan (kitle iletişim) eğitim süreçlerinde bu kültürel mirasın farklı görünümünün yeniden canlandırılması. Bu süreçleri tespit, belgeleme ve araştırmadan sonra "müzeleme"yi gerekli görmektedir.

1. Aşağıdaki örnekler öğrencilere gösterilir.

Doğum Öncesi

Ninni derim beşiğe,
Hızır gelsin işine,
Ulu devlet başına,
Uyusun yavrum ninni.

Doğum Sonrası

Eledim eledim höllük eledim,
Aynalı beşikte canan, bebek beledim,
Büyüttüm besledim asker eyledim,
Gitti de gelmedi canan ne çare.

Kırlama

Kırlama yapılırken;
Çocuğun taş gibi sağlam olması için kırk tane taş,
Saf ve temiz olması için altın,
Güzel ahlaklı olması için gümüş,
Büyüdüğünde eşsiz kalmaması için yüzük,
Nazar değmemesi için nazar boncuğu,
Zengin olması için para atılır.

Sünnet

Oldu da bitti maşallah...

Evlenme Gelenekleri

Kız beşikte, çeyiz sandıkta.

Aydınlatma Araç Gereçleri

Lamba da şişesiz yanmaz mı?
Cicim bana yâr bulunmaz mı?
Ben bu dertten ölürsem,
Bana da acıyan olmaz mı?

Ölçü Tartı Araç Gereçleri

Karşıda kadı oturur; biri kalkar, biri oturur.

Tarım

Düğün elinen, harman yelinen olur.

Tarım ve Hayvancılık

Dağdan gelir dak gibi
Elleri budak gibi
Eğilir su içer
Bağırır oğlak gibi (kağrı)

Soku

Taş dönmüyor, dönmüyor; hiç dönmüyor, dönmüyor!
Alma attım alana, gitti değdi tavana,
Bulgur sahibi yoktur, müjde vererek bulana!

Hayvancılık

Kurt, puslu havayı sever.

Mutfak

Sıra sıra siniler
Hasta olan iniler
Aldı gitti yârimi
Denizdeki gemiler

Süt Ürünleri

Yayık yaydım kolum şişti,
Kolumdan kol bağım düştü,
Benim gönlüm sana düştü,
Senin gönlün kime düştü?

Geleneksel Meslekler

Nasrettin Hoca

Kedi Nerede?

Hoca oğluyla eve üç kilo et gönderir ve "Anana söyle akşama bunu yemek yapsın." diye tembihler. Akşam eve gelir ve yemeği isteyince hanımı öğlen gelen misafirlere eti yedirdiğinden, "Kedi yedi." diye bir yalan uydurur. Hoca bu işe bozulur. Tutar kediyi kantara çeker, bakar, aşağı yukarı üç kilo gelir. Sonra karısına çıkışarak "Eğer elimdeki etse, kedi nerede?" der.

2008 UNESCO Kaşgarlı Mahmut Yılı

"Dil ile düğümlenen, diş ile çözülmez."

"Tay at olunca at dinlenir, çocuk adam olunca ata dinlenir."¹

¹ Etkinlikteki fotoğraf ve metinler "www.thbmer.gazi.edu.tr"den alınmıştır.

2. Müzedeki kültürel ürünlerden hareketle ilgili dönemin halk yaşamı konusunda edindikleri bilgileri aktarmaları (yazılı ya da sözlü) istenir.
3. Müzenin kuşaklar arası kültürel iletişimin oluşmasına katkıları sınıfça tartışılır.
4. Kültürel öğelerin toplanmasının, korunmasının ve müzeleştirilmesinin önemi vurgulanır.

GEZİ-YORUM
(Alternatif)

DERS	: HALK KÜLTÜRÜ
SINIF	: 8
YAKLAŞIK SÜRE	: 40' +40'
ÖĞRENME ALANI	: Küreselleşme ve Halk Kültürü
ÜNİTE	: Müze ve Halk Bilimi Müzeciliği
TEMEL BECERİLER	: Gözlem, değişim ve sürekliliği algılama, iletişim, sosyal ve kültürel katılım
KAZANIM	: Kültürel öğelerin toplanması, korunması ve müzeleştirilmesinin önemini kavrar (1.kazanım) . Müzenin kuşaklar arası kültürel iletişimin oluşmasına katkı sağladığının farkına varır (2.kazanım). Halk kültürü müzelerinden ilgili dönemin halk yaşamı konusunda bilgi edinir(3.kazanım).
MATERYALLER	:
KAYNAKLAR	:

SÜREÇ

1. Öğrencilerle birlikte bir müzeye gezi düzenlenir (Gezi, varsa halk bilimi müzesine düzenlenebilir).
2. Gezi sırasında müzedeki kültürel ürünler (giyim kuşam, ev ve süs eşyaları, oyuncak vb.) listelenir. Varsa bu ürünlerle ilgili kısa notlar alınır.
3. Gezi sonrası müzedeki kültürel ürünlerden hareketle ilgili dönemin halk yaşamı konusunda edindikleri bilgileri aktarmaları (yazılı ya da sözlü) istenir (Örneğin mutfak araç gereçlerinin topraktan yapılması, giysilerdeki süslemeler, vb.).
4. Müzenin kuşaklar arası kültürel iletişimin oluşmasına katkıları sınıfça tartışılır.
5. Kültürel öğelerin toplanmasının, korunmasının ve müzeleştirilmesinin önemi vurgulanır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Deyimler Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1988.
- ALPTEKİN, Ali Berat, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- AND, Metin, **Geleneksel Türk Tiyatrosu Köylü ve Halk Tiyatrosu Gelenekleri**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1985.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Folklor Yazıları**, Adam Yayınları, İstanbul, 1986.
- BAYRAKTAR, Sinan, **Toplu Oyunları 1**, Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, İstanbul, 2005.
- BAYRAKTAR, Sinan, **Karagöz Efsanesi**, Mitos-Boyut Yayınları, İstanbul, 2004.
- BİNYAZAR, Adnan, **Dedem Korkut**, Milliyet Yayınları, 1973.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1984.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.
- CUMALI, Necati, **Yağmurlarla Topraklar Tütün Zamanı 2**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2006.
- DEMİR, Nermin, **“Koşukavak Taş Kesilme Efsanesi”**, Türkiye’de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007, s. 88.
- ELÇİN, Şükrü, **Anadolu Köy Orta Oyunları (Köy Tiyatrosu)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1977.
- EMİROĞLU, Kudret, Suavi Aydın, **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- ERGİNER, Gürbüz, **Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.
- KARAALIOĞLU, Seyit Kemal, **Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 1 Başlangıçtan Tanzimata**, İnkılap ve Aka Basımevi, İstanbul, 1980.
- KUDRET, Cevdet, **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman III Cumhuriyet Dönemi (1923–1959)**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1990.
- OĞUZ, M. Öcal; Tuba Saltık Özkan, (yay. hzl.), **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006.
- OĞUZ, Öcal, **“Çağdaş Kentin Hukuku ve ‘Töre’ Cinayetleri”**, Edebiyat ve Dil Yazıları **Mustafa İsen’e Armağan**, Ankara, 2007, s. 449-456.
- OĞUZ, M. Öcal; Petek Ersoy, **Türkiye’de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007.
- OĞUZ, M. Öcal vd., **Türkiye’de 2003 Yılında Yaşayan Geleneksel Mimari**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007.
- OKUŞLUK ŞENESEN, Refiye, **“Halk Hikâyelerinin Nesne Dünyasının Tespiti ve Müzeleme Önerileri”**, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2004, s.186–192.
- ONGUN, Güney, **“Dar Alanda Kısa Paslaşmalar: Futbol Deyimleri”**, Millî Folklor, Sayı 67, 2005, s.78–81.
- ORAL, Ünver, **Karagöz Televizyonda**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

- ORAL, Ünver, **Karagöz ve Plastik Tekniği**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- ÖZALTUN, Serap; Celal Özaltun, Ortaokullar İçin Güzel Konuşma ve Yazma III, Etemoğlu Matbaası, Ankara, 1990.
- PALA, İskender, **İki Dirhem Bir Çekirdek, Kapı Yayınları**, İstanbul, 2007.
- SAKAOĞLU, Saim, **Türk Gölge Oyunu Karagöz**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- SAKAOĞLU, Saim, **101 Türk Efsanesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- SAYAN, Yüksel, **“Türk Evi, İnsan ve Çevre”**, 3. Sayı (Temmuz-Eylül), 2004.
- SELÇUK, Elif, **“Gelin Kayası Efsanesi”**, Türkiye’de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri, Mekânlar ve Anlatılar, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007, s. 34.
- SÖZEN, Metin, Gelenekten Geleceğe, **Anadolu’da Yaşama Kültürü**, ÇEKÜL Vakfı, Creative Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- Türk İşçi Çocukları İçin Türk Kültüründen Derlemeler**, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- ULUĞTEKİN, M. Gül, **“Kent Folklorunun İçinden: Bir ODTÜ Efsanesi”**, www.millifolklor.com, Yıl: 15, Sayı:59, s. 28- 30.
- UYSAL, Mürşide, **Hikâyelerle Atasözleri ve Deyimler**, Uysal Yayınevi, İstanbul, 2003.

HALK KÜLTÜRÜ DERSİNDE YARARLANILABİLECEK TEMEL KAYNAKLAR

- AKALIN, L. Sami, **Türk Mânileri**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1972.
- AKALIN, L. Sami, M. Kaplan, M. Bali, **Köroğlu Destanı** (Anlatan Behçet Mahir), Ankara, 1973.
- AKSAN, Doğan, **Halk Şiirimizin Gücü**, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1999.
- AKSEL, Malik, **Sanat ve Folklor**, Çağdaş Türk Yazarları Makale Serisi 2, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971.
- AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1965.
- ALANGU, Tahir, **Türkiye Folkloru El Kitabı**, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- AND, Metin, **Geleneksel Türk Tiyatrosu, Kukla, Karagöz, Orta Oyunu**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.
- AND, Metin, **Oyun ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1974.
- ARAT, R. Rahmeti; W. Bang, **Oğuz Kağan Destanı**, Burhaneddin Basımevi, İstanbul, 1936.
- ARTUN, Erman, **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- ASLAN, Ensar, **Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri, Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme**, Diyarbakır, 1990.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Folklor Yazıları**, Adam Yayınları, İstanbul, 1986.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Vay Başıma Gelenler: Tekerlemeler: Küçüklere de, Büyüklere de**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- BAŞGÖZ, İlhan; Andreas Tietze, **Türk Halkının Bilmeceleri**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.
- BAŞGÖZ, İlhan, **Geçmişten Günümüze Nasrettin Hoca**, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- BAYAT, Fuzuli, **Korkut Ata, Mitolojiden Gerçekliğe**, Karam Araştırma Yayıncılık, Ankara, 2003.
- BAYAT, Fuzuli, **Köroğlu**, Akçay Yayınları, Ankara, 2003.
- BAYKURT, Şerif, **Anadolu Kültürleri ve Türk Halk Dansları**, Yeni Doğu Matbaacılık, Ankara, 1995.
- BEZİRCİ, Asım, **Türk Halk Şiiri: Tarihçesi, Kaynakları, Şairleri ve Seçme Şiirleri**, Say Yayınları, İstanbul, 1993.
- BİNYAZAR, Adnan, **Halk Anlatıları**, Can Yayınları, İstanbul, 2003.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.
- BORATAV, Pertev Naili, **Köroğlu Destanı**, İstanbul, 1931.
- BORATAV, Pertev Naili, **Az Gittik Uz Gittik**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1966.
- BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat I**, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1982.
- BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat II**, Adam Yayıncılık, İstanbul, 1983.
- BORATAV, Pertev Naili, **Tekerleme**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

- BORATAV, Pertev Naili, **Halk Edebiyatı Dersleri**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- BORATAV, Pertev Naili, **Masallar, Uçar Leyli**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- BORATAV, Pertev Naili, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002.
- BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Folkloru**, K Yayınevi, İstanbul, 2003.
- CUMHUR, Müjgan, **Karacaoğlan: Bütün Şiirleri**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, **Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Destan Türü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Halk İnançları ve Memoratlar**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- ÇOBANOĞLU, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2005.
- DERMAN, Gül, **Resimli Taş Baskısı Halk Hikâyeleri**, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1989.
- DİLÇİN, Dehri, **Edebiyatımızda Atasözleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1945.
- EKER, G.Ö; M. Ekici, M. Ö. Oğuz, N. Özdemir (yay. hzl.), **Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Millî Folklor Yayınları, Ankara, 2003.
- EKER, G.Ö; M. Ekici, M. Ö. Oğuz, N. Özdemir (yay. hzl.), **Dünya Halkbilimi Çalışmaları Tarihi**, Millî Folklor Yayınları, Ankara, 2003.
- ELÇİN, Şükrü, **Anadolu Köy Orta Oyunları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1991.
- ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatı Araştırmaları I-II**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.
- ELÇİN, Şükrü, **Kerem ile Aslı Hikâyesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- ELIADE, Mircea, **Mitlerin Özellikleri** (çev. S. Rifat), Om Yayınevi, İstanbul, 2001.
- EMİROĞLU, Kudret; Suavi Aydın, **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003.
- ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı I-II**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1958-1994.
- ERGİN, Muharrem, **Oğuz Kağan Destanı**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1970.
- ERGİNER, Gürbüz, **Uşak Halk Takvimi ve Halk Meteorolojisi**, TTK Basımevi, Ankara, 1984.
- ERGİNER, Gürbüz, **Kurban, Kurbanın Kökenleri ve Anadolu'da Kanlı Kurban Ritüelleri**, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1997.
- ERK, Zümrüt; O. Sınayuç, **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası II**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Millî Folklor Enstitüsü Yayınları:7, Ankara, 1973.
- ERK, Zümrüt; İ.Öztürk, G.Sernikli, O.Sınayuç, O.Nahya, **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası III**, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:11, Ankara, 1975.
- EROĞLU, Türker, **Halk Oyunları El Kitabı**, Mars Basım Hizmetleri, İstanbul, 1999.
- ESEN, Ahmet Şükrü, **Anadolu Destanları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- EYUBOĞLU, Sabahattin; Yaşar Kemal, **Gökyüzü Mavi Kaldı:Halk Edebiyatından Seçmeler**, Toros Yayınları, İstanbul, 1990.

- EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Anadolu İlaçları**, Toplumsal Dönüşüm Yay., İstanbul, 1998.
- FRAZER, James, **Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri I-II** (çev. M. H. Doğan), Payel Yayınları, İstanbul, 1991-1992.
- FROM, Eric, **Rüyalar, Masallar, Mitoslar (Sembol Dilinin Çözümlemesi)**, Arıtan Yayınevi, İstanbul, 1990.
- GÖKYAY, Orhan Şaik, **Dedem Korkut'un Kitabı**, İstanbul, 1973.
- GÜNAY, Umay, **"Folklor ve Mitoloji"**(çeviri: Standart Dictionary of Folklore, Mythology and Legend, USA, 1972), Millî Folklor, Sayı:16, s.3-11.
- GÜNEY, Eflatun Cem, **Folklor ve Halk Edebiyatı**, İstanbul, 1971.
- GÜVENÇ, Bozkurt, **Türk Kimliği, Kültür Tarihimizin Kaynakları**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- HALİKARNAS BALIKÇISI (Cevat Şakir Kabaağaçlı), **Anadolu Efsaneleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- HAMILTON, Edith, **Mitologya** (çev. Ü. Tamer), Varlık Yayınları, İstanbul, 1990.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan, **Dünya İnançları Sözlüğü: Dinler, Mezhepler, Tarikatlar, Efsaneler**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.
- İNAN, Abdulkadir, **Manas Destanı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.
- İNAN, Abdulkadir, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.
- KABAKLI, Ahmet, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul, 1991.
- KALKAN, Emir, **XX. Yüzyıl Türk Halk Şairleri Antolojisi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- KAPLAN, Mehmet, **"Dede Korkut Hikâyelerinin Türk Kültür tarihindeki Yeri, Değeri ve Ehemmiyeti**, Yol, 1965.
- KARABAŞ, Seyfi, **Bütüncül Türk Budunbilimine Doğru**, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1999.
- KARADAĞ, Nurhan, **Köy Seyirlik Oyunları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1978.
- KAŞGARLI, Mahmut, **Divanü Lugat-it Türk** (çev. B. Atalay) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.
- KUNOS, Ignacs (yay. hzl. Ali Osman Öztürk), **Türk Halk Türküleri**, Folklor Dizisi 7, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1998.
- KUNOS, Ignacs, **Türk Halk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2001.
- KUTLU, M. Muhtar, **Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1987.
- KUTLU, M. Muhtar, **"Göçerlerde Mekânsal Düzenleme: Çadır ve Ev İlişkisi"**, Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara, 2000, s. 211-216.
- LEVİ-STRAUSS, Claude, **Mit ve Anlam**, Alan Yayınları, İstanbul, 1993.
- LEVİ-STRAUSS, Claude, **Yaban Düşünce** (çev. T.Yücel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994.
- MALİNOVSKİ, Bronislav, **Büyü, Bilim ve Din** (çev.S.Erkal), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 1990.
- MALİNOVSKİ, Bronislav, **İnsan ve Kültür** (çev. F.Gümüş), V Yayınları, Ankara, 1995.

- NECATİGİL, Behçet, **100 Soruda Mitologya**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1988.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, **Türk Halk Hekimliği Sempozyumu Bildirileri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, **Türk Halk Kültürü Araştırmaları**, Ankara.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllıkları**, Ankara.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI, **Türk Halk Kültüründen Derlemeler**, Ankara.
- KÜLTÜR BAKANLIĞI/KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI, (1-6) **Milletlerarası/Uluslararası Türk Folklor Kongresi/Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri**, Ankara.
- KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI, **Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1982.
- NUTKU, Özdemir, **Meddahlık ve Meddah Hikâyeleri**, Ankara, 1976.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, **Ankara, 1984.**
- OCAK, Ahmet Yaşar, **İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2007.
- OĞUZ, M. Öcal, **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000.
- OĞUZ, M. Öcal, **Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.
- OĞUZ, M. Öcal, **"Halk Bilimi Çalışmalarının Yeni Dönemi: Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi"**, Millî Folklor, Sayı:60, 2003.
- OĞUZ, M. Öcal; T. S. Özkan (yay. hzl.), **Türkiye'de Halkbilimi Müzeciliği ve Sorunları Sempozyum Bildirileri**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2003.
- OĞUZ, M. Öcal; T. S. Özkan (yay. hzl.), **Somut Olmayan Kültürel Mirasın Müzelenmesi Sempozyum Bildirileri**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2004.
- OĞUZ, M. Öcal vd. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yayınları, Ankara, 2004.
- OĞUZ, M. Öcal; T.S. Özkan (yay. hzl.), **Kentler ve İmgeler**, Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Gazi Türk Halkbilimi Topluluğu Yayını, Ankara, 2004.
- OĞUZ, M. Öcal vd. (yay. hzl.), **Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Meslekler**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2005.
- OĞUZ, M. Öcal; S. Kasımoğlu (yay. hzl.), **Türkiye'de 2005 Yılında Yaşayan Geleneksel Kutlamalar**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2005.
- OĞUZ, M. Öcal; P. Ersoy (yay. hzl.), **Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2005.
- OĞUZ, M. Öcal; S. Gürçayır (yay. hzl.), **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, Geleneksel Yayıncılık, Ankara, 2005.
- OĞUZ, M. Öcal; T. S. Özkan, **Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyum Bildirileri**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2006.
- OĞUZ, M. Öcal; Petek Ersoy, **Türkiye'de 2006 Yılında Yaşayan Taş Kesilme Efsaneleri: Mekânlar ve Anlatılar**, Gazi Üniversitesi THBMER Yayını, Ankara, 2007.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi 1. Cilt**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

- ÖGEL, Bahaeddin, **Türk Mitolojisi 2. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi**, Ankara, 1995.
- ÖNDER, Mehmet, **Bitmez Tükenmez Anadolu (Hikâyeleri, Efsaneleri ve Destanlarıyla)**, Ankara, 1970.
- ÖNDER, Mehmet, **Aldı Sözü Anadolu**, Ankara, 1992.
- ÖNDER, Mehmet, **Efsane, Destan ve Öyküleriyle Anadolu Kentleri**, İstanbul, 1989.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, DTCF Yayınları, Ankara, 1971.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1971.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Geleneksel Kültürümüzde Çocuk**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1979.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- ÖZDEMİR, Hasan, **"Atasözleri ve Halk Edebiyatı II"**, Folklor /Edebiyat I, 1995, s. 7–13.
- ÖZDEMİR, Hasan, **"Atasözleri ve Halk Edebiyatı III"**, Folklor /Edebiyat I, 1995.
- ÖZDEMİR, Hasan, **"Atasözleri ve Halk Edebiyatı IV"**, Folklor /Edebiyat I, 1996, s.19–26.
- ÖZDEMİR, Hasan, **"Atasözleri ve Halk Anlatıları V: Kuyruk Acısı"**, Folklor /Edebiyat II, s. 19–27.
- ÖZDEMİR, Hasan, **"Atasözleri ve Halk Anlatıları VI"**, Folklor /Edebiyat II, s.23–30.
- ÖZDEMİR, Nebi, **Türk Eğlence Kültürü**, Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- ÖZDEMİR, Nebi, **Cumhuriyet Dönemi Türk Eğlence Kültürü**, Akçağ Yay., Ankara, 2006.
- ÖZDEMİR, Nebi, **Türk Çocuk Oyunları**, 2 Cilt, Akçağ Yay., Ankara, 2006.
- ÖZDER, M. Adil; G.Erginer, İ. Öztürk, Z. Erk (yay. hzl.), **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası I**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1971.
- ÖZMEN, Abdurrahim; M. M. Kutlu, G. Erginer (yay. hzl.), **Türk Folklor ve Etnografya Bibliyografyası IV (1974-1984)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- ÖZTELLİ, Cahit, **Karacaoğlan**, Özgür Yayınları, İstanbul, 2003.
- ÖZTÜRKMEN, Arzu, **Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik**, İletişim Yayınları, Ankara, 1998.
- SAKAOĞLU, Saim, **101 Türk Efsanesi**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2003.
- SAV, Ergun, **Halk Hikâyeleri**, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1974.
- SEYİDOĞLU, Bilge, **"Sel Mitleri"**, Millî Folklor, Sayı: 76, Ankara, 2007, s.26–29.
- ŞAHHÜSEYİNOĞLU, H. Nedim, **Anadolu Halk Kültüründe Fıkra, Nükte ve Mizah**, Ayyıldız Yayınevi, Ankara, 2001.
- TAN, Nail, **Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler**, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2003.
- TANRIKULU, Nazım İrfan, **Âşıklar Divanı**, İstanbul, 1997.
- TEZCAN, Mahmut, **Türk Kültüründe Başlık Parası Geleneği (Kültürel Antropolojik Yaklaşım)**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1998.
- TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI, **Derleme Sözlüğü**, 9 Cilt, Ankara.
- TÜRK DİL KURUMU, **Türk Dili, Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı**, Sayı 207, 1968.
- TÜRK DİL KURUMU, **Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı III (Halk Şiiri)**, Cilt LVII, Sayı 445-450, Ocak-Haziran, 1989.
- Türk Folklor Araştırmaları Dergisi** (TFA), 1965–1972, 19 Cilt, İstanbul.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, **Cumhuriyetle Birlikte Türkiye’de Folklor ve Etnografya Çalışmaları**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1972.
- YAKICI, Ali, **Halk Şiirinde Türkü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

YILDIRIM, Dursun, **Türk Edebiyatında Bektaşı Tipine Bağlı Fıkralar**, Kültür Bakanlığı Mill  Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1976.

YÜCEL, Ayşe; İ.  etin, A.Yakıcı, **Geleneksel Türk Tiyatrosu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

YARARLANILABİLECEK SÜRELİ YAYINLARIN BAZILARI

Folklor/Edebiyat, Üç Aylık Kültür Dergisi, Ankara.

Folklor Doğru, Dans, Müzik, Kültür, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü.

Halkbilimi, ODTÜ Türk Halkbilim Topluluğu, Ankara.

Millî Folklor, Üç Aylık Uluslararası Halk Bilimi Dergisi, Ankara.

Türk Etnografya Dergisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.